

Sami Reijonen

ASIANOMISTAJA SYYTENEUVOTTELUSSA

- ASIANOMISTAJA VELKOJANA JA KONKURSSIVELKOJAT KOLLEKTIIVINA

Sami Reijonen

Helsingin yliopisto
Oikeustieteellinen tiedekunta
Prosessioikeus
Pro Gradu -tutkielma
Ohjaaja: Tuula Linna
Elokuu 2020

Tiedekunta – Fakultet – Faculty Oikeustieteellinen tiedekunta	Koulutusohjelma – Utbildningsprogram – Degree Programme	
Tekijä – Författare – Author Sami Reijonen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Asianomistaja syyteneuvottelussa – asianomistaja velkojana ja konkurssivelkojat kollektiivina		
Oppiaine/Opintosuunta – Läroämne/Studieinriktning – Subject/Study track Prosessioikeus		
Työn laji – Arbetets art – Level Pro Gradu -tutkielma	Aika – Datum – Month and year Elokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages XXIII + 94
Tiivistelmä – Referat – Abstract		
<p>Suomen rikosprosessioikeuteen sisällytettiin 1.1.2015 voimaan tullut uudistus syyteneuvottelujärjestelmästä. Pääpiirteittäin syyteneuvottelujärjestelmää sovellettaessa syytetty tunnustaa teon ja auttaa sen selvittämisessä. Asianomistajan asema on suomalaisessa rikosprosessissa perinteisesti vahva, ja asianomistajan suostumus on edellytys syyteneuvottelulle. Säännösten esitöissä on korostuneesti esillä kustannussäästöt ja prosessiekonomia. Näiden tavoitteiden lainsäätäjät uskoivat toteutuvan parhaiten vaikeasti selvitettävän talousrikollisuuden osalta. Syyteneuvottelua onkin sovellettu pääasiallisesti velallisen rikoksiin ja verorikoksiin. Asianomistajan intressinä on myös saada korvaus rikoksesta johtuneista vahingoistaan. Talousrikos on myös voinut johtaa yrityksen maksukyvyttömyyteen ja konkurssiin.</p> <p>Tarkastelen laajan hovi- ja käräjäoikeuskäytännön valossa syyteneuvottelua käytännössä. Pääasiallinen tarkastelun kohde on asianomistajan asema syyteneuvottelussa. Erityisesti tarkastelen sitä, miten asianomistajan asema velkojana on turvattu. Asianomistajan vahvalla asemalla ja suostumuksen epäämällä on luonnollisesti vaikutusta myös yleisesti koko prosessiin ja tarkastelen myös sitä, onko asianomistajan asema liian vahva syyteneuvottelussa.</p> <p>Asianomistajat on havaintojeni valossa suhtautuneet myönteisesti menettelyyn, kunhan heidän korvausvaatimuksensa on turvattu. Tutkielmassa tehtyjen huomioiden valossa asianomistajan vahingonkorvausvaatimukset on turvattu syyteneuvottelussa hyvin. Valtaosassa tapauksia vastaajan ja asianomistajan välillä on tehty sovinto myös vahingonkorvausvaatimuksista. Tuomioistumissa vahingonkorvaukset on pääasiassa myös hyväksytty perusteeltaan ja määrältään syyksilukemisen perusteella.</p> <p>Konkurssivelkojien ollessa asianomistajina tulee tarkastella myös konkurssipesän päätöksentekoa. Asianomistajan suostumus on oikeuskäytännössä annettu konkurssipesän nimissä. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, miten konkurssipesän suostumus annetaan ja kenellä on oikeus käyttää puhevaltaa jopa satojen konkurssivelkojien puolesta. Pesänhoitajan tehtäviin kuuluu edustaa konkurssipesää lähes kaikissa oikeusprosesseissa. Tutkielmani valossa vaikuttaakin siltä, että pesänhoitajalla on toimivalta antaa suostumus menettelyyn velkojien puhevaltaa käyttäen. Luonnollisesti pesänhoitajan on tarvittaessa kuultava ainakin suurimpia velkoja. Monissa tarkastelemissani tapauksissa konkurssipesä on ollut julkisselvityksessä, jolloin velkojien päätösvalta on päättynyt. Näissä tapauksissa suostumus on annettu julkisselvittäjän päätöksellä.</p> <p>Tutkielma on pääasiassa rikosprosessioikeudellinen. Konkurssipesän hallinnon ja päätöksenteon tarkastelu tuo tutkielmaan myös insolvenssioikeudellisen ulottuvuuden. Tutkimusmenetelmä on pääasiallisesti lainoppi. Oikeuskäytännön tarkastelun osalta tutkielmassa on lisäksi empiirisen lainopin piirteitä.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords syyteneuvottelu, asianomistaja, asianomistajan suostumus, velallisen rikokset, konkurssi, velkoja, konkurssivelkoja, pesänhoitaja		
Ohjaaja tai ohjaajat – Handledare – Supervisor or supervisors Tuula Linna		
Säilytyspaikka – Förvaringställe – Where deposited Helsingin yliopiston kirjasto		
Muita tietoja – Övriga uppgifter – Additional information		

SISÄLLYSLUETTELO

Lähteet	vi
Lyhenteet	xxii
1. Johdanto.....	1
1.1. Johdatus aiheeseen	1
1.2. Tutkimuskysymyksistä, metodista, rakenteesta ja rajauksista	3
1.3. Lähdemateriaalista	8
2. Syyteneuvottelusta sekä asianomistajan asemasta	9
2.1 Asianomistajan määrittäminen	9
2.1.1 Onko asianomistajan legaalimääritelmälle tarvetta?.....	9
2.1.2. Granfeltin aineellisoikeudellinen määritelmä ja siitä etääntyminen sekä prosessuaalinen määritelmä.....	11
2.2. Syyteneuvottelun kulku – esitutkinnasta tuomioesitykseen ja tunnustamisoikeudenkäyntiin	14
2.2.1. Johdanto syyteneuvottelusäännöksiin	14
2.2.2. Syyteneuvottelun aloittaminen.....	14
2.2.3. Tuomioesityksen laatiminen ja neuvottelut.....	19
2.2.4. Asianomistajan rooli tunnustamisoikeudenkäynnissä.....	21
2.3. Asianomistajan oikeuksista syyteneuvottelussa	23
2.3.1. Asianomistajan suostumus syyteneuvottelussa.....	23
2.3.2. Asianomistajan oikeuksia ja suostumusta koskevat asiantuntijalausunnot.....	26
2.3.2.1. Asianomistajan suostumus esitutkinnan lisäksi syyteneuvotteluvaiheessa?	27
2.3.2.2. Vastaajien yhdenvertaisuus ja asianomistajan suostumuksen vaatimus.....	28
2.3.2.3. Syyteneuvottelun soveltamisalan rajaamisesta.....	29
2.3.2.4. Institutionaalisista asianomistajista	30
2.3.2.5. Syyttäjiä edustavien tahojen näkemyksestä asianomistajien suhteen.....	32

2.3.2.6. Huomioita asiantuntijalausunnoista sekä syyteneuvotteluoikeuskäytäntöä	33
2.3.3. Asianomistajan toissijainen syyteoikeus syyteneuvottelussa.....	37
2.3.3.1. Yleistä.....	37
2.3.3.2. Syyttämättä jätettyjen tekojen tunnustamisesta syyteneuvottelussa.....	38
2.3.3.3. Teoreettinen vai myös käytännön ongelma?	40
3. Asianomistajan intressit ja asema syyteneuvottelussa velkojana	41
3.1. Yleistä	41
3.2. Vahingonkorvausasian siirtäminen erilliseen oikeudenkäyntiin - ROL 3:3	44
3.3. Yksityisoikeudelliset vaatimukset ja turvaamistoimi suostumuksen ehtona	47
3.4. Adheesioperiaate tunnustamisoikeudenkäynnissä – ROL 3:9	51
3.5. Syyteneuvottelun ohessa käytävät sovintoneuvottelut	55
3.5.1. Tuomioistuinsovittelu.....	55
3.5.2. Rikossovittelulaki.....	56
3.5.3. Sovintosopimus tuomioesityksen liitteenä	57
3.6. Menettämisseuraamuksesta.....	58
3.7. Muutoksenhaku ja syyteneuvottelu asianomistajan kannalta	60
3.7.1. Johdanto syyteneuvotteluun muutoksenhakuvaiheessa	60
3.7.2. Muutoksenhaku tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon	62
3.7.2.1. Muutoksenhaku vahingonkorvauksen perusteeseen - syyllisyyskysymys. 62	
3.7.2.2. Muutoksenhaku vahingonkorvauksen määrään.....	65
3.7.3. Syyteneuvottelun aloittaminen vasta muutoksenhakuvaiheessa	66
4. Konkurssipesään liittyviä erityiskysymyksiä	68
4.1. Asianomistajana konkurssivelkojat	68
4.2. Asianomistaja velallisen rikoksissa – RL 39:9:2	70
4.3. Asianomistajan puhevallan käyttö velallisen rikoksissa – RL 39:9.3:n mukainen syyteoikeus.....	73
4.4. Konkurssivelkojien intressit ja konkurssin tavoite	74

4.5. Velkojien autonomia lähtökohtana	75
4.6. Pesänhoitaja konkurssipesän edustajana.....	76
4.6.1. Pesänhoitajan tehtävien oikeudellistuminen ja rikosilmoitus	76
4.6.2. Konkurssipesän edustaminen oikeusprosesseissa	77
4.6.3. Konkurssipesän suostumus syyteneuvotteluun	78
4.6.4. Päätöksen alistaminen velkojainkokoukseen	81
4.6.5. Velkojatoimikunta.....	82
4.7. Julkisselvityksessä oleva konkurssipesä.....	83
4.8. Rauennut konkurssipesä	86
4.9. Yhteenvedoa syyteneuvottelusta ja konkurssista.....	87
5. Tutkielman loppupäätelmät	88
5.1. Asianomistaja velkojana	88
5.2. Onko asianomistajan prosessuaalinen asema liian vahva?.....	89
5.3. Syyteneuvottelun suhde tunnustamiseen rangaistusta lieventävänä seikkana	92
5.4. Loppusanat.....	94

Lähteet

Kirjallisuus

Carduck, Vanessa: Quo Vadis, German Criminal Justice System? The Future of Plea Bargaining in Germany. Julkaisussa Hodgson, Jackie (toim.): Warwick School of Law Research Paper No. 2013-17 (Special Plea Bargaining Edition). (Carduck 2013)

Ervasti, Kaijus: Tuomioistuinsovittelu Suomessa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia. Edita 2011. (Ervasti 2011)

Ervo, Laura: Tie totuuteen. Teoksessa: Hyttinen, Tatu (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012, s. 1–16. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012. (Ervo 2012)

- Plea Bargaining as an Example of the Recent Changes in the Finnish Criminal Procedural Paradigm. *Baltic Journal of Law & Politics* 7(1)/2014, s. 97–112. (Ervo BJLP 2014)

Fredman, Markku: Rikosasianajajan käsikirja. Alma Talent 2013. (Fredman 2013)

Frommann, Maike: Regulating Plea-Bargaining in Germany: Can the Italian Approach serve as a Model to Guarantee the Independence of German Judges? *Hanse Law Review* 5(1)/2009, s. 197–220. (Frommann HanseLR 2009)

Fyfe, Nicholas – Sheptycki, James: International Trends in the Facilitation of Witness Cooperation in Organized Crime Cases. *European Journal of Criminology* 3/2006, s. 319–355. (Fyfe – Sheptycki 2006)

Frände, Dan: KKO 1992:2 Asianomistaja kirjanpitorikoksessa. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum. (Frände 1992)

Granfelt, O. Hj: Lärobok i straffprocessrätt: första häftet. Söderström & C:o Förslagsaktiebolag 1925. (Granfelt 1925)

Halijoki, Juha: Vastaajan tunnustus rikosprosessissa. *Defensor Legis* 5/2014, s. 791–817. (Halijoki DL 2004)

Harakka, Katja: Tunnustuksen peruuttamisen ongelmakohdat syyteneuvottelujärjestelmässä. Teoksessa Koponen Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi (toim.): Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta, s. 29–40. Helsingin hovioikeus 2016. (Harakka 2016)

Helminen, Klaus – Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko: Esitutkinta ja pakkokeinot, 5. uudistettu painos. Alma Talent 2014. (Helminen ym. 2014)

Hirvonen, Ari: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2011. (Hirvonen 2011)

Honkasalo, Brynolf: Suomen rikosoikeus: Yleiset opit 1. Suomalainen lakimiesyhdistys 1965. (Honkasalo 1965)

Husa, Jaakko: Oikeusvertailu: teoria ja metodologia. Lakimiesliiton kustannus 2013. (Husa 2013)

Illman, Mika: Plea bargaining enligt finsk rätt. Juridiska Föreningen i Finland 2/2015, s. 142–162. (Illman JFT 2015)

Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi, 2. uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus 1998. (Jokela 1998)

- Uudistuva rikosprosessi, 3. uudistettu painos. Lakimiesliiton kustannus 2000. (Jokela 2000)
- Rikosprosessi, 4. uudistettu painos. Talentum Media 2008. (Jokela 2008)
- Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu – Oikeudenkäynti II. Alma Talent 2012. (Jokela 2012)
- Rikosprosessioikeus, 5. uudistettu painos. Alma Talent 2018. (Jokela 2018)

Kallioinen, Laura: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti hovioikeuskäytännössä – empiirinen katsaus. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II, s. 75–95. Helsingin hovioikeus 2019. (Kallioinen 2019)

Kergandberg, Eerik: Expedience of Arrangement in German and Estonian Criminal Care. *Juridica International* 1/1997, s. 76–89. (Kergandberg 1997)

Koponen, Pekka: Talousrikokset ja syytteestä sopiminen. Teoksessa: Hyttinen, Tatu (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012, s. 59–81. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012. (Koponen 2012)

Koulu, Risto: Konkurssioikeus. WSOY Pro 2009. (Koulu 2009)

- Konkurssioikeus. Teoksessa Koulu, Risto – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna: Insolvenssioikeus. Alma Talent 2017. (Koulu 2017)

Koulu, Risto – Lindfors, Heidi: Maksukyvyttömyys – Yritys velkojana ja velallisena. Helsingin Kamari 2010. (Koulu – Lindfors 2010)

Kukkonen, Reima: Velallisen rikokset : Tunnusmerkistöt ja yleiset opit. Edita Publishing 2018. (Kukkonen 2018)

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: Konkurssioikeus. Talentum 2013. (Könkkölä – Linna 2013)

- Konkurssioikeus, 2. uudistettu painos. Alma Talent 2020. (Könkkölä – Linna 2020)

Lappalainen, Juha – Hupli, Tuomas: Tuomio-opit. Teoksessa Frände, Dan ym.: Prosessioikeus. Alma Talent 2017. (Lappalainen – Hupli 2017)

Lehtonen, Asko: Velallisen rikokset. Tampereen yliopisto 2006. (Lehtonen 2006)

Leppiniemi, Riitta: Ajankohtaista oikeuspolitiikkaa asianajajan silmin. Oikeus 3/2011, s. 383–387. Oikeuspoliittinen yhdistys Demla ry ja Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen yhdistys ry 2011. (Leppiniemi O 2011)

Linna, Tuula: Puntarissa plea bargaining – vastassa oikeusturva ja itsekriminointisuoja. Teoksessa Oikeustiede Jurisprudentia XLIII, s. 189–261. Suomalainen lakimiesyhdistys 2010. (Linna OTJP 2010)

- Rikosvastuun huojennus – suomalainen plea bargaining hakee muotoaan. Teoksessa: Hyttinen, Tatu (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012, s. 117–134. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2012. (Linna 2012)
- Syytteen muuttaminen ja tarkistaminen, syyteneuvottelu ja oikeusvoima. Defensor Legis 3/2015, s. 417–435. (Linna DL 2015)

- Oikeudenmukaisen rankaisemisen ideaali ja reaali – tunnustaminen rangaistuksen lieventämisperusteena. Teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio, Melander, Sakari (toim.): Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019, s. 275–297. Helsingin yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta 2019. (Linna 2019)

Makkonen, Kaarle: Oikeudellisen ratkaisutoiminnan ongelmia : rakenneanalyttinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1981. (Makkonen 1981)

McBride, Jeremy: The Case Law of The European Court of Human Rights on Victims' Rights in Criminal Proceedings. Euroopan Unionin ja Euroopan neuvoston julkaisu 2018. (McBride 2018)

Minkkinen Panu: Oikeus- ja yhteiskuntatieteellinen tutkimus – suuntaus, tarkastelutapa, menetelmä? Lakimies 7-8/2017, s. 908–923. (Minkkinen LM 2017)

Mäkelä, Frida – Niemi, Hannu: Syyteneuvottelulainsäädännön toteutuminen Suomessa vuosina 2015-2016. Selvitysmuistio 30.11.2017. Helsingin yliopisto 2017. (Mäkelä – Niemi 2017)

Niemi-Kiesiläinen, Johanna: Asianomistajan aseman eriytyminen rikosprosessissa. Defensor Legis 1997, s. 445–458. (Niemi-Kiesiläinen DL 1997)

Nuutila, Ari-Matti: Rikoslain yleinen osa. Kauppakaari 1997. (Nuutila 1997)

- KKO 2000:86 Asianomistajan asema ja vahingonkorvaus kirjanpitorikoksesta. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein II 2000, s. 86–94. Talentum 2001. (Nuutila 2001)

O'Hear, Michael: Plea Bargaining and Victims: From Consultation to Guidelines. Marquette Law Review 91(1) 2007, s. 323–348. (O'Hear MarqLR 2007)

Oikarainen, Jukka: Syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti oikeuspoliittisena kysymyksenä – uhka vai mahdollisuus? Lakimies 5/2012, s. 742–763. (Oikarainen LM 2012)

- Syyteneuvottelu rikosoikeudellisen järjestelmän osana ja rikosprosessuaalisena menettelyinä. Lapin yliopisto 2017. (Oikarainen 2017)

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Euroopan ihmisoi-
keussopimus, 6. uudistettu painos. Alma Talent 2018. (Pellonpää ym. 2018)

Pölönen, Pasi: KKO 2011:58 Rikostuomion todistusvaikutus myöhemmässä siviiliproses-
sissa. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein. Talentum. (Pölönen 2011)

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015. (Pölönen
– Tapanila 2015)

Rautio, Jaakko: KKO 2002:12 Asianomistajan luopuminen syyteoikeudesta ja notaarin toi-
mivalta. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein I 2002, s. 78–84. Talentum 2002. (Rautio
2002)

- Vastaaja. Teoksessa Frände, Dan ym.: Prosessioikeus, 5. uudistettu painos.
Alma Talent 2017. (Rautio 2017a)
- Erityisiä prosessilajeja. Teoksessa Frände, Dan ym.: Prosessioikeus, 5. uu-
distettu painos. Alma Talent 2017. (Rautio 2017b)

Rauxloh, Regina: Formalization of Plea Bargaining in Germany: Will the New Legislation
Be Able to Square the Circle? Fordham International Law Journal 34(2)/2011, s. 296–331.
(Rauxloh FLJ 2011)

Sahavirta, Ritva: Verorikokset. Teoksessa Lahti, Raimo – Koponen, Pekka (toim.): Uudis-
tuva talousrikosoikeus. Suomalainen lakimiesyhdistys 2004. (Sahavirta 2004)

- Syyteneuvottelu – kun käytäntö kohtaa teorian. Teoksessa Mieho, Altti
(toim.): Oikeustieteiden moniottelija; Matti Tolvanen 60 vuotta, s. 385–
398. (*Artikkeli julkaistu samansisältöisenä myös Edilex –verkkopalvelussa
2017*). Edita 2016. (Sahavirta 2016)
- Syyteneuvottelumenettelyn haasteet syyttäjän toiminnassa. Haaste 3/2017,
s. 21–22. (Sahavirta 2017)

Salminen, Markku: Velallisen rikos : tutkimus velallisen rikosten selvittämisestä erityisesti
osakeyhtiöihin kohdistuneiden tekotapojen ja osakeyhtiöitä koskevan oikeuskäytännön va-
lossa. Werner Söderström lakitieto 1998. (Salminen 1998)

Saranpää, Timo: Syyteneuvottelusta hovioikeudessa. Teoksessa Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon: Juhlajulkaisu Tuula Linna 1957 - 25/9 - 2017, s. 306–329. Alma Talent 2017. (Saranpää 2017)

Semuchina, Olga – Reynolds, Michael: Plea Bargaining Impelementation and Acceptance in Modern Russia: A Disconnect Between the Legal Institutions and the Citizens. *International Criminal Justice Review* 19(4)/2009, s. 381–399. (Semuchina – Reynolds ICJR 2009)

Sillaots, Meris: Admission of Confession of Guilt in Settlement Proceedings under Estonian Criminal Procedure. *Juricida International* IX/2004, s. 116–124. (Sillaots 2004)

Stephan, Andreas: The UK Cartel Offence: Lame Duck or Black Mamba? ESRC Centre for Competition Policy (CCP) Working Paper 8-19/2008. (Stephan 2008)

Tapani, Jussi: KKO 2018:23 Rangaistuksen määrääminen ja syyteneuvottelujärjestelmä. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein I 2018, s. 191–193. Alma Talent 2018. (Tapani 2018)

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti: Syyteneuvottelun ongelmia. *Defensor Legis* 2/2015, s. 229–247. (Tapani – Tolvanen DL 2015)

Tolvanen, Matti: Asianosaisten määräämistoimista rikosprosessina. *Defensor Legis* 6/2003, s. 1009–1027. (Tolvanen DL 2003)

- Sopimuksellisuus rikosoikeudellisessa seuraamusjärjestelmässä. *Lakimies* 7–8/2012, s. 1070–1088. (Tolvanen LM 2012)

Turner, Jenia: Plea bargaining across borders : criminal procedure. Aspen Publishers 2009. (Turner 2009)

- Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons. *William & Mary Law Review* 57/2015–2016, s. 1549–1596. (Turner Wm. & Mary LR 2016)

Tolstov, Leonid: Personal Liability of a Director to Creditors in the Case of Thin Capitalisation of a Company. *Juridica International* 21/2014, s. 168–175. (Tolstov 2014)

Träskman, Per-Ole: Hur borde målsägandes ställning ändras när underrättsförfarandet i brottmål reformeras? JFT 1993, s. 189–207. (Träskman JFT 1993)

Törnqvist, Laura: Rangaistuksen määrääminen tuomioesityksen perusteella. Teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta I. Helsingin hovioikeus 2018. (Törnqvist 2018)

Vaitoja, Jari: KKO 2017:82 Suostumuksen peruuttaminen tunnustamisoikeudenkäynnissä. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein II 2017, s. 298–304. Talentum 2018. (Vaitoja 2018)

Varul, Paul: Debtor's Liability under Bankruptcy. *Juridica International* VIII/2003, s. 197–202. (Varul 2003)

Vento, Harri: Velallisen rikokset konkurssissa. Lakimiesliiton kustannus 1992. (Vento 1992)

Virolainen, Jyrki: Lainkäyttö: oikeudenkäynnin perusteet ja lainkäyttöelimet siviili- ja rikosprosessissa. Lakimiesliiton kustannus 1995. (Virolainen 1995)

- Rikosprosessioikeus I. Pandecta 1998. (Virolainen 1998)

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. Alma Talent 2004. (Virolainen – Pölönen 2004)

Vuorenpää, Mikko: Asianomistajan oikeudet rikosprosessilaissa. Werner Söderström Lakitieto – WSLT 1999. (Vuorenpää 1999)

- Asianomistajan oikeudet rikosprosessissa, 2. uudistettu painos. Alma Talent 2014. (Vuorenpää 2014)

Weigend, Thomas: Truth in Criminal Law and Procedure: The Erosion of a Fundamental Value. *Juridica International* 28/2019, s. 28–36. (Weigend 2019)

Weigend, Thomas – Turner, Jenia: The Constitutionality of Negotiated Criminal Judgments in Germany. *German Law Journal* 15(1)/2014, s. 81–105. (Weigend – Turner GLJ 2014)

Valtiopäiväasiakirjat

HE 66/1988 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen ensimmäisen vaiheen käsittäväksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi
HE 95/1993 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeushenkilön rangaistusvastuuta koskevaksi lainsäädännöksi
HE 82/1995 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi
HE 30/1998 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi viranomaisten toiminnan julkisuudesta ja siihen liittyviksi laeiksi
HE 80/2000 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
HE 44/2002 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
HE 52/2002 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta
HE 53/2002 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden rikoslain talousrikossäännösten ja eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi
HE 26/2003 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi
HE 45/2005 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle työntekijän eläkelain ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 93/2005 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi rikosasioiden sovittelusta
HE 86/2012 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi konkurssilain sekä takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain 24 §:n muuttamisesta

HE 58/2013 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi
HE 46/2014 vp	Hallituksen esitys Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi
LaVM 31/2002 vp	Lakivaliokunnan mietintö Eduskunnalle hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta
LaVM 5/2014 vp	Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi
LaVM 19/2014 vp	Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä Eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
PeVL 36/2002 vp	Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä Eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta
PeVM 1/2010 vp	Perustuslakivaliokunnan mietintö hallituksen toimenpidekertomuksesta vuodelta 2008
PeVL 7/2014 vp	Perustuslakivaliokunnan lausunto Eduskunnalle syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi ja syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi
EV 68/2014 vp	Eduskunnan vastaus hallituksen esityksestä HE 58/2013 vp

Muu virallisaineisto

EOAM 1797/5/12	Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu Dnro 1797/5/12. Oikeusasiamies on huolissaan ehdotetusta syyteneuvottelusta: Yhdenvertaisuus ja oikeudenmukaisuus vaarantumassa, 18.6.2012.
KAM suositus 9	Konkurssiain neuvottelukunnan suositus 9: Takaisinsaannista konkurssissa, 30.10.2019.
KAM suositus 13	Konkurssiain neuvottelukunnan suositus 13: Pesänhoitajan palkkio, 30.10.2019.
KAM suositus 14	Konkurssiain neuvottelukunnan suositus 14: Konkurssin raukeaminen, 30.10.2019.
KAM suositus 18	Konkurssiain neuvottelukunnan suositus 18: Pesänhoitajan velvollisuus tehdä rikosilmoitus, 1.7.2019.
KOM 2003:3	Tuomioistuinlaitoksen kehittämiskomitean mietintö. Komiteanmietintö 2003:3. Oikeusministeriö 28.11.2003.
OM 20/41/2009	Resursseja säästävä menettely, jossa rikoksen varhainen tunnistaminen voisi läpinäkyvässä menettelyssä johtaa rikoksesta muutoin seuraavaa rangaistusta lievempään rangaistukseen. OM arviomuistio, 15.1.2010.
OMML 47/2010	Arviomuistio syytteestä sopimisesta (plea bargain) Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja.
OMML 87/2010	Oikeusprosessin pitkittymisen estäminen. Oikeusministeriön julkaisu: Mietintöjä ja lausuntoja.
OMSO 1/2019	Jatkokäsittelylupajärjestelmän käyttöönoton ja soveltamisalan laajentamisen vaikutukset hovioikeuksissa. Oikeusministeriön julkaisu: Selvityksiä ja ohjeita.
OM 2020:6	Rikosketjun LEAN-hanke : Selvityshenkilön raportti. Oikeusministeriön julkaisu: Selvityksiä ja ohjeita.
VKSV 2010	Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1: Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2010.

VKSV 2015:6 Valtakunnansyyttäjänviraston ohje syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta, Dnro 26/31/14

VKSV 2015:6 M Valtakunnansyyttäjänviraston muistio syyteneuvottelua koskevan lainsäädännön soveltamisesta, Dnro 26/31/14 (*huom: muistio on VKSV 2015:6 -ohjeen erillinen liiteasiakirja*)

Asiantuntijalausunnot oikeusministeriön mietinnöstä OM 26/2012 syyteneuvottelua koskevaksi lainsäädännöksi sekä syyttämättä jättämistä koskevien säännösten uudistamiseksi

OM Lausuntotiivistelmä 58/2012 Mietintöjä ja lausuntoja 5/2012: Syyteneuvottelu ja syyttämättä jättäminen. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisu.

Lausunnot ja muistiot Eduskunnan perustuslakivaliokunnalle

- Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 3750/5/13, 12.9.2013
- Helsingin käräjäoikeuden lausunto 18.10.2013
- Oikeusneuvos Ilkka Raution muistio 12.9.2013
- Professori Tuula Linnan lausunto 18.10.2013
- Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 78/61/13 11.9.2013
- Professori Veli-Pekka Viljasen lausunto 13.9.2013

Lausunnot ja muistiot Eduskunnan lakivaliokunnalle

- Professori Dan Fränden lausunto, *ei päiväystä*
- Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 351/5/14, 25.2.2014
- Julkiset oikeusavustajat ry:n lausunto 24.2.2014
- Oikeusneuvos Pekka Kopsen muistio 10.2.2014
- Suomen Asianajajaliiton lausunto 24.4.2014
- Suomen syyttäjyhdistys ry:n lausunto, *ei päiväystä*
- Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 007/61/41, 18.2.2014
- Verohallinnon lausunto 24.2.2014

Säädökset

esitutkintalaki (22.7.2011/805)

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimus (SopS 85-86/1998)

konkurssilaki (20.2.2004/120)

laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689)

oikeudenkäymiskaari (1.1.1734/4)

rikoslaki (19.12.1889/39)

laki riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa (394/2011)

laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005)

Suomen perustuslaki (11.6.1999/731)

laki syyttäjälaitoksesta (13.5.2011/439) (kumottu 1.10.2019 alkaen)

laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019)

laki takaisinsaannista konkurssipesään (26.4.1991/758)

Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (21.5.1999/621)

Ulkomaiset säädökset

Karistusseadustik (RT I 2001, 61, 364, 1.9.2002) (Viron rikoslaki)

englanninkielinen käännös Penal Code saatavilla osoitteessa:

<https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigikogu/act/515072020011/consolide>

kriminaalmenetluse koodeks (RT I 2003, 27, 166, 1.7.2004) (Viron rikosprosessilaki)

englanninkielinen käännös Code of Criminal Procedure saatavilla osoit-

teessa: <https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigi->

[kogu/act/518052020007/consolide](https://www.riigiteataja.ee/en/eli/ee/Riigi-)

Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации (147-FZ, 18.12.2001) (Venäjän rikosprosessilaki)

englanninkielinen käännös Criminal-Procedural Code of The Russian Fede-

ration saatavilla osoitteessa: [https://www.legislationline.org/down-](https://www.legislationline.org/download/id/4248/file/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf)

[load/id/4248/file/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf](https://www.legislationline.org/download/id/4248/file/RF_CPC_2001_am03.2012_en.pdf)

rättegångsbalk (1942:740) (Ruotsin yleisprosessilaki)

Strafprozeßordnung (I 1074, 1319, 7.4.1987) (Saksan rikosprosessilaki)

englanninkielinen käännös The German Code of Criminal Procedure saatavilla osoitteessa: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/index.html

Kansallinen oikeuskäytäntö

KKO 1984 II 106	KKO 2011:84
KKO 1989:4	KKO 2011:93
KKO 1992:173	KKO 2014:71
KKO 1999:2	KKO 2014:82
KKO 2000:82	KKO 2015:69
KKO 2000:86	KKO 2433/2017
KKO 2001:66	KKO 2017:51
KKO 2002:12	KKO 2017:75
KKO 2003:12	KKO 2017:82
KKO 2003:97	KKO 2018:2
KKO 2006:95	KKO 2018:23
KKO 2009:69	KKO 2018:60
KKO 2009:70	KKO 2018:67
KKO 2011:58	KKO 2019:39

Vaasan HO 5.11.1998 nro 1302

Vaasan HO 17.6.2015 nro 126570

Helsingin HO 14.10.2015 nro 1457

Helsingin HO 13.11.2015 nro 148733

Turun HO 18.5.2016 nro 121144

Vaasan HO 26.10.2016 nro 144171

Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393

Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009

Rovaniemen HO 28.2.2017 nro 108435

Helsingin HO 19.2.2018 nro 106927 (*lainvoimainen, KKO 11.7.2018 nro 1448*)

Rovaniemen HO 23.5.2018 nro 121900

Etelä-Pohjanmaan KO 20.6.2011 nro 4910

Espoon KO 3.11.2014 nro 18146
Espoon KO 28.1.2015 nro 99
Varsinais-Suomen KO 19.5.2015 nro 121249
Etelä-Pohjanmaan KO 8.9.2015 nro 137081
Kemi-Tornion KO 19.10.2015 nro 144010
Helsingin KO 27.10.2015 nro 146813
Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372
Helsingin KO 14.3.2016 nro 111409
Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332
Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825
Helsingin KO 23.9.2016 nro 138833
Pohjanmaan KO 2.12.2016 nro 150271
Kymenlaakson KO 31.1.2017 nro 104321
Helsingin KO 18.5.2017 nro 118705
Päijät-Hämeen KO 26.6.2018 nro 127901
Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 709
Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 118697
Pirkanmaan KO 29.10.2019 nro 147322
Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296
Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426 (*lainvoimainen, ratkaisuun ei ilmoitettu tyytymättömyyttä, varmistettu Pirkanmaan KO:n kansliasta*)

Syyteneuvottelumuistiot ja tuomioesitykset

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 18.5.2015 tuomioesitys asiassa R 13/3938 (vastaaja L)
Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 18.5.2015 tuomioesitys asiassa R 13/3938 (vastaaja R)
Lapin syyttäjänvirasto 14.9.2015 tuomioesitys asiassa R 15/224/667
Helsingin syyttäjänvirasto 23.9.2015 tuomioesitys asiassa R 14/5261
Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 1.11.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 15/4815
Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 1.11.2016 tuomioesitys asiassa R 15/4815
Helsingin syyttäjänvirasto 1.7.2016 tuomioesitys asioissa R 16/1923 ja R 14/12330

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 15/7091 ja R 16/500

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 tuomioesitys asioissa R 15/7091 ja R 16/500

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413

Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 tuomioesitys asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413

Helsingin syyttäjänvirasto 26.2.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 15/2666 ja R 15/1419

Helsingin syyttäjänvirasto 26.2.2016 tuomioesitys asioissa R 15/2666 ja R 15/1419

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 26.4.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/6060

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 26.4.2016 tuomioesitys asiassa R 14/6060

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4766 ja R 14/4860 (vastaaja K)

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4765 ja R 14/4820 (vastaaja S)

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 12.8.2016 tuomioesitys asiassa R 16/704 (vastaaja V)

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/3193

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 10.11.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 12/2659

Pohjanmaan syyttäjänvirasto 10.11.2016 tuomioesitys asiassa R 12/2659

Salpausselän syyttäjänvirasto 31.1.2017 syyteneuvottelumuistio asiassa R 16/2732

Salpausselän syyttäjänvirasto 31.1.2017 tuomioesitys asiassa R 16/2732

Helsingin syyttäjänvirasto 17.2.2017 tuomioesitys asiassa R 17/1722

Salpausselän syyttäjänvirasto 30.5.2018 syyteneuvottelumuistio asiassa R 17/5402

Salpausselän syyttäjänvirasto 5.6.2018 tuomioesitys asiassa R 17/5402

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 15.4.2019 syyteneuvottelumuistio asiassa R 18/7090

Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 15.4.2019 tuomioesitys asiassa R 18/7090

Etelä-Suomen syyttäjääalue 4.10.2019 tuomioesitys asiassa R 19/5211/684

Länsi-Suomen syyttäjääalue 5.2.2020 syyteneuvottelumuistio asiassa R 19/11838

Länsi-Suomen syyttäjääalue 5.2.2020 tuomioesitys asiassa R 19/11838

Sähköpostikeskustelut syyttäjien ja konkurssipesän edustajien kanssa

Sähköpostikeskustelu erikoissyyttäjä A:n kanssa, 25.-27.2.2020

Sähköpostikeskustelu erikoissyyttäjä B:n kanssa, 25.-27.2.2020

Sähköpostikeskustelu kihlakunnansyyttäjä C:n kanssa, 3.-4.3.2020

Sähköpostikeskustelu konkurssipesä SPA:n julkisselvittäjän kanssa, 27.4.2020

Sähköpostikeskustelu konkurssipesä SF:n julkisselvittäjän kanssa, 16.4.2020

Sähköpostikeskustelu konkurssipesä X:n pesänhoitajan kanssa, 16.4.2020

Sähköpostikeskustelu konkurssipesä Y:n pesänhoitajan kanssa, 21.4.2020

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytäntö

EIT Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta (17.12.1996, asiassa 19187/91)

EIT Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta (6.7.2010, yhdistetyissä asioissa 24027/07, 11949/08 ja 36742/08)

EIT Nikolay Nikolov v. Bulgaria (28.9.2010 asiassa 39672/03)

EIT Seppälä v. Suomi (11.1.2011 asiassa 45981/08)

EIT Kangasluoma v. Suomi (15.2.2011 asiassa 5635/09)

EIT Natsvlishvili & Togonidze v. Georgia (29.4.2014, asiassa 9043/05)

EIT Navalnyy & Ofitserov v. Venäjä (23.2.2016, yhdistetyissä asioissa 46632/13 ja 28671/14)

Lyhenteet

CPC	Criminal-Procedural Code of The Russian Federation (Venäjän rikosprosessilaki)
BJLP	Baltic Journal of Law & Politics (julkaisu)
DL	Defensor Legis (julkaisu)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 85-86/1998)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EOAM	Eduskunnan oikeusasiamies
ETL	esitutkintalaki (805/2011)
EV	Eduskunnan vastaus
FLJ	Fordham International Law Journal (julkaisu)
GLJ	German Law Journal (julkaisu)
HanseLR	Hanse Law Review (julkaisu)
HE	hallituksen esitys
HO	hovioikeus
ICJR	International Criminal Justice Review (julkaisu)
JFT	Juridiska Föreningen i Finland (julkaisu)
k	kappale
KAM	Konkurssiainain neuvottelukunta
KarS	Karistusseadustik (Viron rikoslaki)
KKO	korkein oikeus
KO	käräjäoikeus
KonkL	konkurssilaki (120/2004)
KrMK	kriminaalmenetluse kodeks (Viron rikosprosessilaki)
LaVM	lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies (julkaisu)
MarqLR	Marquette Law Review (julkaisu)
O	Oikeus (julkaisu)
OK	oikeudenkäymiskaari (4/1734)
OM	oikeusministeriö
OTJP	Oikeustiede Jurisprudentia (julkaisu)
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto

PeVM	perustuslakivaliokunnan mietintö
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RB	rättegångsbalk (1942:740) (Ruotsin yleisprosessilaki)
RL	rikoslaki (39/1889)
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (689/1997)
s	sivu
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
SjäL	laki Syyttäjälaitoksesta (32/2019)
SjäL(k)	laki syyttäjälaitoksesta (439/2011) (<i>kumottu</i>)
StPO	Strafprozeßordnung (Saksan rikosprosessilaki)
VKSV	Valtakunnansyyttäjän toimisto (ennen vuotta 2019 <i>Valtakunnansyyttäjänvirasto</i>)
vp	valtiopäivät
Wm. & Mary LR	William & Mary Law Review (julkaisu)

1. Johdanto

1.1. Johdatus aiheeseen

Suomen rikosprosessioikeuteen sisällytettiin 1.1.2015 voimaan tullut uudistus syyteneuvottelujärjestelmästä. Pääpiirteittäin syyteneuvottelujärjestelmää sovellettaessa syytetty tunnustaa teon ja auttaa sen selvittämisessä.¹ Vastapainoksi syytetyn myötävaikutuksesta syyttäjä vaatii syytetylle rangaistusta rikoslain 6 luvun 8 a §:ssä säännellyn lievennetyn rangaistusasteikon mukaisesti tai esitutkintaa rajoitetaan joidenkin tekokokonaisuuteen kuuluvien rikosnimikkeiden osalta. Syyteneuvottelujärjestelmän voidaan nähdä olevan nykymuodossaan merkittävä askel aineellisen totuuden tavoitteesta kohti tehokkuusajattelua sekä neuvottelun ja konfliktinratkaisun tuoman oikeudenmukaisuuden hyväksymistä rikosprosessissa.² Ennen syyteneuvottelua tällaiset elementit ovat olleet ominaisia lähinnä siviiliprosessissa ja vaihtoehtoisessa riidanratkaisussa. Prosessien lähentymisestä huolimatta rikosprosessiin liittyy kuitenkin aina myös julkinen intressi.³

Syyteneuvottelusäännösten esitöissä on korostuneesti esillä järjestelmän tuomat kustannussäästöt ja parantuva prosessiekonomia.⁴ Prosessinhoito on jo vuosikymmeniä kärsinyt resurssipulasta, mikä on johtanut muun muassa pitkittyneisiin oikeusprosesseihin. Rikosprosessi alkaa jo rikosilmoituksesta ja esitutkinnasta jatkuen syyteharkinnan kautta itse oikeudenkäyntiin sekä mahdolliseen muutoksenhakuun. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on langettanut useita Suomea koskevia tuomioita EIS 6 artiklan (oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin) loukkaamisesta. Suurin osa tuomioista on liittynyt juuri talousrikoksiin. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin yhtenä vaatimuksena on oikeudenmukaisen käsittelyn ja lopputuloksen lisäksi myös oikeudenkäynnin kohtuullinen kesto.⁵ Syyteneuvottelujärjes-

¹ Vastaajan on autettava nimenomaan oman rikoksensa selvittämistä, eikä ns. kruununtodistajajärjestelmää otettu osaksi syyteneuvottelua. Tätä on lainsäätäjät pitänyt liiallisena eettisenä kompromissina jo RL:n yleisten oppien uudistuksesta lähtien. Ks. HE 44/2002 vp, s. 182. Ks. myös Rautio 2017b, s. 1356. Vrt. Leppiniemi O 2011, s. 384. Kirjoituksessa pohditaan kruununtodistajajärjestelmää ns. pelkääjävankien kohdalla, jotka auttavat vakavan rikollisuuden selvittämisessä. Vrt. kuitenkin Fyfe – Sheptycki 2006, s. 347: laajamittaisesta rikollisuudesta syytetyllä voi olla hyödyllistä laaja-alaista tietoa. Paradoksaalisesti laaja syyllisyys antaa enemmän neuvotteluvaraa ja paremman neuvotteluaseman syyteneuvottelussa (yhteistyön paradoksi).

² Ervo 2012, s. 3–5 ja 15 ja Linna OTJP 2010, s. 207–209. Ks. myös Tolvanen DL 2003, s. 1015–1016.

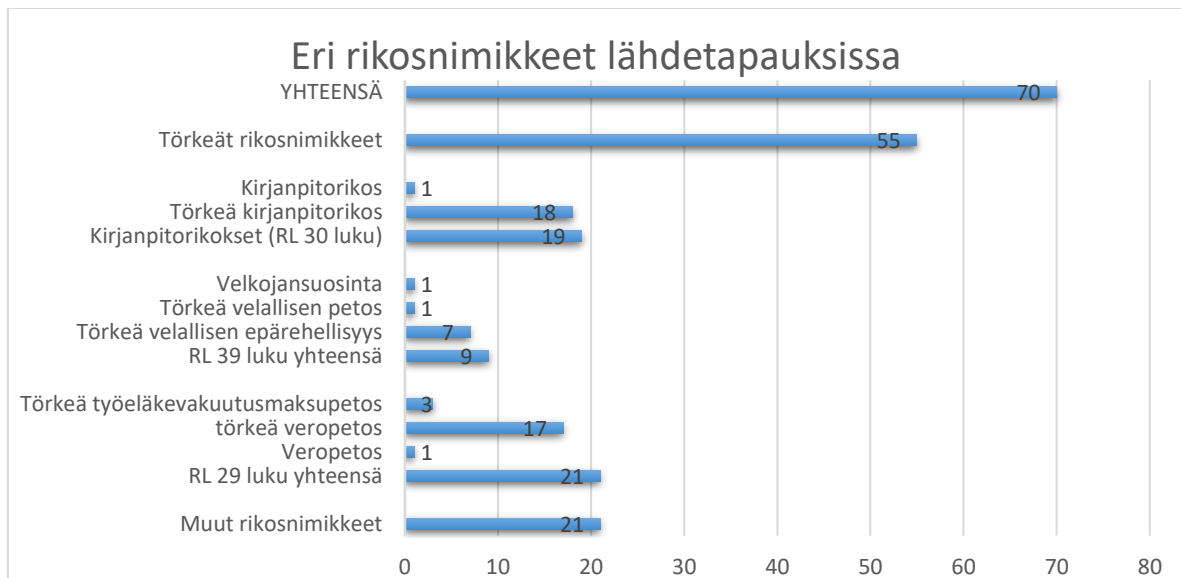
³ Ervo BJLP 2014, s. 99.

⁴ HE 58/2013 vp, erityisesti s. 5, 12–16 ja 24.

⁵ OMML 87/2010, s. 14–15. Oikeuskäytännöstä ks. esim. EIT Seppälä v. Suomi, k. 8 ja EIT Kangasluoma v. Suomi, k. 6. Ensimmäisessä tapauksessa rikosnimikkeenä oli törkeä petos ja törkeä kavallus ja jälkimmäisessä mm. törkeitä veropetoksia.

telmästä tehdyn selvitysmuistion mukaan aikavälillä 2015-2016 käydyissä tunnustamisoi-
keudenkäynneissä n. 75 %:ssa tapauksista vastaajaa syytettiin päär rikoksena juuri talousri-
koksesta.⁶

Lisäksi esitutkintaviranomaisten työ ja rikollisuuden torjunta on muuttunut haastavammaksi
etenkin talousrikollisuuden osalta.⁷ Talousrikollisuuden tutkimisessa haasteena on forensi-
sten kysymysten lisäksi myös sen liitännäisyys taloustieteeseen. Talousrikollisuuden ymmär-
tämiseksi esitutkintaviranomaisella on oltava tietynlaisia valmiuksia ymmärtää myös talous-
tieteitä. Samat haasteet koskevat prosessin myöhemmässä vaiheessa myös syyttäjää ja tuo-
mioistuinta. Oikeudenhoitolaitoksen resurssipulaan ei valitettavasti ole lähitulevaisuudessa
tulossa helpotusta lisärahoituksen muodossa. Lain esitöissä prosessiekonomisten tavoittei-
den katsotaan toteutuvan parhaiten vaikeasti selvitettävän rikollisuuden kohdalla, ja syyte-
neuvottelun pääasialliseksi soveltamisalaksi lainsäätäjät on tarkoittanut talousrikokset.⁸

⁶ Mäkelä – Niemi 2017, s. 27–28. Soveltamisalasta on lisäksi rajattu pois rikokset, joista on säädetty yli kuu-
den vuoden vankeusrangaistus sekä RL 20 ja 21 luvun mukaisia väkivalta- ja seksuaalirikoksia. Sama rajoi-
tus koskee myös esitutkinnan rajoittamista syyteneuvottelussa (ROL 1:10.1:n 2 kohta ja ETL 3:10a.5). HE
58/2013 vp, s. 1 ja 14. Ks. myös Espoon KO 28.1.2015 nro 99 ja Helsingin HO 13.11.2015 nro 148733, joi-
den mukaan vainoaminen ja vapaudenriisto rinnastettiin soveltamisalan ulkopuolelle rajattuihin väkivaltari-
koksiin, eikä syyteneuvottelua tullut tapauksessa soveltaa.

⁷ Oikarainen 2017, s. 1–2.

⁸ HE 58/2013 vp, s. 12. Prosessiekonomisia tavoitteita on esitöissä ilmennyt aiemminkin. Esimerkiksi rikos-
oikeuden yleisten oppien uudistuksessa säännöstä RL 6:6:n 3 kohta (rangaistuksen lieventäminen myötävai-
kuttamalla oman rikoksen selvittämistä) perusteltiin esitöissä osittain prosessioikeudellisilla säästöillä. Ks.
HE 44/2002 vp, s. 199. Ks. myös PeVM 1/2010 vp, s. 3–4.

Oheisessa taulukossa on eritelty tutkielman lähteenä olevien syyteneuvottelutapausten yleisimmät rikosnimikkeet.⁹ Taulukosta on huomattavissa, että velallisen rikokset ja etenkin verorikokset ovat lukumääräisesti yleisimmät rikosnimikkeet. Valtaosa tapauksista koski joko RL 29 tai RL 39 luvun mukaisia rikoksia. 76 % tuomioesityksistä sisälsi vähintään yhden törkeän veropetoksen. Kirjanpitorikokset olivat lukumääräisesti yleisiä, mutta ne ovat jokaisessa tapauksessa liittyneet joko verorikokseen tai työeläkevakuutusmaksupetokseen. Muita yleisiä rikosnimikkeitä lähdemateriaalin valossa oli mm. törkeä petos, törkeä kavallus, rekisterimerkintärikos ja liiketoimintakiellon rikkominen. Lisäksi taulukosta voidaan huomata, että törkeät tekemuodot olivat korostuneen yleisiä, ja jokainen lähdetapauksistani sisälsikin vähintään yhden törkeän tekemuodon. Vaikka syyteneuvottelussa onkin mahdollista rajata jotain (esim. lieviä ja/tai vanhoja) nimikkeitä tuomioesityksen ulkopuolelle¹⁰, ja nämä nimikkeet voivat olla perusmuotoisia, ovat törkeät tekemuodot syyteneuvottelun piirissä enemmän sääntö kuin poikkeus. Kaikissa lähdetapauksissa, joissa asianomistajana on ollut konkurssipesän konkurssivelkojat, on asianomistajan asema perustunut RL 39 luvussa säädettyihin velallisen rikoksiin.

1.2. Tutkimuskysymyksistä, metodista, rakenteesta ja rajauksista

Tutkimuskysymykseni voidaan jakaa kolmeen teemaan:

- 1) Miten syyteneuvottelun edellyttämä asianomistajan suostumus ja asianomistajan perinteisesti vahva asema rikosprosessissa (mm. toissijainen syyteoikeus) vaikuttavat menettelyn käytännön soveltumiseen?

Asianomistajan suostumus on edellytys syyteneuvottelulle. Vaikka asianomistajan asema on perinteisesti vahva rikosprosessissa, prosessilainsäädäntö ei muutoin anna asianomistajalle näin suurta valtaa vaikuttaa syyttäjän prosessivalintoihin. ROL 1 luvun 14-17 §:ssä säädetty asianomistajan syyteoikeus eroaa rakenteellisesti asianomistajan suostumuksen vaatimuksesta syyteneuvottelussa. Asianomistajan suostumusta syyteneuvottelussa on oikeuskirjalli-

⁹ Taulukko on koostettu siten, että yhdestä tuomioesityksestä sama rikossäännös on huomioitu vain kerran (vaikka sama rikosnimike olisi toistunut useassa syytekohtassa). Mikäli taulukossa olisi huomioitu jokainen syytekohta erikseen, olisivat taulukon luvut noin kaksinkertaiset, mutta taulukko vääristyisi RL 36 luvun osalta. Petos ja törkeä petos (RL 36:1-2) tulivat kyseeseen vain neljässä tapauksessa, mutta yksi tapauksista käsitti rikosnimikkeenä 13 törkeää petosta ja 12 petosta.

¹⁰ Ks. esim. Päijät-Hämeen KO 26.6.2018 nro 127901 ja Salpausselän syyttäjänvirasto 5.6.2018 tuomioesitys asiassa R 17/5402, s. 23. Tuomioesityksessä oli rikosnimikkeinä 13 törkeää petosta ja 12 petosta. Syytteen ulkopuolelle rajattiin 18 väärennysrikosta.

suudessa ja lain esitöissä vertailtu ja hahmotettu asianomistajan syyteoikeuden kautta. Lisäksi asianomistajan toissijainen syyteoikeus säilyy niiden rikosten osalla, joiden kohdalla esitutkintaa mahdollisesti rajoitetaan.¹¹ Tutkielmassa tarkastellaankin, miten asianomistajan syyteoikeus vaikuttaa syyteneuvottelumenettelyyn käytännössä. Lisäksi käsitellään syyteneuvottelusta annettujen asiantuntijalausuntojen esittämiä huolenaiheita menettelystä. Lauseunoissa esitettyä kritiikkiä peilataan oikeuskäytäntöön. Tutkielman kappaleessa 2 tarkastellaan lisäksi yleisesti asianomistajan käsitettä ja syyteneuvottelumenettelyä.

- 2) Miten asianomistajan asema on suojattu syyteneuvottelussa huomioiden erityisesti asianomistaja velkojana?
- 3) Miten asianomistajan suostumus annetaan tilanteessa, jossa asianomistajana on konkurssivelkojien muodostama velkojakollektiivi? Kuuluuko ratkaisu pesänhoitajan tehtäviin tai päätösvaltaan, vai onko päätösvalta konkurssivelkojilla?

Toinen teema tutkielman kappaleessa 3 keskittyy asianomistajaan velkojana. Talousrikollisuus on omiaan aiheuttamaan korvattavia vahinkoja ja velkojan yleinen intressi on saada suoritus saatavalleen. Tämän vuoksi asianomistajan oikeudet velkojana voivatkin käytännössä olla asianomistajan merkittävimmät oikeudet syyteneuvottelussa. ROL:n ja ETL:n mukaan velkoja suostuu syyteneuvotteluun luopumalla vaatimuksistaan. Velkoja-asianomistajan intressinä ei liene kuitenkaan luopua oikeudesta vaatia saatavaansa maksettavaksi tai oikeudesta vaatia takaisinsaantia. Syyteneuvotteluun annettu suostumus ei johda siihen, että asianomistaja menettää oikeuden esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia. Syyteneuvottelussa mahdollisesti tehtävä päätös rajoittaa esitutkintaa, voi vaikuttaa *de facto* myös asianomistajan oikeuksiin. Rajoitettu esitutkinta voi tarkoittaa myös rajallisempaa todistemateriaalia yksityisoikeudellisten vaatimusten tueksi. Lisäksi kappaleessa tarkastellaan, miten adheesioperiaate, vahingonkorvauksista tehdyt sovintosopimukset ja erilaiset sovittelumenettelyt vaikuttavat syyteneuvottelumenettelyssä. Syyteneuvottelulainsäädännön esitöissä näiden uskottiin soveltuvan syyteneuvottelun oheen, mutta ne eivät varsinaisesti ole osa syyteneuvottelua.¹²

¹¹ Esim. Oikarainen LM 2012, s. 745 ja LaVM 5/2014 vp, s. 6.

¹² HE 58/2013 vp, s. 5–6 ja 25.

Kolmas teema tutkielman kappaleessa 4 keskittyy tilanteisiin, joissa asianomistajat ovat konkurssivelkojia ja muodostavat velkojakollektiivin.¹³ Konkurssipesän päätöksenteossa lähtökohtana on velkojien autonomia. Konkurssipesän pesänhoitajalle on kuitenkin uskottu monia tehtäviä. Tutkielmassa tarkastellaan sitä, onko konkurssipesän pesänhoitaja toimivaltainen tai edes kelpoinen ilmaisemaan asianomistajan suostumuksen syyteneuvottelussa, vai tuleeko suostumuksesta päättää velkojien kesken. Käytännössä kysymys tarkoittaa muun muassa sitä, että päättääkö yksi henkilö asianomistajakollektiivin kannan syyteneuvottelun hyväksymisestä. Toinen mahdollinen tulkinta on jokaisen velkojakollektiivin velkojan itsenäinen kanta, joka voidaan ilmaista esimerkiksi velkojainkokouksessa äänestämällä. Lisäksi tarkastelen RL 39:9.3:n vaikutusta asianomistajan suostumukseen konkurssitilanteissa. Säännöksen mukaan konkurssihallinto käyttää asianomistajien puhevaltaa velallisen rikoksissa. Jokaisella velkojakollektiivin yksittäisellä velkojalla on kuitenkin itsenäinen syyteioikeus velallisen rikoksista.

Syyteneuvottelu on omiaan ja tarkoitettu sovellettavaksi talousrikollisuuden kohdalla. Nämä rikostyytit ovat jo tunnusmerkistönsä mukaisesti omiaan aiheuttamaan taloudellisia vahinkoja. Tämän vuoksi asema velkojana syyteneuvottelussa on erityisen merkittävä konkurssivelkojan kannalta. Konkurssipesää koskevia kysymyksiä käsitellään tutkielmassa myös sen vuoksi, että konkurssipesissä voi olla määrällisesti paljon velkoja-asianomistajia. Kappaleet 3 ja 4 asianomistajasta velkojana ja konkurssivelkojina linkittyvät läheisesti yhteen, ja kappaleessa 3 todettu soveltuu pääosin myös konkurssitilanteisiin.

Tutkielma on pääasiassa rikosprosessioikeudellinen. Konkurssipesän hallinnon ja päätöksenteon tarkastelu tuo tutkielmaan myös insolvenssioikeudellisen ulottuvuuden. Tutkimusmenetelmä on pääosin lainopillinen. Tarkoituksena on tarkastella kysymystä voimassa olevan oikeuden ja sen esitöiden näkökulmasta. Lainopin tehtävänä on systematisoida monimutkaista ja mahdollisesti sekavaakin oikeusnormistoa tulkintasuosituksiksi ja esityksiksi, jotka helpottavat ja hyödyttävät juristin käytännön työtä. Lainoppi soveltuu erityisen hyvin tilanteeseen, jossa oikeusjärjestyksen sisältö on epäselvä ja oikeustilan selkiyttämiseksi lain

¹³ Kollektiivinen asianomistaja-asema voi syntyä myös selvitystilassa olevassa osakeyhtiössä tai kuolinpesän osakkaiden ollessa asianomistajan asemassa. Tutkielma käsittelee asianomistajakollektiivia konkurssipesän velkojien näkökulmasta. Asianomistajien lukumäärä voi olla huomattavan suuri, vaikkei kyseessä olisikaan mainittujen kaltainen kollektiivisen asianomistajatahon tilanne. Esimerkiksi tapauksessa KKO 2011:84 oli kyse törkeästä petoksesta, jossa huijauskirjeitä oli saanut yhteensä ainakin 6694 henkilöä.

säännöstä tarkastellaan eri kulmista. Lainoppi auttaa tuomaria, jolla on virassaan ratkaisupakko.¹⁴

Lainopinopillisen tutkimuksen tarpeellisuutta tuomioistuinten työssä on korostanut korkeimman oikeuden presidentti Timo Esko.¹⁵ Lainopin on toisaalta katsottu myös kuuluvan yliopistojen niin sanottuun ”kolmanteen tehtävään” eli yhteiskunnalliseen vuorovaikuttamiseen. Tästä näkökulmasta kotimaisella kielellä tehty lainoppi ei täyttäisi yliopistollisen huippututkimuksen kriteereitä, koska siitä puuttuu kansainvälisten rajojen ylittävä tieteellinen vuoropuhelu. Lisäksi lainopilliset tutkimukset ovat käyttökelpoisia vain pienelle piirille.¹⁶

Systematisointi syyteneuvottelunormistosta on tarpeen ja pidän lainoppia luonnollisena valintana. Tutkimuskysymyksen liittyä kansalliseen rikosprosessiimme ja tavoitteena on nimittäin systematisoida asianomistajan asemaa syyteneuvottelussa. Syyteneuvottelusäännöstö on teknisesti vaikeaselkoinen ja kirjoitusasultaan sekava. Ensinnäkin syyteneuvottelumenettely voidaan toteuttaa eri tavoin riippuen siitä, missä vaiheessa se aloitetaan. Lisäksi syyteneuvottelun lainsäädäntöpohja koostuu eri lakien ja lainkohtien muodostamasta kokonaisuudesta. Etenkin ROL:n syyteneuvottelua koskevat säännökset ovat kirjoitusasultaan pitkiä ja vaikeaselkoisia.

Syyteneuvottelu voi prosessuaalisesti kulkea eri tavoilla ja alkaa eri vaiheissa prosessia. Lisäksi syyteneuvottelujärjestelmä oli säädösvalheessa ja osin juristeille vieläkin prosessiperinteisesti vieras. Eduskunta hyväksyi syyteneuvottelusäännökset hallituksen esityksen mukaisesti edellyttäen kuitenkin, että oikeusministeriö seurasi lainsäädännön soveltamista ja toimeenpanoa käytännössä. Oikeusministeriö veloitettiin myös antamaan lainsäädännön toimivuudesta selvityksen vuoden 2017 loppuun mennessä.¹⁷ Eduskunnan vaatimusten mukaisesti syyteneuvottelulainsäädännön toteutumisesta laadittiin selvitysmuistio Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ja Helsingin yliopiston toimesta.¹⁸ Selvitysmuistio edustaa metodologisesti empiiristä ja osin tilastotieteellistä tutkimusmenetelmää. Hyödynnän kyseisen muistion huomioita tutkielmassani.

¹⁴ Makkonen 1981, s. 37–38.

¹⁵ Minkkinen LM 2017, s. 908–909. Lainopin perinteisestä oppikirjamääritelmästä ks. Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Tammi 1978.

¹⁶ Minkkinen LM 2017, s. 910–912.

¹⁷ EV 68/2014 vp.

¹⁸ Ks. Mäkelä – Niemi 2017.

Olen lisäksi hyödyntänyt tutkielmassani syyteneuvottelua koskevaa oikeuskäytäntöä. Suurin osa oikeuskäytännöstä on käräjä- ja hovioikeustasoista. Näiden ratkaisujen lisäksi hyödynnän syyteneuvottelussa tunnustamisoikeudenkäyntiä ennen laadittuja tuomioesityksiä ja syyttäjän laatimia syyteneuvottelumuistioita. Lisäksi olen käynyt sähköpostikeskusteluja niiden syyttäjien ja pesänhoitajana toimineiden asianajajien kanssa, jotka ovat olleet osallisia viittaamiini ratkaisuihin. Tuomioistuinkäytännön tarkastelemista voidaan katsoa osittain edustavan myös empiiristä tutkimusmenetelmää.¹⁹ Syyteneuvotteluoikeuskäytännön ja oikeudellisilta ammattilaisilta saatujen käytännön huomioiden osalta rikastutan tekstiä empiirisillä huomioida, vaikka tutkimusmetodini ei varsinaisesti ole empiirinen. Sen lisäksi, että pyrin selvittämään lain sisältöä ja tarkoitusta, olen kuitenkin tarkastellut myös sitä, miten näitä normeja on käytännössä sovellettu.

Syyteneuvottelusta on kirjoitettu useita oikeusvertailevia tutkimuksia. En pyri tutkielmassani oikeusvertailuun taikka funktionaaliseen oikeusvertailuun, enkä käytä oikeusvertailevaa metodia. Tekstiä rikastuttamaan annan kuitenkin huomioita myös ulkomaisista syyteneuvottelujärjestelmästä liittyen etenkin asianomistajan asemaan. Funktionaalisen oikeusvertailun lähtökohta on se, että keskenään verrattavat menettelyt ja säännökset ovat tosiasiallisesti analogisia. Funktionaalinen oikeusvertailu soveltuu hyvin tarkastelemaan, miten samanlainen prosessuaalinen valinta on toteutettu vertailtavan maan oikeusjärjestyksessä.²⁰ Esittämiini vertailevat huomiot keskittyvät Saksan, Venäjän ja Viron syyteneuvottelujärjestelmiin. Suomen syyteneuvottelujärjestelmä on lähempänä esim. saksalaista järjestelmää verrattuna angloamerikkalaisiin. Asianomistajan aseman suhteen yhtymäkohtia on myös Viron ja Venäjän prosessijärjestyksiin.²¹ Saksalaisen syyteneuvottelun soveltamisala on kohdentunut pääasiassa talous-, vero-, huume- ja ympäristörikoksiin. Tältä osin saksalainen oikeuskäytäntö vastaa suomalaista syyteneuvotteluoikeuskäytäntöä.²²

Syyteneuvottelujärjestelmästä ei ole juuri tehty tutkimusta asianomistajan oikeuksien näkökulmasta. Syyteneuvottelusta on sen sijaan kirjoitettu paljon syyttömyysolettaman, itsekriminointisuojaan ja tunnustamisen sekä oikeusturvan vaarantumisen arvioinnin näkökulmasta,²³ eikä näihin kysymyksiin tässä tutkielmassa keskitytä. Tutkielman tarkoitus ei ole

¹⁹ Empiirisestä lainopista ks. Hirvonen 2011, s. 32 ja 47.

²⁰ Funktionaalisesta oikeusvertailusta ks. Husa 2013, s. 146–147.

²¹ Illman JFT 2015, s. 143 ja Oikarainen LM 2012, s. 753–754.

²² Frommann HanselR 2009, s. 200 ja Rauxloh FLJ 2011, s. 298.

²³ Esim. Linna OTJP 2010, Linna 2012, Linna DL 2015, Oikarainen LM 2012 ja Tapani – Tolvanen DL 2015.

myöskään tutkia syyteneuvottelujärjestelmää esimerkiksi yleisprevention tai rangaistusteorioiden näkökulmasta. En tarkastele sitä, soveltuuko syyteneuvottelujärjestelmä ylipäätään suomalaiseen oikeuskulttuuriin tai prosessidoktriiniin.²⁴ Sen sijaan pyrin selvittämään, miten järjestelmä toimii käytännössä, ja miten syyteneuvottelusäännöstöä on tulkittava. Asianomistajan lisäksi syyteneuvottelun vastapuolella olevan epäillyn tai syytetyn asema kytkeytyy tarkasteluun. Asianomistajan oikeudet ja valinnat vaikuttavat luonnollisesti myös syyteneuvottelun vastapuoleen. Tarkoitus ei ole kuitenkaan erityisesti keskittyä vastaajan oikeuksiin prosessissa.

1.3. Lähdemateriaalista

Tutkielman lähdemateriaalina on käytetty pääasiallisesti kotimaista oikeuskirjallisuutta ja oikeuskäytäntöä. Lisäksi virolaista, saksalaista ja venäläistä käsittelevää ulkomaista kirjallisuutta on hyödynnetty rikastuttamaan tekstiä.

Syyteneuvotteluoikeuskäytäntöön kuuluu lisäksi syyttäjän laatimat tuomioesitykset ja syyteneuvottelumuistiot, joita hyödynnän tutkimuksessani. Pääsääntöisesti tuomioesitykset muistuttavat rakenteeltaan syyttäjän haastehakemuksia, ja muistiot kuvaavat neuvotteluiden kulkua. Riippuen kuitenkin täysin tapauksesta on, joskus muistio ollut lähteenä tuomioesitystä hyödyllisempi.

Vaikka en ole tehnyt varsinaista haastattelututkimusta, olen käynyt luottamuksellisia keskusteluja juttuja hoitaneiden syyttäjien ja pesänhoitajana toimineiden asianajajien kanssa. Näistä keskusteluista esitän yksittäistapauksissa huomioita siitä, miten toimijat ovat käytännössä hoitaneet syyteneuvotteluja yksittäisissä jutuissa. Näistä keskusteluista ei tule kuitenkaan tehdä yleistäviä päätelmiä. Sähköpostikeskustelut on kuitenkin arkistoitu ja saatavilla tarvittaessa yliopistollista tarkastusprosessia varten.

²⁴ Syyteneuvottelun sisällyttäminen osaksi suomalaista rikosprosessia ei ollut mikään itsestäänselvyys, vaan siihen oli aiemmin suhtauduttu varsin kielteisesti. Ks. esim. KOM 2003:3, s. 297–299 ja VKSV 2010, s. 28–32 sekä oikeuskirjallisuudesta Saranpää 2017, s. 308–309. 2000–luvun asennemuutoksesta ks. Oikarainen LM 2012, erityisesti s. 744–747 ja Harakka 2016, s. 29–30.

2. Syyteneuvottelusta sekä asianomistajan asemasta

2.1 Asianomistajan määrittäminen

2.1.1 Onko asianomistajan legaalimääritelmälle tarvetta?

Vuoden 1997 rikosprosessiuudistus ja ROL:n voimaantulo paransi asianomistajan prosessuaalista asemaa monessa suhteessa. Asianomistajan oikeuksien lisääntymisestä huolimatta lakiin ei rikosprosessiuudistuksessa otettu yleistä asianomistajan legaalimääritelmää.²⁵ Asianomistajan määritelmä on edelleen oikeustieteellisessä kirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä muodostuneiden oppien varassa.²⁶

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty vaihtelevia näkemyksiä siitä, onko asianomistajan legaalimääritelmälle tarvetta. Jo vuonna 1939 Bo Palmgren esitti, että lainsäätäjän tulisi ryhtyä toimiin legaalimääritelmän säätämiseksi, jotta laista selviäisi kenelle asianomistajan asema myönnetään.²⁷ Legaalimääritelmän tarpeellisuutta on korostanut etenkin Jokela. Hän tosin myöntää, ettei legaalimääritelmää voitane muotoilla niin tarkasti, että tulkintaongelmia ei syntyisi.²⁸ Jokelan mielestä ”[a]sianomistajiksi olisi määriteltävä ainakin ne, joita vastaan rikos on tehty tai joita rikoksella on loukattu taikka jotka rikoksen johdosta ovat kärsineet vahinkoa.” Määritelmä kattaisi myös rikoksella välittömästi vaarannetun oikeushyvän haltijat.²⁹ Sen sijaan Virolainen on todennut, ettei lainsäädännössä ole mahdollista määritellä asianomistajaa niin selkeästi ja yksityiskohtaisesti, että siitä olisi juuri mitään hyötyä.³⁰ Väli- maastoon sijoittuu Träskmanin kanta. Träskman ehdotti ennen rikosprosessiuudista, että ROL:iin otettaisiin säännös siitä, mitkä näkökohdat on otettava huomioon, kun lainsoveltaja joutuu harkitsemaan kysymystä siitä, kun on asianomistaja. Tällaisia Träskmanin esittämiä näkökohtia olisi muun muassa suojeltavan oikeushyvän haltija, henkilön mahdollisuus huolehtia oikeussuojastaan (*prosessuaalinen intressi*) sekä yhteiskunnan yleinen intressi.³¹

Legaalimääritelmän puuttuessa on määritelmää tarkasteltava oikeuskirjallisuuden ja -käytännön avulla. Oikeuskäytännössä asianomistajatahoa on määritelty pitkälti oikeuskirjallisuuden perusteella. Oikeuskirjallisuudessa asianomistajakäsitteen määritelmästä ei vallitse

²⁵ HE 82/1995 vp, s. 1 ja 17.

²⁶ Ks. esim. Vuorenpää 2014, s. 11.

²⁷ Vuorenpää 2014, s. 11.

²⁸ Jokelan kanta legaalimääritelmän ehdottomasta tarpeellisuudesta on esiintynyt systemaattisesti hänen teoksissaan jo 1997 rikosprosessiuudistuksesta lähtien. Ks. Jokela 2000, s. 61; Jokela 2008, s. 73; Jokela 2012, s. 23 ja Jokela 2018, s. 79–80.

²⁹ Jokela 2018, s. 79–80.

³⁰ Virolainen 1998, s. 184.

³¹ Träskman JFT 1993, s. 196.

yksimielisyyttä ja erilaiset määritelmät voidaan jakaa kolmeen ryhmään: aineellisoikeudellisiin, prosessuaalisiin ja sekamääritelmiin.³²

Aineellisoikeudellisen asianomistajakäsitteen mukaan asianomistajana pidetään oikeudellisesti suojatun edun haltijaa, eli sitä kenen oikeushyvää on loukattu tai vaarannettu,³³. Asianomistajan määrittelemiseksi on tutkittava rikostunnusmerkistöä. Rikostunnusmerkistöstä on havaittavissa, mitä oikeushyvää kyseinen säännös pyrkii suojaamaan (*rikoksen suojeleobjekti*). Tämän jälkeen on selvitettävä, kuka tai ketkä ovat kyseisen oikeushyvän haltijoita. Esimerkiksi RL 29 ja 39 lukujen mukaiset velallisen rikokset ja rikokset julkista taloutta vastaan loukkaavat PL 15 §:ssä suojattua omaisuuden suojaa. Lisäksi RL 29 luvussa suojataan oikeushyvänä mm. verotuksen ja eläkejärjestelmän lainmukaisuutta ja yhdenvertaisuutta.³⁴ Näiden oikeushyvien haltija voi olla esimerkiksi verohallinto tai työntekijän eläkelain mukainen eläkelaitos.

Asianomistajan määrittäminen voi tulla ratkaistavaksi jo esitutkintavaiheessa. ETL 2:5:n mukaan asianosaisina ovat muun muassa asianomistaja ja rikoksesta epäilty. Tarvittaessa tutkinnanjohtaja päättää, ketä on pidettävä asianosaisena. Esitutkintavaiheessa voi olla kuitenkin vielä epäselvää, mistä rikoksesta on ylipäätään kyse, taikka kuka rikoksen mahdollinen uhri tai asianomistaja on. Asianomistajaa määriteltäessä tutkinnanjohtajan on tukeuduttava oikeuskirjallisuuteen ja oikeuskäytäntöön. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty käytännön ohjeeksi, että esitutkintaa aloittaessa asianomistajalla tarkoitetaan loukatun tai vaarannetun oikeushyvän haltijaa. Lisäksi epäselvässä asianomistajan määrittämistilanteessa on suositeltavampaa merkitä henkilö asianomistajaksi kuin olla merkitsemättä.³⁵ Asianomistajakysymys voi siis olla etenkin esitutkinnan alkuvaiheessa epäselvä, tai asianomistajien piiri on voitu määritellä liian laveaksi. Syyteneuvottelun aloittamiseen esitutkinnassa onkin suhtauduttava pidättyväisesti. Mikäli asianomistajaa ei ole vielä tarkasti tai edes oikein määritelty, ei syyteneuvottelun edellyttämää asianomistajan suostumusta voida myöskään vaaditulla tarkkuudella selvittää.

³² Jokela 2008, s. 67; Jokela 2018, s. 74 ja Fredman 2013, s. 295–296.

³³ Jokela 2008, s. 67–68.

³⁴ HE 66/1988 vp, s. 52 ja 158 sekä HE 45/2005 vp, s. 109.

³⁵ Helminen ym. 2014, s. 182 ja Virolainen – Pölönen 2004, s. 183.

2.1.2. Granfeltin aineellisoikeudellinen määritelmä ja siitä etäännyminen sekä prosessuaalinen määritelmä

Aineellisoikeudelliseksi määritelmäksi on katsottu esimerkiksi 1920-luvulta asti kannatusta saanut Granfeltin määritelmä. Granfeltin mukaan asianomistaja voi määrittäytyä kolmen eri kriteerin avulla. Asianomistaja on se: 1) kenen oikeushyvä rikoksen kautta ensi kädessä loukataan, 2) kenelle on välittömästi rikoksen kautta syntynyt yksityis- tai julkisoikeudellinen vaade tai 3) kenen oikeuspiiriä tapahtunut poliitarikkomus välittömästi vaarantaa.³⁶ Oikeuskirjallisuudessa Granfeltin määritelmä on pääosin edelleen hyväksytty, vaikkakaan kolmannella poliitarikkomuskriteerillä ei ole enää käytännön merkitystä.³⁷

Olennaista Granfeltin määritelmässä on se, että asianomistajan asema voi syntyä myös yksityisoikeudellisen vaateen perusteella. Asianomistajan ei välttämättä tarvitse olla rikoksen välitön uhri, vaan asianomistaja voi olla myös esimerkiksi henkilö, kenelle syntyy rikoksen kautta oikeus vaatia vahingonkorvausta. Toisaalta Vuorenpää on myös nähnyt ongelmalliseksi sen, että rikoksen asianomistajapiiri laajenisi niihin henkilöihin, joilla on vain siviilioikeudellinen intressi asiaan. Tämä johtaisi siihen, että asianomistaja-aseman johdosta syyttäjän tulisi ajaa kannetta adheesioperiaatteen (ROL 3:9) mukaisesti.³⁸

Prosessuaalisen määritelmän mukaan asianomistajana pidetään henkilöä, jolla on oikeus vaatia rikosentekijälle rangaistusta teosta eli käytännössä henkilöitä, joihin rikos on ensisijaisesti kohdistunut. Prosessuaalisen määritelmän heikkoudeksi on nähty se, ettei pelkästään oikeuden vaatia rangaistusta perusteella ole aina yksittäistapauksessa helppoa löytää asianomistajaa. Prosessuaalista ja aineellisoikeudellista teoriaa on pyritty yhdistämään huomioimalla prosessuaalisia tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia. Tarkoituksenmukaisuusnäkökohtia tulee huomioida enemmän määriin vaikeimmissa tapauksissa. Asianomistajana voidaan tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat huomioiden pitää myös sitä, jonka voidaan olettaa kykenevän ja haluavan käyttää syyteoikeuden taustalla olevaa kontrolli- ja hyvitysfunktiota.³⁹

³⁶ Granfelt 1925, s. 101.

³⁷ Poliitarikkomuksilla tarkoitettiin asetuksen tasolla säädettyjä varsinaisia rikoksia vähemmän rangaistavia lähinnä järjestysluonteisia rikkomuksia. Rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen säätämisen jälkeen tekoja ei ole voinut kriminalisoida asetuksen tasolla ja poliitarikkomusten käsitteestä luovuttiin kokonaan rikoslain yleisten oppien uudistuksessa. Ks. Nuutila 1997, s. 354, PeVM 25/1994 vp, s. 8 ja HE 44/2002 vp, s. 32–33.

³⁸ Vuorenpää 1999, s. 47.

³⁹ Jokela 2018, s. 75 ja Vuorenpää 1999, s. 46.

Korkeimman oikeuden oikeuskäytännössä Granfeltin määritelmää on sovellettu lähinnä kahden ensimmäisen kriteerin kautta.⁴⁰ Tapauksessa KKO 1999:2 yhtiön konkurssipesä oli asianomistajana vaatinut rangaistusta yhtiön hallituksen jäsenelle kirjanpitorikoksesta. KKO:n mukaan konkurssipesällä ei ollut asianomistajan asemaa, koska kirjanpitorikoksesta ei ollut syntynyt välitöntä vahinkoa konkurssipesälle, eikä näin myöskään välitöntä yksityisoikeudellista vaadetta. Vaikka kirjanpitosäännöksillä pyritäänkin estämään elinkeinotoimintaan kohdistuvaa rikollisuutta kuten veropetoksia ja velallisen rikoksia, ei kirjanpitorikos sellaisenaan aiheuta välitöntä vahinkoa yhtiölle.⁴¹ Kirjanpitorikos ei ollut myöskään ensi kädessä loukannut konkurssipesän vaan kirjanpitorikoksen oikeushyvää.⁴²

KKO:n oikeuskäytäntö ilmentää Fränden mukaan asianomistajakäsitteen kaksiosaista merkitystä (Granfeltin kaksi ensimmäistä kriteeriä). Asianomistajan asemaa ei synny, mikäli kantajan ei katsota olevan välittömästi sen oikeushyvän haltija, jota on loukattu. Asianomistajan asema yksityisoikeudellisen vaateen perusteella ei synny vain välillisen vahingon perusteella.⁴³

Tapauksessa KKO 2000:86 yhtiön toimitusjohtaja oli laiminlyönyt yrityksen kirjanpidon kahden vuoden ajalta. Konkurssipesän velkojalla ei katsottu olleen puhevaltaa velallisyhtiössä tapahtuneen kirjanpitorikoksen osalta. KKO hyväksyi ratkaisun KKO 1999:2 mukaisesti kannan siitä, että kirjanpitorikoksia koskevan sääntelyn suojaama oikeushyvä on kirjanpidon oikeellisuus eikä velkojan tai kirjanpitovalallisen yrityksen oikeushyvä. Asianomistajan asemaa ei kirjanpitorikoksissa tule ulottaa konkurssivelkoihin. Muutoin asianomistajan asema jouduttaisiin antamaan huomattavan laajalle ja epämääräiselle joukolle.⁴⁴ Tapauksessa asianomistaja-aseman katsottiin puuttuneen, koska kirjanpitorikoksen ei katsottu välittömästi loukanneen velkojan oikeushyvää (Granfeltin ensimmäinen kriteeri).

Toinen Granfeltin kriteereistä ei tullut arvioitavaksi, koska tapauksessa konkurssivelkojalle ei aiheutunut välitöntä vahinkoa rikoksesta. Vahingon syntyminen olisi lisäksi edellyttänyt

⁴⁰ Myöhemmin käsiteltävät tapaukset KKO 1992:173, KKO 1999:2 ja KKO 2000:86. Ks. myös KKO 1984 II 106 ja KKO 1989:4.

⁴¹ Ks. HE 66/1988 vp, s. 89–90.

⁴² Ks. myös ratkaisu KKO 1992:173. Korkeimman oikeuden mukaan rakennuslain säännösten rikkominen ei perustanut kunnalliselle rakennuslautakunnalle asianomistajan asemaa, vaikka lautakunnalla oli oikeus ilmoittaa asiasta syyttäjälle syytteen nostamista varten. KKO:n käytännössä säännösten noudattamista valvovia viranomaisia ei ole muutoinkaan pidetty asianomistajana julkista etua vastaan kohdistuvissa rikoksissa. Ks. esim. KKO 1989:4 ja KKO 2001:66.

⁴³ Frände 1992.

⁴⁴ KKO 2000:86, k. *Perustelut*.

sitä, että kirjanpitorikoksen tekijä olisi hyödyntänyt tilannetta jonkun muun rikoksen tekemiseksi. Ratkaisusta KKO 2000:86 ei tulekaan tehdä sellaista johtopäätöstä, ettei konkurssivelkoja voisi missään tapauksessa saada asianomistajan asemaa. Mikäli rikoksen tekotapa olisi täyttänyt jonkin velkojaan kohdistuneen rikoksen tunnusmerkistön, olisi lopputulos voinut olla päinvastainen.⁴⁵

2000 -luvun alun KKO:n oikeuskäytäntö on osittain irtaantunut Granfeltin määritelmästä, ja asianomistajan käsitettä on lähestytty sen aineellisoikeudellisen määritelmän kautta. Asianomistajan aseman syntymistä on tarkasteltu rikoslailla määräytyvän loukatun oikeushyvän haltijan perusteella.⁴⁶ Granfeltin ensimmäinen kriteeri on saanut korostuneen painoarvon. Jokelan mielestä liiallisen merkityksen antaminen rikoksella loukatulle suojeleobjektille on johtanut vahingonkäräjien edun jäämiseen taka-alalle. Vaikka vahingonkäräjä voikin esittää korvausvaatimuksensa rikosprosessin yhteydessä, ei tällaisen kolmannen henkilön asema ole yhtä vahva kuin asianomistajan.⁴⁷ Vahingonkäräjien edun suojaamiseksi ei Granfeltin toista kriteeriä tulekaan täysin hylätä asianomistajan määrittämisessä.

Ruotsin rättegångsbalkenissa asianomistaja on sen sijaan vapaasti suomentaen määritelty henkilöksi, kehen rikos tai oikeudenloukkaus on kohdistunut taikka kuka on sen johdosta tullut loukatuksi tai kärsinyt vahinkoa.⁴⁸ Ruotsalainen legalimääritelmä onkin verrattain avoin. Ruotsalainen määritelmä ei sananmukaisesti edellytä loukkauksen tai vahingonkorvausvaateen välittömyyttä asianomistajan määrittämisessä. Ruotsalaista määritelmää noudattaen asianomistaja-asema voidaan joutua antamaan hyvin laajalle joukolle. Juuri tällaista lopputulosta on suomalaisessa oikeuskäytännössä pyritty välttämään.⁴⁹

Myös Vuorenpää on katsonut, ettei asianomistajan asemaa tulisi myöntää sille, joka on kärsinyt vain välillisiä vahinkoja. Asianomistajan toissijainen syyteoikeus antaa nimittäin asianomistajalle vahvan mahdollisuuden ja oikeuden kontrolloida rikosprosessin alkamista. Vuorenpää onkin katsonut asianomistajan syyteoikeuden olevan niin vahva oikeus, ettei asi-

⁴⁵ Nuutila 2001, s. 87–88.

⁴⁶ Jokela 2008, s. 69–72; Jokela 2012, s. 21–22; Jokela 2018, s. 75–78 ja Nuutila 2001, s. 88.

⁴⁷ Jokela 2008, s. 73 ja Jokela 2018, s. 78–79. Asianomistajan ja asianosaisen erilaista asemaa prosessissa käsitellään myöhemmin arvioitaessa ratkaisua KKO 2002:12.

⁴⁸ RB 20 luvun 8.4 §: ”Målsägande är den, mot vilken brott är begånget eller som därav blivit förnärad eller lidit skada”.

⁴⁹ Ks. Vaasan HO:n 5.11.1998 tuomio nro 1302 perustelut, jotka hyväksyttiin ratkaisussa KKO 2000:86.

anomistajan asema tulisi antaa vain sille, joka on kärsinyt välitöntä vahinkoa rikoksen johdosta.⁵⁰ Asianomistajan toissijainen syyteoikeus kytkeytyy myös syyteneuvotteluun. Syyteneuvottelun jälkeen on asianomistajan tietyissä tapauksissa mahdollista nostaa syyte itsenäisesti. Asiaa tarkastellaan lähemmin kappaleessa 2.3.3.

2.2. Syyteneuvottelun kulku – esitutkinnasta tuomioesitykseen ja tunnustamisoikeudenkäyntiin

2.2.1. Johdanto syyteneuvottelusäännöksiin

Syyteneuvottelusäännökset eivät löydy vain yhdestä lainkohdasta tai edes samasta säädöksen luvusta. Sen sijaan syyteneuvottelun voimaantulo 1.1.2015 toteutettiin muuttamalla oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia, esitutkintalakia, rikoslakia ja oikeudenkäymiskaarta.⁵¹ Rikoslakiin lisättiin säännös rangaistusasteikon lieventämisestä tunnustuksen perusteella (RL 6:8a) ja syyteoikeuden vanhentumisen katkeamisesta tuomiesityksen perusteella (RL 8:3a). Oikeudenkäymiskaareen lisättiin säännös tunnustamisoikeudenkäynnissä päätösvaltaisesta käräjäoikeuden kokoonpanosta (OK 2:6a). Syyteneuvottelun varsinaisesta kulusta säädetään esitutkintalaissa ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa. Esitutkintaa koskevat säännökset lisättiin ETL 3 luvun 10 a §:ään ja rikosoikeudenkäyntiä koskevat säännökset ROL 1 luvun 8–12 §:iin. Syyteneuvottelun jälkeen käytävästä tunnustamisoikeudenkäynnistä säädetään ROL 5b luvussa.

Syyteneuvottelumenettelyssä vastaajaosapuoli voi olla prosessin vaiheen mukaan joko epäilty tai syytetty. Koska menettely voidaan aloittaa joko esitutkintavaiheessa, jolloin vastaaja on vielä rikoksesta epäilty taikka vasta oikeudenkäyntivaiheessa, jolloin vastaaja on rikoksesta syytetty, on syyteneuvottelua koskevissa artikkeleissa ja tutkielmissa käytetty pääsääntöisesti heistä yhteistä termiä vastaaja.⁵² Tässä tutkielmassa ei ole syytä poiketa käytännöstä. Sekä syytetystä että epäillystä käytetään pääsääntöisesti termiä vastaaja, ellei tekstin ymmärrettävyyden kannalta ole syytä nimenomaisesti korostaa vastaajaan asemaa joko epäiltynä tai syytettynä.

2.2.2. Syyteneuvottelun aloittaminen

Vastaajaosapuolelle syyteneuvottelumenettelyn tuoma huojennus voi käytännössä tapahtua kolmella eri tavalla:

⁵⁰ Vuorenää 1999, s. 47.

⁵¹ Lait ROL:n, ETL:n, RL:n ja OK 2 luvun muuttamisesta 670–673/2014.

⁵² Ks. esim. Linna DL 2015, s. 418 alaviite 10.

- 1) esitutkintaa rajoitetaan siten, että osa epäillyistä rikoksista jätetään tutkimatta tai tutkinta niiden osalta keskeytetään (ETL 3:10a);
- 2) syyte jätetään nostamatta jostain rikoksesta (ROL 1:8.2);
- 3) tuomitsemalla lievemältä rangaistusasteikolta – lähtökohtaisesti RL 6:8a:n mukainen kolmanneksella alennettu asteikko (ROL 5b luku ja ETL 3:10a).⁵³

Syyteneuvottelun aloittamiselle ei ole säädetty mitään erityistä aikarajaa ja se voidaan aloittaa myös kesken oikeudenkäynnin. Lähtökohdaksi on kuitenkin katsottava se, että syyteneuvotteluun on ryhdyttävä ennen pääkäsittelyä.⁵⁴ ROL 1:10a.5:n mukaan syyttäjän on toimittava tuomioesitys tuomioistuimelle ennen pääkäsittelyn aloittamista, mikäli tuomioesityksessä tarkoitetusta rikoksesta on jo nostettu syyte. Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että säännöstä olisi tulkittava siten, ettei syyteneuvotteluun voi enää ryhtyä pääkäsittelyn aloittamisen jälkeen, eikä ainakaan sen jälkeen, kun pääkäsittelyssä on jo vastaanotettu todistelu.⁵⁵

Syyteneuvottelumenettelyyn siirtyminen todistelun vastaanottamisen jälkeen voi olla lisäksi syyttäjän objektiviteetti- tasapuolisuusvelvoitteen vastaista.⁵⁶ Perustuslakivaliokunnan lausunnon mukaan syyttäjän ei tule ryhtyä toimiin syyteneuvottelun aloittamiseksi, mikäli syyttäjän käytettävissä oleva näyttö ei alun perinkään riittäisi syytteen nostamiseksi.⁵⁷ Tunnustamisoikeudenkäyntiin houkuttelemisen sijaan syyttäjän tulisi lähtökohtaisesti syytekynnyksen alittuessa tehdä päätös syyttämättä jättämisestä.⁵⁸ Syyttäjän ei siis vieläkaan suuremmalla syyllä tulisi ryhtyä toimiin tunnustuksen saamiseksi syyteneuvottelussa, mikäli näyttö ei edes todistelun jälkeen ylittäisi perinteisen prosessin vaatimaa syytekynnystä.

Oikaraisen, Tapanin ja Tolvasen esittämä takaraja syyteneuvottelun aloittamiseksi ei mielestäni ole kuitenkaan puolustettava täysin kategorisena totuutena. Verrattuna siviiliprosessiin preklusiovaikutus ei nimittäin ole yhtä vahva rikosprosessissa. ROL 5:17:ssä säädetyn kanteenmuutoskiellon mukaan nostettua syytettä ei pääsääntöisesti saa muuttaa. Tuomioistuimen katsoessa soveliaaksi voi syyttäjä kuitenkin laajentaa samaa vastaajaa koskevan syytteen käsittämään toisen teon. Tällainen tilanne voi syntyä esimerkiksi, jos jokin teko on tullut ilmi vasta oikeudenkäynnin aikana.⁵⁹ Kiellettyinä kanteenmuutoksena ei myöskään pidetä

⁵³ Rautio 2017b, s. 1366 ja Linna DL 2015, s. 423.

⁵⁴ VKSV 2015:6 M, s. 8 ja Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 232.

⁵⁵ Oikarainen 2017, s. 126 ja Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 232–233.

⁵⁶ HE 58/2013 vp, s. 22–23. Syyttäjän objektiviteetti- ja tasapuolisuusvelvoitteesta säädetään SjäL 9 §:ssä sekä tätä edeltäneen syyttäjälaitoksen toimintaa säädelleen lain SjäL(k) 6 §:ssä.

⁵⁷ PeVL 7/2014 vp, s. 5.

⁵⁸ Oikarainen LM 2012, s. 755–756.

⁵⁹ HE 82/1995 vp, s. 76.

sitä, että syyttäjä vetoaa uuteen seikkaan syytteen tueksi. KKO:n oikeuskäytännössä on myös todettu, ettei ROL:n mukainen kanteenmuutoskielto ole ehdoton, vaikka hyvän oikeudenhoidon näkökulmasta kaikki syytteen puolesta puhuvat seikat tulisi esittää niin pian kuin se on perusteltua ja mahdollista.⁶⁰ Jo aloitettua pääkäsittelyäkin voidaan ROL 6:10.1:n 2 kohdan mukaisesti lykätä, jos tuomioistuimen tietoon on tullut uusi tärkeä todiste, joka voidaan ottaa vastaan vasta myöhemmin. ROL 6:13:n mukaisesti syytteen täydentäminen voi johtaa uuden pääkäsittelyn toimittamiseen. Pääkäsittelyssä todistelun vastaanottamisen jälkeen tapahtuneet muutokset tai täydennykset syytteessä puoltavat mielestäni sitä, ettei ROL 1:10a:n 5 momenttia tule tulkita niin ahtaasti, että syyteneuvotteluun siirtymistä ei voisi missään tapauksessa harkita enää kesken alkaneen pääkäsittelyn.

Prosessin alkuvaiheessa aloitettu syyteneuvottelu on lainsäätäjän tarkoittama syyteneuvottelujärjestelmän painopiste.⁶¹ Kuitenkin ETL:n mukainen syyteneuvottelu rajoittamalla esitutkintaa joidenkin rikosnimikkeiden kohdalla on jäänyt vähäiselle käytölle. ROL:n mukaisia tuomioesityksiä ei ole myöskään juurikaan tehty vielä esitutkintavaiheessa.⁶² Prosessin myöhäisemmässä vaiheessa ROL:n mukainen syyteneuvottelu, tuomioesitys ja RL 6:8a:n mukainen kolmanneksella alennettu rangaistusasteikko ovatkin käytännössä muodostuneet syyteneuvottelujärjestelmän ytimeksi.⁶³ Syynä myöhäiselle syyteneuvottelulle on neuvottelemisen vaikeus siinä vaiheessa, kun koko juttu ja sen tutkinta eivät vielä muodosta selkeää kokonaiskuvaa teosta tai siitä, onko syytekynnys ylittynyt vielä ylipäätään.⁶⁴

ETL:n mukainen tutkinnanjohtaja ei välttämättä ole edes oikea henkilö arvioimaan syyteneuvotteluun siirtymistä. Esitutkintaviranomaisen voinee olettaa pystyvän arvioimaan mahdollisia prosessihyötyjä, mutta rikoksesta syyttäminen, oikeudenkäynti ja prosessivalinnat eivät kuulu esitutkintaviranomaisen tehtäviin. Syyteneuvottelussa syytteestä neuvottelevat syyttäjä ja vastaaja. Esitutkintaviranomainen ei voi neuvotteluita käydä, koska muuten neuvotteleva taho on eri kuin syyteharkinnasta vastaava syyttäjä.⁶⁵ Lisäksi syyttäjää koskevat objektiviteetti- ja tasapuolisuusvelvoitteet eivät lain nojalla koske esitutkintaviranomaista.⁶⁶ Perustuslakivaliokunnan lausunnossa syyttäjän objektiviteetti- ja tasapuolisuusvelvoitteiden

⁶⁰ KKO 2003:12 ja KKO 2003:97.

⁶¹ HE 58/2013 vp, s. 35.

⁶² Sahavirta 2017, s. 21 ja Mäkelä – Niemi 2017, s. 16.

⁶³ Mäkelä – Niemi 2017, s. 15.

⁶⁴ Mäkelä – Niemi 2017, s. 16 ja 36–37.

⁶⁵ Linna 2012, s. 121–122.

⁶⁶ Huom. kuitenkin esitutkintaperiaatteet. Erityisesti tasapuolisuusperiaate ja syyttömyysolettama (ETL 4 luvun 1 § ja 2 §).

lisäksi korostettiin, ettei syyttäjä voi myöskään liioitella mahdollisia seuraamuksia, jotka epäilylle voisi aiheutua ilman syyteneuvottelun tuomaa lievennystä.⁶⁷ Myöskään tutkinnanjohtaja ei saa liioitella mahdollista rangaistusta tai mahdollista törkeää rikosnimikettä.

Edellä mainittuja ongelmatilanteita tuskin juurikaan esiintyy. Vaikka syytettä koskevaa neuvottelua koskevia säännöksiä onkin esitutkintalaissa (ETL 3:10a), on neuvottelua koskeva yksityiskohtaisempia säädöksiä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (ROL 1:10). Tutkinnanjohtaja ei voi kuitenkaan yksin päättää syyteneuvottelumenettelyyn siirtymisestä. ETL 3:10a:n esitutkinnan rajoittaminen tapahtuu lopulta syyttäjän määräyksestä esitutkinnan johtajan esityksestä. Syyteneuvottelumenettelyn ollessa vielä verrattain uusi menettely viranomaisillekin on erityisen tärkeää, että menettelyn oikeusturva taataan syyttäjän ja esitutkintaviranomaisen välisellä yhteistyöllä. Vastaajan lisäksi myös muiden asianosaisten oikeusturvaa suojaa oikeus käyttää avustajaa.⁶⁸

Eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunnossa korostuvat syyttäjän objektiviteetti- ja tapuolisuusperiaate sekä velvoite olla liioittelematta mahdollisia seurauksia ilman tunnustamista eivät pohjautu pelkästään PL 21.2 §:n oikeusturvavaatimukseen.⁶⁹ Esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän yhteistyöllä on turvatta myös Suomea sitovia ihmisoikeusvelvoitteita. Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on lähtökohtaisesti suhtautunut hyväksyvästi syyteneuvottelujärjestelmiin, vaikka tarkoituksena olisikin prosessin nopeuttaminen ja prosessiekonomiset syyt.⁷⁰ EIT:n oikeuskäytännön mukaan syyteneuvottelujärjestelmä ei saa kuitenkaan johtaa siihen, että tunnustamisen jälkeisen ja tavanomaisen oikeudenkäynnin jälkeisten tuomioiden ankaruuden erot ovat niin huomattavia, että vastaajaosapuolelle syntyy paine tunnustamiseen taikka tunnustaminen olisi ainoa mahdollinen keino välttää huomattavan ankara rangaistus.⁷¹ Syyteneuvottelua ei tule käyttää myöskään painostuskeinona vastaajaa vastaan.⁷² EIT:n käytännössä itsekriminointisuojaan yhtenä ulottuvuutena on estää syyttäjien tai muiden viranomaisten sellaiset keinot, joilla syytteen tueksi hankitaan pakolla näyttöä

⁶⁷ PeVL 7/2014 vp, s. 5.

⁶⁸ Ks. myös Oikarainen LM 2012, s. 748.

⁶⁹ Syyttäjää sitovasta objektiviteettiperiaatteesta on kirjoittanut etenkin professori Mikko Vuorenpää. Ks. esim. Vuorenpään väitöskirja *Syyttäjän tehtävät : erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta* vuodelta 2007 ja artikkeli *Syyttäjää velvoittava objektivisuusperiaate* julkaisussa Defensor Legis 2003.

⁷⁰ EIT Natsvlshvili & Togonidze v. Georgia, k. 90–92.

⁷¹ EIT Babar Ahmad ym. v. Yhdistynyt Kuningaskunta, k. 167–168. Ks. myös Pellonpää ym. 2018, s. 663–664, HE 58/2013 vp, s. 10 ja PeVL 7/2014 vp, s. 5.

⁷² Ks. Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 229. Tapani ja Tolvanen esittivät huolensa syyteneuvottelun käyttämisestä syyttäjän painostuskeinona, joka voi johtaa myös avustajien liialliseen ”helppoihin ratkaisuihin” tyytymiseen.

loukaten vastaajan oikeutta olla myötävaikuttamatta asian selvittämiseen.⁷³ Syyteneuvottelujärjestelmän käyttäminen ei muutoinkaan saa johtaa EIS 6 artiklan turvaaman oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vastaisiin lopputuloksiin.⁷⁴ Monimutkaisenkään huomattavia resursseja vaativan oikeudenkäynnin helpottamiseksi ei ole hyväksyttävää tinkiä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja itsekriminointisuojaan periaatteista.⁷⁵

Aloite syyteneuvottelun käyttämiseksi voi tulla syyttäjältä, tutkinnanjohtajalta, vastaajalta tai asianomistajalta. Esitöiden mukaan ongelmallista ei olisi sekään, että tuomioistuimesta ehdotetaan syyttäjälle syyteneuvottelun soveltamista.⁷⁶ Esimerkiksi Viron KrMK 239 (1) §:n mukaan syyteneuvottelu voi alkaa vain syyttäjän tai vastaajan aloitteesta. Sen sijaan saksalainen menettely on huomattavan tuomarivetoista ja tuomarin aloite menettelylle on tavonomaista.⁷⁷

Käytännössä syyteneuvottelumenettelyn soveltaminen on aloitettu noin puolessa tapauksissa syyttäjän aloitteesta. Rikoksesta epäillyn/syytetyn aloitteesta syyteneuvotteluun on ryhdytty noin kolmanneksesta tapauksista. Tutkinnanjohtajan ja asianomistajan aloitteesta tapahtunut syyteneuvottelu on jäänyt huomattavasti marginaalisempaan rooliin.⁷⁸ Tässä tutkielmassa hyödynnetyistä syyteneuvottelutapauksista yhden kohdalla syyteneuvottelua on ehdottanut tuomioistuin. Juttua hoitaneen syyttäjän mukaan vastaaja ei suostunut käräjäoikeusvaiheessa hänen ehdottamaan syyteneuvotteluun. Hovioikeuden laamanni oli muutoksenhaussa ehdottanut osapuolille syyteneuvottelua, ja asia käytiin hovioikeudessa tunnustamisoikeudenkäynnissä.⁷⁹

"Esitin [K]:lle syyteneuvottelua ennen käräjäoikeuden pääkäsittelyä. ... [K]ei tunnustanut oikeastaan yhtään mitään. [K] esitti mulle syyteneuvottelua KO:n tuomion jälkeen. En suostunut. Muutamaa päivää ennen HO:n pääkäsittelyä ho-laamanni esitti [K]:lle, että asiassa järjestettäisiin syyteneuvottelu. Ja sel-

⁷³ EIT Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta, k. 68. Ks. myös KKO 2014:82, k. 18.

Itsekriminointisuoja ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vastaaja olisi velvollinen passiivisesti sietämään esitutkintakeinoja tai viranomaisten selvitystoimia. LaVM 19/2014 vp, s. 19–20.

⁷⁴ EIT Navalnyy & Ofitserov v. Venäjä, k. 100.

⁷⁵ EIT Saunders v. Yhdistynyt Kuningaskunta, k. 74.

⁷⁶ HE 58/2013 vp, s. 22.

⁷⁷ Sillaots 2004, s. 117 ja Turner 2009, s. 104–105.

⁷⁸ Mäkelä – Niemi 2017, s. 17.

⁷⁹ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 ja Etelä-Pohjanmaan käräjäoikeus 8.9.2015 nro 137081.

lainen tehtiin, kun nyt suostuin. Tässä oli asianomistajana kaksi konkurssipesää, jotka olivat julkisselvityksessä. ... pesänhoitajat kysyivät suostumuksen syyteneuvotteluun konkurssiasiamiehen toimistosta.”⁸⁰

2.2.3. Tuomioesityksen laatiminen ja neuvottelut

Syyteneuvottelun aloittamisen edellytysten täytyessä alkaa varsinainen neuvotteluvaihe tuomioesityksen tekemiseksi. Syyteneuvottelun käytännön kulusta on suhteellisen vähän prosessuaalisia vaatimuksia, ja keskustelut voidaan käydä suhteellisen vapaamuotoisesti.⁸¹ Valtakunnansyyttäjänvirasto on antanut syyttäjille kuitenkin varsin yksityiskohtaiset ohjeet käytännön menettelyistä.⁸² Täysin vapaamuotoisesta menettelystä ei kuitenkaan ole kyse, ja ROL 1:10a:ssä on säädetty syyteneuvottelun menettelykysymyksistä. Säännöksen tarkoituksena on muun muassa selvittää menettelyn vapaaehtoisuus ja asianosaisten kanta syyteneuvotteluun. Syyttäjän katsoessa, että tuomioesityksen tekemiselle on edellytykset, on hänen neuvoteltava rikoksesta vastaajan kanssa tuomioesityksen tekemisestä. Lisäksi syyttäjän on tarvittaessa selvitettävä asianomistajan suostumus asian käsittelemiseksi ROL 5 b luvussa tarkoitetussa tunnustamisoikeudenkäynnissä (ROL 1:10a.1).

Neuvotteluiden puheenjohtajana toimii aina⁸³ syyttäjä, vaikka neuvotteluiden käsittelyjärjestys on muutoin vapaamuotoista. ROL 1:10a.3:n mukaan neuvottelussa on oltava läsnä vastaaja ja pääsääntöisesti myös hänen avustajansa. Syyttäjä voi kutsua neuvotteluun myös asianomistajan, mikäli syyttäjä katsoo sen olevan eduksi käsittelylle.⁸⁴ Asianomistajalla on niin ikään oikeus käyttää avustajaa. Syyttäjän on olosuhteiden vaatimassa laajuudessa tehtävä asianosaisille selkoa heidän oikeuksistaan ja tuomioesityksen merkityksestä. Syyttäjän on tarvittaessa selvitettävä, suostuuko asianomistaja asian käsittelyyn 5 b luvussa tarkoitetussa tunnustamisoikeudenkäynnissä (ROL 1:10a.1).

Asianomistajan kutsuminen syyteneuvotteluun ei ole välttämätöntä vaan syyttäjän harkinnassa. Tämä ei kuitenkaan millään tavoin tarkoita sitä, että asianomistajan oikeutta vaatia

⁸⁰ Sähköpostikeskustelu erikoissyyttäjä B:n kanssa, 25.-27.2.2020.

⁸¹ Rautio 2017b, s. 1371. Ks. myös EOAM 1797/5/12, s. 6 ja 10: Eduskunnan oikeusasiamiehen yhtenä kritiikin aiheena oli se, ettei menettelystä ja sen kulusta säädetä tarpeeksi tarkasti.

⁸² Ks. VKSV 2015:6 ja VKSV 2015:6 M.

⁸³ Asianomistajan yksin ajamaa rikossyytettä ei voida käydä tunnustamisoikeudenkäynnissä (ROL 5b:6.2). Asianomistaja ei voi neuvotella rikosvastuusta ajaessaan syytettä ilman syyttäjää. HE 58/2013 vp, s. 34. Ks. myös Jokela 2018, s. 445.

⁸⁴ Esimerkiksi verohallinnon edustaja on ollut mukana neuvotteluvaiheessa ainakin tapauksissa Pohjanmaan KO 2.12.2016 nro 150271 sekä Kemi-Tornion KO 19.10.2015 nro 144010 ja asianomistajana ollut pankki tapauksessa Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426. Ks. Pohjanmaan syyttäjänvirasto 10.11.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 12/2659, s. 1; Lapin syyttäjänvirasto 14.9.2015 tuomioesitys asiassa R 15/224/667 ja Länsi-Suomen syyttäjäläyde 5.2.2020 syyteneuvottelumuistio asiassa R 19/11838, s. 1.

korvausta rajoitettaisiin syyteneuvottelussa. Kyse on vain siitä, että tuomioesityksen laadinta on vastaajan ja syyttäjän välisen neuvottelun lopputulos. Asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voidaan nimittäin käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä tai niiden käsittely voidaan erottaa omaksi oikeudenkäynniksi ROL 3:3:n mukaisesti.⁸⁵ Yksityisoikeudellista vaatimuksista sopuun pääseminen jo tuomiesitystä laatiessa voidaan toki nähdä prosessiekonomisista ja joutuisan oikeusprosessin näkökulmasta eräänlaisena ideaalitulanteena.⁸⁶ Mikäli syyttäjän johdolla kuitenkin itsetarkoituksellisesti pyrittäisiin aina löytämään sopu myös yksityisoikeudellisten vaatimusten osalta, pelkästään tuomioesityksen laadintavaihe voisi paisua hallitsemattomasti – etenkin, jos asianomistajia on useita tai jopa satoja. Tuomioesityksen laadintavaiheen pysyminen hallittuna ja tarkoituksenmukaisena on neuvottelujen puheenjohtajana toimivan syyttäjän vastuulla. Asianomistajille on hyvä tehdä selkoa syyteneuvotteluprosessin kulusta.

Mikäli syyttäjä ja puolustus pääsevät neuvottelujen aikana yhteisymmärrykseen syyksiluetavasta rikoksesta, asiasta laaditaan kirjallinen tuomioesitys. Tuomioesitykseen on kirjattava vastaajan tunnustus ja suostumus tunnustamisoikeudenkäyntiin sekä rikosnimike. Tuomioesitys sisältää myös ROL 1:10.3:n mukaisesti syyttäjän sitoumuksen vaatia rangaistusta RL 6:8a:n mukaiselta lievennetyltä rangaistusasteikolta ja/tai syyttäjän sitoumus jättää jokin syytteistä nostamatta ROL 1:8.2:n nojalla.⁸⁷ Lisäksi tuomioesityksestä on käytävä ilmi asianomistajan suostumus (ROL 1:10.4) sekä sellaiset asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset, jotka syyttäjä ajaa asianomistajan vaatimuksesta ROL 3:9:n mukaisesti adheesioprosessina. Valmis ja allekirjoitettu tuomioesitys on toimitettava tuomioistuimelle viimeistään ennen pääkäsittelyn aloittamista (ROL 1:10a.5).

Neuvotteluiden suhteen saksalainen malli eroaa paljon suomalaisesta. Saksalainen syyteneuvottelu on vahvasti tuomarivetoista. Tuomarin lisäksi neuvotteluihin osallistuu syyttäjä ja vastaaja. Asianomistaja voi olla edustettuna vain edustajansa kautta, mutta asianomistajalla ei ole käytännössä mahdollisuuksia vaikuttaa menettelyyn tai tuomioesitykseen.⁸⁸ Syyttäjän

⁸⁵ HE 58/2013 vp, s. 30.

⁸⁶ Ks. prosessiekonomiasta KKO 2011:93, k. 23: ”[a]iheutuneen vahingon perusteen ja määrän tunnustaminen riidattomiksi esitutkinnassa tai ennen oikeudenkäyntiä saattaa merkittävästi jouduttaa asian oikeuskäsittelyä.”

⁸⁷ Tuomioesityksen muista muotovaatimuksista ks. Rautio 2017b, s. 1372–1373 ja Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 241.

⁸⁸ Turner 2009, s. 104–105. Carduck on katsonut tuomarin vahvan roolin olevan myös ongelmallista. Vastajalle voi syntyä tarpeeton paine suostua menettelyyn, kun neuvotteluissa oleva tuomari on myös tuomiovallan käyttäjä. Ks. Carduck 2013, s. 15–16 ja 19–20.

syyttämisvelvollisuudesta johtuen syyteen rajaaminen ja tarkentaminen kuuluvat tuomarille, eikä syyttäjälle (StPO 170.2 § ja 257c.2 §).⁸⁹

2.2.4. Asianomistajan rooli tunnustamisoikeudenkäynnissä

ROL 5 b luvussa säädetty tunnustamisoikeudenkäynti on luonteeltaan rikosasian pääkäsitely vaikkakin tavanomaista ROL 6 luvun mukaista pääkäsitelyä kevyempi ja rajatumpi.⁹⁰ Tuomioesityksen lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellään muut tuomioesityksessä tarkoitettuun rikokseen perustuvat vaatimukset (ROL 5b:1.2). Asianomistajalla on siis tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä oikeus esittää rikokseen perustuvat yksityisoikeudelliset vaatimuksensa.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä syyttäjän ja vastaajan on oltava henkilökohtaisesti läsnä. Asianomistajan henkilökohtaista läsnäoloa ei vaadita, mutta asianomistajalle on kuitenkin varattava oikeus olla läsnä, mikäli tunnustamisoikeudenkäynnissä käsitellään hänen yksityisoikeudellista vaatimustaan, jota syyttäjä ei aja. Asianomistajan poissaolo ei kuitenkaan estä asian ratkaisemista (ROL 5b:2:n 2 ja 3 momentti). Asianomistajan poissaolo ei kuitenkaan johda hänen yksityisoikeudellisten vaatimustensa sivuuttamista, vaan ne käsitellään ja ratkaistaan tuomiesityksen ohella. Lain esitöissä on lisäksi esitetty mahdollisuus erottaa yksityisoikeudelliset vaatimukset ROL 3:3:n mukaisesti käsiteltäväksi riita-asioiden käsittelyjärjestyksessä.⁹¹ Mikäli asianomistajalla ei ole asiassa vaatimuksia ei käräjäoikeus ole ROL 5b:2.4:n nojalla edes velvollinen kutsumaan asianomistajaa oikeudenkäyntiin. Viime kädessä tuomioistuin päättää, onko asianomistajan läsnäolo tarpeellista asian käsittelemiseksi.⁹² Asianomistajan läsnäolo ei liene tarpeellista, mikäli tämän yksityisoikeudelliset vaatimukset on eroteltu käsiteltäväksi erillisessä oikeudenkäynnissä tai niistä on päästy sovintoon jo syyteneuvotteluvaiheessa.

ROL 5b:2.1:n mukaan tunnustamisoikeudenkäynti on pidettävä 30 päivän kuluessa asian viireilletulosta. ROL 1:10a.4:n mukaisesti asia tulee vireille, kun tuomiesitys saapuu tuomioistuimen kansliaan. 30 päivän pääsääntö ei ole kuitenkaan ehdoton ja siitä voidaan poiketa, ja määräaika määrätä pidemmäksi, mikäli tuomioesityksen puutteellisuus tai epäselvyys taikka muu tärkeä syy vaatii. Lain esitöiden mukaan tällainen tärkeä syy voi olla esimerkiksi samaa vastaajaa koskeva toinen tuomioesitys, joka on perusteltua käsitellä yhdessä ensimmäisen

⁸⁹ Turner Wm. & Mary LR 2016, s. 1573–1574.

⁹⁰ Ks. lisää esim. Linna 2019, s. 185.

⁹¹ HE 58/2013 vp, s. 29–30 ja Rautio 2017b, s. 1374.

⁹² HE 58/2013 vp, s. 30.

tuomioesityksen kanssa.⁹³ Asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittäminen ei ainakaan lain esitöiden mukaan ole sellainen tärkeä syy, jonka perusteella tunnustamisoikeudenkäynnin ajankohtaa voisi pidentää ROL 5b:2.1:n mukaisesta 30 päivän pääsäännöstä. Syyteneuvottelun tuomat rikosprosessuaaliset säästöt ja prosessin nopeuttamisen tavoite puoltavat ennemmin näiden vaatimusten käsittelyä ROL 3:3:n mukaisesti erillisessä oikeudenkäynnissä.

Tunnustamisoikeudenkäynnin käsittelyjärjestyksestä säädetään ROL 5b luvun 3 §:ssä, mutta järjestyksestä voidaan tuomioistuimen päätöksellä poiketa. Kuusikohtainen käsittelyjärjestys on määritelty ROL 5b:3.1:ssä. Säännöksen 4 kohdan mukaisesti asianomistajalla on tilaisuus lausua tuomioesityksestä, mutta asianomistajan suostumus menettelyyn on pyydetty jo aiemmin. Antaessaan suostumuksensa asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä asianomistaja on menettänyt syyteoikeutensa. Asianomistaja ei ole oikeudenkäynnissä enää asianosaisen asemassa epäiltyyn rikoksiin liittyvien rangaistusten ja muiden julkisoikeudellisten seuraamusten osalta. Asianomistajan tilaisuus kommentoida tuomioesitystä ei varsinaisesti palvelekaan vain asianomistajan etuja itsessään. Asianomaiselta voidaan kuitenkin saada merkityksellisiä tietoja liittyen rangaistuksen mittaamisen osalta sekä hänen yksityisoikeudelliseen vaatimukseensa liittyvistä seikoista. Lisäksi lainsäätäjällä on katsonut, että asianomistajasta voisi tuntua epäoikeudenmukaiselta, mikäli tälle ei olisi lainkaan varattu tilaisuutta lausua asiassa läsnäolostaan huolimatta.⁹⁴

Asianomistajan mahdollisuus lausua tuomioesityksen sisällöstä ei tarkoita sitä, että häntä kuultaisiin todistelutarkoituksessa syyllisyyskysymykseen liittyen. ROL 5b:4.1:n 2 kohdan mukaan tuomioistuimen on annettava tuomioesityksen mukainen tuomio, jos tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta ei jää varteenotettavaa epäilyä huomioiden asiaa koskeva esitutkinta-aineisto. Tunnustamisoikeudenkäynnissä annettavan tuomion syyllisyyskysymys⁹⁵ ratkeaa siis vastaajan tunnustuksen ja esitutkinta-aineiston pohjalta, eikä asianomistajan todistelua edellytetä. Asianomistajalla on siis lähinnä mahdollisuus riitauttaa tuomioesityksessä ilmenevät seikat tai yhtyä niihin.⁹⁶ Viimeiseksi tunnustamisoikeudenkäynnissä

⁹³ HE 58/2013 vp, s. 29.

⁹⁴ HE 58/2013 vp, s. 30.

⁹⁵ Tunnustuksen oikeusvoima on vahva, sillä tunnustuksen antaminen on lähtökohtaisesti sen antajan vastaista. Tunnustuksen antaja käytännössä häviää tällöin asian. Tunnustusta onkin lähtökohtaisesti pidettävä totuudenmukaisena. Ks. Halijoki DL 2004, s. 793–794.

⁹⁶ Rautio 2017b, s. 1376.

käsitellään ROL 5b:3.1:n 5 kohdan mukaisesti muut vaatimukset, joihin kuuluu asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset⁹⁷. Näitä vaatimuksia käsitellään tutkielman kappaleessa 3.

2.3. Asianomistajan oikeuksista syyteneuvottelussa

2.3.1. Asianomistajan suostumus syyteneuvottelussa

Asianomistajan vahva asema rikosprosessissa ilmenee myös syyteneuvottelusäännöksissä. Syyteneuvottelun soveltaminen vaatii aina asianomistajan suostumuksen. ROL 1 luvun 10.2 §:n 3 kohdan mukaisesti syyteneuvottelun järjestäminen, tuomioesityksen laatiminen ja asian käsittely tunnustamisoikeudenkäynnissä edellyttävät asianomistajan suostumusta. Mikäli asianomistaja on kuitenkin esitutkinnassa ilmoittanut, ettei hänellä ole asiassa rangaitus- tai korvausvaatimuksia, ei asianomistajan suostumus ole enää tarpeellinen.⁹⁸

Asianomistajan suostumusvaatimuksen suhteen syyteneuvottelukäytännöt eroavat maittain. Kuten Suomessakin esimerkiksi venäläinen syyteneuvottelu edellyttää asianomistajan suostumusta.⁹⁹ Myöskään Virossa syyteneuvotteluun ei voida ryhtyä, mikäli yksikin asianosainen sitä vastustaa (KrMK 239 (2) §).¹⁰⁰ Sen sijaan Saksassa asianomistajan suostumusta ei edellytetä, eikä asianomistajalla ole muutoinkaan juuri mahdollisuuksia vaikuttaa menettelyyn.¹⁰¹ ¹⁰² Tältä osin asianomistajan asema on Suomessa ennemminkin verrattavissa Viroon tai Venäjään kuin Saksaan.

Suomessa asianomistajan syyteoikeutta ja oikeuksia prosessissa on tarkasteltu ratkaisussa KKO 2002:12. Asianomistaja oli esitutkinnassa ilmoittanut, ettei hänellä ole asiassa rangaitusvaatimusta. Vastaaja lausui asianomistajan luopuneen syyteoikeudesta ja menettäneen oikeuden yhtyä syyttäjän syytteeseen. Korkein oikeus katsoi, ettei asianomistaja ollut sitovasti

⁹⁷ Lisäksi muita käsiteltäviä vaatimuksia voi olla esimerkiksi muut rikokseen perustuvat julkisoikeudelliset vaatimukset kuten menettämiskaava, liiketoimintakielto ja sotilasarvon menettäminen. Ks. Rautio 2017b, s. 1376.

⁹⁸ HE 58/2013 vp, s. 14 ja 24–25.

⁹⁹ Semuchina – Reynolds ICJR 2009, s. 407.

¹⁰⁰ Sillaots 2004, s. 117–118. Ks. myös Oikarainen LM 2012, s. 753–754.

¹⁰¹ Turner 2009, s. 104–105.

¹⁰² Yhdysvalloissa asianomistajan kanssa on joissain osavaltioissa mahdollista keskustella syyteneuvottelusta. Uhrin asema menettelyssä on myös ainakin periaatteellisella tasolla saanut enemmän painoarvoa. Sen sijaan asianomistajan veto-oikeutta syyteneuvotteluun on vastustettu kiivaasti, vaikka sitä on oikeuskirjallisuudessa välillä ehdotettu. O’Hear MarqLR 2007, s. 323–324 ja 346.

luopunut syyteoikeudestaan. Asianomistajan itsenäinen syyteoikeus merkitsee oikeutta esittää syytäjän syytteestä poikkeava syyte sekä esittää itsenäisesti asiassa todistelua.¹⁰³ Tapauksessa tuli sovellettavaksi ROL 1:16.1, jonka mukaan asianomistajan peruuttaessa syyttämispyyntönsä, hänellä ei sen jälkeen ole oikeutta esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntöä. Jos asianomistaja peruuttaa syytteensä taikka luopuu syytteen nostamisesta tai ajamisesta, hän menettää syyteoikeutensa. Mainitun lainkohdan esitöiden mukaan säännöksellä suojataan vastaajan oikeuksia luottaa siihen, ettei asianomistaja toistamiseen saata samaa asiaa vireille.¹⁰⁴

Korkeimman oikeuden mukaan esitutkinnassa tehty ilmoitus rangaistusvaatimuksesta luopumisesta tarkoittaa yleensä myös syyteoikeudesta luopumista. Asianomistaja ei saa kuitenkaan tietämättään menettää syyteoikeuttaan. Tällaisen tietoisuuden arviointi on tapauskohtaista, ja tuomioistuimen on arvioitava, vastaako esitutkinnassa tehty ilmoitus asianomistajan tarkoitusta. Tapauksessa asianomistajalle ei oltu esitutkinnassa ilmoitettu rangaistusvaatimuksesta luopumisen oikeudellista merkitystä, eikä hän ollut ymmärtänyt asian merkitystä myöskään erikseen ajettavan vahingonkorvausasian menestymisen kannalta. Asianomistaja ei ollut esitutkinnassa lausumallaan tarkoittanut sitovasti ja lopullisesti luopua vaatimasta rangaistusta, eikä siten menettänyt syyteoikeuttaan.¹⁰⁵

Korkein oikeus huomioikin syyteoikeuden merkitystä myös yksityisoikeudellisten vaatimusten merkityksen kannalta. Ensinnäkin syyteoikeuden perusteella asianomistaja saa esittää itsenäisesti todistelua asiassa. Toisekseen asianomistajan luopuessa syyteoikeudestaan säilyy tällä kuitenkin oikeus vaatia korvausta rikoksesta aiheutuneesta vahingosta. Myös syyteneuvottelusäännöksiä koskevassa lakivaliokunnan mietinnössä tämä todettiin yksiselitteisesti. Lakivaliokunnan mietinnön mukaan asianomistaja menettää ilmoituksellaan lähtökohtaisen sitovasti syyteoikeutensa, mutta ei oikeuttaan esittää rikokseen perustuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta.¹⁰⁶

Vaatimuksistaan luopunutta asianomistajaa voidaan kuulla asianosaisten tai oikeuden aloitteesta asiassa todistelutarkoituksessa. Rikosasiassa vain todistelutarkoituksessa kuultavalla henkilöllä ei ole kuitenkaan oikeutta vaatia syytetyltä korvausta sellaisista oikeudenkäyntikuluisista, jotka aiheutuvat rangaistusvaatimuksen käsittelystä, sillä häntä ei rikosasiassa

¹⁰³ KKO 2002:12, perustelujen kohta *Syyteoikeus*.

¹⁰⁴ HE 82/1995 vp, s. 45.

¹⁰⁵ KKO 2002:12, perustelujen kohta *Syyteoikeus*.

¹⁰⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 6.

pidetä varsinaisesti syytetyn vastapuolena. Vaikka syyteoikeudesta luopuneella onkin oikeus vaatia vahingonkorvausta ja hänen kertomuksensa otetaan näyttöä arvioitaessa huomioon, voi syyteoikeudesta luopuminen tarkoittaa prosessuaalisen aseman heikentymistä.

Ratkaisun KKO 2002:12 oikeustapauskommentissa Rautio toteaa, etteivät ilmaisuerehdyksien yleensä tule vaikuttaa prosessitoimen pätevyYTEEN. Liiallinen formalismi ei saa kuitenkaan koitua hyvässä uskossa toimivien asianosaisten vahingoksi. Tavalliselta ”kadun mieheltä” ei voi odottaa niin tarkkaa prosessijärjestyksen tuntemista, että tämä ymmärtäisi kaikki lausumansa seuraukset. Rautio tosin lisää korkeimman oikeuden tulkinnasta seuraavan epävarmuutta rikosasian vastaajan kannalta.¹⁰⁷ Tapauksesta on löydettävissä tärkeitä elementtejä myös syyteneuvottelulainsäädännöksen kannalta. Ratkaisuun viitataan syyteneuvottelulainsäädännön esitöissä. Hallituksen esityksen mukaan asianomistajan suostumuksen sitovuutta on pidettävä *lähtökohtana* (kursiivi kirjoittajan).¹⁰⁸ Suostumuksen sitovuutta ei ratkaisun pohjalta analysoida hallituksen esityksessä laajemmin, mutta viittaus voidaan ymmärtää siten, että ratkaisu KKO 2002:12 on soveltuvin osin yhteensopiva myös syyteneuvottelussa.

Lain esitöissä esitetään yksiselitteinen kanta, jonka mukaan asianomistajan suostumus ei ole tarpeellinen, jos asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut, ettei tällä ole rangaistus- tai korvausvaatimuksia. Lisäksi esitöissä todetaan, että asianomistajan esitutkinnassa antama kanta sitoo tätä.¹⁰⁹ Esitettyä onkin pidettävä ehdottomana lähtökohtana myös korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2002:12 mukaisesti.

Korkein oikeus totesi kuitenkin, ettei asianomistaja saa tietämättään menettää oikeuksiaan. Ratkaisussa arvioitiin säännöstä ROL 1:16.1¹¹⁰. On korostettava, että ROL:n syyteneuvottelusäädännökset ovat huomattavasti ROL 1:16.1:ää vaikeaselkoisemmat. ROL 1:10.2:n 3 kohdan mukaan tuomioesitys voidaan tehdä sillä edellytyksellä, että asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai suostuu asian käsittelyyn ROL 5 b luvussa tarkoitettussa oikeudenkäynnissä. Asianomistajan suostumuksen peruuttamattomuus ilmenee hallituksen esityksestä,¹¹¹ mutta ei suoranaisesti ROL:n säädöstekstistä. ETL 3:10a:ssa asianomistajaa ei mainita lainkaan. Vaikka asianomistajan antaman suostumuksen

¹⁰⁷ Rautio 2002, s. 79 ja 82–83. Ks. myös Fredman 2013, s. 297.

¹⁰⁸ HE 58/2013 vp, s. 25. Ks. myös Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 3.

¹⁰⁹ HE 58/2013 vp, s. 14 ja 24–25 sekä LaVM 5/2014 vp, s. 6.

¹¹⁰ ”Jos asianomistaja peruuttaa syyttämispyyntönsä, hänellä ei sen jälkeen ole oikeutta esittää rikoksen johdosta syyttämispyyntöä. Jos asianomistaja peruuttaa syytteensä taikka luopuu syytteen nostamisesta tai ajamisesta, hän menettää syyteoikeutensa.”

¹¹¹ HE 58/2013 vp, s. 14 ja 24–25.

sitovuutta onkin pidettävä lähtökohtana, on tuomioistuimen kuitenkin pystyttävä tarvittaessa arvioimaan, onko asianomistaja ymmärtänyt esitutkinnassa lausumallaan antanut suostumuksensa asian käsittelyyn syyteneuvottelussa.

Asianomistaja voi luopua vaatimuksistaan syyteneuvottelussa myös vahingonkorvausvaatimuksia koskevan sovintosopimuksen perusteella. Tapauksessa Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332 asianomistaja ja vastaaja olivat tehneet vahingonkorvauksista sovinnon, joka vahvistettiin tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä. Sopimuksen perusteella asianomistaja oli luopunut muista vaatimuksistaan. Sovintosopimuksessa oli lisäksi sovittu, ettei vahingonkorvaukset ole riippuvaisia rikosasian lopputuloksesta. Korvausvaatimusten esittäjää kuultiin oikeudessa kuitenkin asianosaisena liittyen kirjanpitorikokseen.¹¹²

2.3.2. Asianomistajan oikeuksia ja suostumusta koskevat asiantuntijalausunnot

Oikeusministeriö asetti 10.10.2011 työryhmän selvittämään syytteestä sopimisen käyttöönottoa. Työryhmän tehtävänä oli selvittää ja tarkastella erilaisia syyteneuvottelun muotoja ja syyteneuvottelun soveltumista osaksi suomalaista rikosprosessijärjestelmää. Työryhmä laati mietintönsä pääosin hallituksen esityksen muotoon. 8.5.2012 oikeusministeriö pyysi 36 eri taholta lausunnon työryhmän mietinnöstä. Näihin pyyntöihin oikeusministeriö sai 30 vastausta. Muista vastaajista poiketen korkein oikeus ei toimittanut asiassa lausuntoa. Sen sijaan korkein oikeus oli käsitellyt asiaa täysistunnossaan, jonka pohjalta laadittiin kahden oikeusneuvoksen valmistelema erilliset muistiot lakivaliokunnalle ja perustuslakivaliokunnalle.¹¹³ Lisäksi oikeusministeriössä laadittiin syytteestä sopimista koskeva arviomuistio¹¹⁴, johon pyydettyjä lausuntoja annettiin 25 kappaletta. Lisäksi oikeusministeriö sai kolme pyytämättä lausuntoa arviomuistiotaan varten. Kyseistä arviomuistiota varten lausuntoja antaneet tahot olivat pitkälti samoja tahoja, jotka antoivat lausumia lakivaliokunnalle ja perustuslakivaliokunnalle. Näistä asiantuntijalausunnoista käsittelen tutkielman kannalta olennaisimpia.

Pääsääntöisesti lausunnot puolsivat asianomistajan suostumusta koskevan säännöksen sisällyttämistä, mutta osassa lausuntoja asianomistajan suostumuksen edellyttäminen herätti

¹¹² Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332, s. 1–2 ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 26.4.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/6060, s. 3.

¹¹³ OM Lausuntotiivistelmä 58/2012, s. 8–10, oikeusneuvos Ilkka Raution muistio 12.9.2013, s. 1 ja oikeusneuvos Pekka Koposen muistio 10.2.2014, s. 1.

¹¹⁴ OMML 47/2010.

myös vastalauseita. Joissain asiantuntijalausunnoissa esitettiin jopa syyteneuvottelun soveltamisalan rajaamista vain sellaisiin rikoksiin, joissa ei ole asianomistajaa tai joissa asianomistajana on valtio.

2.3.2.1. Asianomistajan suostumus esitutkinnan lisäksi syyteneuvotteluvaiheessa?

Asianomistajan suostumuksen ja etujen puolesta lausuiivat etenkin professori Tuula Linna ja Julkiset oikeusavustajat ry.¹¹⁵ Linnan mukaan asianomistajan suostumus on vaadittava aina. Asianomistajan suostumuksen kannalta ei ole riittävää pelkästään se, että asianomistaja ilmoittaa esitutkinnassa, ettei tällä ole vaatimuksia. Asianomistaja ei välttämättä esitutkintavaiheessa ymmärrä, että hänen vaatimuksistaan luopuminen voi johtaa vastaajan rangaistusvastuun leikkaamiseen. Linna perusteli tätä etenkin tärkeän yleisen edun suojaamiseksi ja alisteisessa asemassa olevien asianomistajien kannalta. Esimerkkinä Linna mainitsi mahdollisesti suomen kieltä taitamattomat ihmiskaupan ja parituksen uhrin.¹¹⁶ Asianajajaliiton lausunnossa korostettiin sitä, että menettelyssä asianomistajalle on tehtävä selkoa siitä, mikä on hänen suostumuksensa prosessuaalinen merkitys.^{117 118}

Julkiset oikeusavustajat olivat myös asianomistajan etujen suojaamisen kannalla. Lausunnossa ehdotettiin säädöstekstiä muutettavaksi siten, että asianomistajan suostumus on nimenomaisesti vaadittava syyteneuvotteluvaiheessa. Suostumuksen ilmaisemiseksi ei olisi riittävää vain ilmoitus esitutkinnassa siitä, ettei asianomistajalla ole vaatimuksia. Julkisten oikeusavustajien lausunnon mukaan suostumus olisi ikään kuin varmistettava myös myöhemmässä prosessin vaiheessa. Kantaa perusteltiin sillä, että syyteneuvottelujärjestelmän tuomat edut ovat prosessiekonomista syistä valtion etuja. Lisäksi kyse on vastaajan edusta mahdollisen lievennyksen johdosta. Asianomistajalle menettely ei sen sijaan tuo välttämättä varsinaisesti etuja, vaan voi olla jopa tämän etujen vastaista. Etenkin yksityisoikeudellisten vaatimusten selvittäminen voi vaarantua esitutkinnan rajoittamisen vuoksi.¹¹⁹

¹¹⁵ Ks. Professori Tuula Linnan lausunto 18.10.2013, s. 2–3 ja Julkiset oikeusavustajat ry:n lausunto 24.2.2014, s. 1–2.

¹¹⁶ Professori Tuula Linnan lausunto 18.10.2013, s. 2–3. Oikeuskirjallisuudessa on myös kritisoitu sitä, miksi ihmiskauppa ja paritus ylipäättään kuuluvat syyteneuvottelun soveltamisalaan. Nämä rikosnimikkeet ovat rikoksentehtäjän taloudellisen hyötymistarkoituksen näkökulmasta eräänlaisia talousrikoksia, mutta niiden voidaan katsoa kuitenkin loukkaavan erityisen herkkiä oikeushyviä. Näiden oikeushyvien suojaamiseksi syyteneuvottelu ei pääasiallisesti sovellu väkivalta- tai seksuaalirikoksiin. Ks. esim. Oikarainen 2017, s. 20.

¹¹⁷ Suomen Asianajajaliiton lausunto 24.4.2014, s. 2.

¹¹⁸ Asianomistajan ilmaisuerehdyksestä ks. tässäkin tutkielmassa käsitelty ratkaisu KKO 2002:12.

¹¹⁹ Julkiset oikeusavustajat ry:n lausunto 24.2.2014, s. 1–2.

2.3.2.2. Vastaaajien yhdenvertaisuus ja asianomistajan suostumuksen vaatimus

Asianomistajan suostumuksen edellyttäminen voi johtaa eri vastaajien kannalta erilaisiin tuloksiin. Menettelyn edellytyksien täyttyminen on kiinni vastaajasta riippumattomasta asianomistajasta, minkä johdosta täysin vastaavissa eri rikoskokonaisuuksissa toinen vastaaja voi päästä osaksi syyteneuvottelua ja toinen ei. Asianomistajan suostumuksen vaatimuksen aiheuttama merkittävä yhdenvertaisuusongelma esiintyi muun muassa professori Veli-Pekka Viljasen, Helsingin käräjäoikeuden, eduskunnan oikeusasiamiehen ja oikeusneuvos Pekka Kopsen lausumissa.¹²⁰

Helsingin käräjäoikeus lisäsi lausunnossaan, että asianomistajan suostumussäännöksen poistaminen olisi myös osaltaan periaatteellisesti ongelmallinen, koska se kaventaisi asianomistajan toissijaista syyteoikeutta. Lausunnossa katsottiin, että syyteneuvottelusäännökset tulisi rajata koskemaan vain sellaisia rikoksia, joissa ei ole asianomistajaa tai asianomistajatahona on valtio.¹²¹ Eduskunnan oikeusasiamies totesi yhdenvertaisuusongelman olevan Suomen syyteneuvottelujärjestelmässä poikkeuksellinen verrattuna muihin maihin. Asianomistajan syyteoikeus johtaa siihen, etteivät kaikki vastaajat voi päästä menettelyn piiriin. Asianomistajan suostumus voi olla sattumanvaraista ja ennakoimatonta. Nämä ongelmat voivat aktualisoitua institutionaalisten velkojen (kuten verohallinto, tullit tai konkurssipesä) kohdalla, mutta erityisen sattumanvaraista ja ennakoimatonta oikeudenkäyttö voi olla tilanteissa, joissa asianomistaja on yksityinen taho.¹²²

Oikeusneuvos Kopsen lausunnossa yhdenvertaisuusongelma tiivistettiin varsin osuvasti. Kopsen mukaan asianomistajan suostumuksen vaatimus vaikuttaa yhdenvertaisuusnäkökohdat huomioiden liialliselta siitakin huolimatta, että asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden yhteensovittaminen syyteneuvottelusäännöksiin voi olla ongelmallista. Suostumuksen puute poistaa syyteneuvottelutien myös sellaiselta vastaajalta, joka haluaa osaksi menettelyä ja pyrkii auttamaan oman rikoksensa selvittämisessä.¹²³ Korkeimman oikeuden muistiossa nostettiin esille myös prosessin käytännön sujuvuutta koskeva huomio. Nimenomaisen suostumuksen edellyttäminen jokaiselta velkojalta ei olisi tarkoituksenmukaista, vaan voisi johtaa huomattaviin viivästyksiin prosessissa.¹²⁴

¹²⁰ Helsingin käräjäoikeuden lausunto 18.10.2013, s. 2–3, professori Veli-Pekka Viljasen lausunto 13.9.2013, s. 5–6, Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 351/5/14, 25.2.2014, s. 4 ja oikeusneuvos Pekka Kopsen muistio 10.2.2014, s. 3.

¹²¹ Helsingin käräjäoikeuden lausunto 18.10.2013, s. 2–3.

¹²² Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 351/5/14, 25.2.2014, s. 4.

¹²³ Oikeusneuvos Pekka Kopsen muistio 10.2.2014, s. 3. Ks. myös Oikarainen LM 2012, s. 751.

¹²⁴ OMMML 47/2010, s. 87.

Linna on jo vuonna 2010 syyteneuvottelua käsittelevässä artikkelissaan todennut asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden olevan yksi syyteneuvottelun suurimpia ongelmakohtia. Toissijainen syyteoikeus perustuu PL 21 §:n oikeusturvavaatimukseen saada asiansa käsitellyksi tuomioistuimessa.¹²⁵ Linnan esille nostama perusoikeudellinen näkökulma pohjautuu esitutkintalain uudistukseen, jonka yhteydessä asianomistajan toissijaista syyteoikeutta koskevaa säännöstä muutettiin. Lakivaliokunta päätyi perustuslakivaliokunnan suosituksesta ehdottamaan asianomistajan toissijaista syyteoikeutta koskevaa säännöstä muutettavan siten, että toissijainen syyteoikeus koskee myös sellaisia tapauksia, joissa esitutkintaa ei suoriteta tai siirretä syyttäjälle. Aiemmin toissijainen syyteoikeus koski lain sanamuodon vain tapauksia, joissa syyttäjä jättää syytteen nostamatta.¹²⁶

Toissijaisesta syyteoikeudesta käytiin vastaavaa keskustelua myös ROL:n säätämisen yhteydessä. Ennen ROL:n säätämistä asianomistajan syyteoikeus oli ensisijainen verrattuna syyttäjän viralliseen syyteoikeuteen. ROL:n säätämisen yhteydessä asianomistajan syyteoikeuden muuttumisen ensisijaisesta toissijaiseksi pelättiin heikentävän asianomistajan asemaa. Asianomistajan pelättiin jäävän rikosprosessissa lähinnä todistajaksi ja rikosprosessin muodostuvan syyttäjän ja vastaajan väliseksi.¹²⁷ ROL:n säätäminen ei kuitenkaan juurikaan muuttanut asianomistajan asemaa ja vaikutusmahdollisuuksia kuten oikeuskirjallisuudessa pelättiin.¹²⁸

Vaikka asianomistajan suostumuksen vaatiminen herättikin kritiikkiä yhdenvertaisuusongelmien suhteen, lausunnoissa ei kuitenkaan juurikaan ehdotettu suostumussäännöksen poistamista.

2.3.2.3. Syyteneuvottelun soveltamisalan rajaamisesta

Arviomuistiossa OMMML 47/2010 erillisenä kysymyksenä oli se, pitäisikö syyteneuvottelun soveltamisala rajata vain sellaisiin rikoksiin, joissa ei ole asianomistajaa. Suurin osa lausunnon antajista ei kuitenkaan kannattanut tällaista rajausta. Kuitenkin esimerkiksi valtioneuvoston oikeuskansleri totesi syyteneuvottelujärjestelmän tuottavan todennäköisesti vähiten

¹²⁵ Linna OTJP 2010, s. 223–225 ja 255.

¹²⁶ LaVM 31/2002 vp, s. 15, PeVL 36/2002 vp, s. 2 ja HE 52/2002 vp.

¹²⁷ Ks. tästä keskustelusta esim. Niemi-Kiesiläinen DL 1997, s. 446–447 ja Jokela 1998, s. 61.

¹²⁸ Virolainen 1998, s. 193–197.

ongelmia rikoksissa, joissa ei ole asianomistajaa.¹²⁹ Kahdessa lausunnossa ehdotettiin keiluvaihetta, jonka aikana syyteneuvottelun soveltamisala olisi rajattu vain rikoksiin, joissa ei ole asianomistajaa.¹³⁰

Osassa lausuntoja nähtiin syyteneuvottelun tuovan asianomistajalle myös etuja. Keskusrikospoliisi totesi, että asianomistaja voi myös hyötyä nopeutuneesta prosessista, eikä syyteneuvottelun soveltamisalaa tulisi sen vuoksi rajata. Poliisihallituksen lausunnossa todettiin käytännön läheisesti, ettei syyteneuvottelujärjestelmä toisi sen tavoittelemia tehokkuushyötyjä, mikäli sen soveltamisala rajattaisiin soveltumaan vain rikoksiin, joissa ei ole asianomistajaa. Poliisihallitus totesi kuitenkin, että järjestelmän on kyettävä takaamaan asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten menestymisen mahdollisuus. Mahdollisuutena poliisihallitus esitti, että asianomistajalle voitaisiin tarjota mahdollisuus saada vahinkoa aiheuttanut oikeudenloukkaus lainkäyttöviranomaisten tutkittavaksi.¹³¹

2.3.2.4. Institutionaalisista asianomistajista

Lakivaliokunnalle annetuista lausunnoista verohallinnon lausunto oli asianomistajan asemasta kattavin. Verohallinnon lausunnon painoarvoa nostaa se, että Selvitysmuistion mukaan tunnustamisoikeudenkäynneissä verorikokset ovat olleet lukumäärällisesti suurimmassa osassa kirjanpitorikosten ja velallisen epärehellisyyden kanssa.¹³² Myös tämän tutkielman lähteenä olevat oikeustapaukset vastaavat Selvitysmuistiossa tilastoitua ja noin 76 % tapauksista sisälsi yhtenä tai ainoana rikosnimikkeenä törkeän veropetoksen.

Verohallinto oli monien muiden lausuntojen antajien kanssa samaa mieltä siitä, että asianomistajan asema ja laajat oikeudet ovat haaste syyteneuvottelujärjestelmän sujuvuudelle ja hyväksyttävyydelle. Pelkän prosessuaalisen aseman lisäksi tulisi selvittää, mikä on asianomistajan tosiasiallinen mahdollisuus saada korvaus kärsimistään vahingoista esimerkiksi sovittelujärjestelmän avulla.¹³³

Verohallinto käsitteli lausunnossaan myös omaa asemaansa asianomistajana, vaikka totesikin, ettei verohallinto ole asianomistajana täysin rinnastettavissa yksityis- tai yritysasianomistajiin. Asianomistajan suostumuksen vaatimuksen voidaan katsoa suojaavan asianomis-

¹²⁹ OMML 47/2010, s. 85.

¹³⁰ Tätä ehdottivat Helsingin käräjäoikeus ja Suomen Asianajaliitto. Ks. OMML 47/2010, s. 88 ja 90.

¹³¹ OMML 47/2010, s. 85–86.

¹³² Mäkelä – Niemi 2017, s. 28.

¹³³ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2.

tajan oikeuksia. Mikäli asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset käsitellään tunnustamisoikeudenkäynnissä, voi nopeutettu prosessi olla asianomistajan etujen mukaista, eikä asianomistajalla liene syytä vastustaa menettelyä. Erityisesti asianomistajan edut tulevat turvatuiksi tilanteissa, joissa vastaaja myöntää myös yksityisoikeudellisten vaatimusten perusteet ja määrän.¹³⁴

Mikäli vastaaja ei rikoksen tunnustamisen lisäksi myönnä asianomistajan vaatimuksia oikeiksi, voi koko syyteneuvottelutie sulkeutua kahdesta eri syystä. Ensinnäkin velkoja-asianomistaja voi olla haluton antamaan suostumustaan tällaisessa tilanteessa. Syy kieltäytymiseen voi olla esimerkiksi pelko siitä, ettei tunnustamisoikeudenkäynnissä ja esitutkintavaiheessa vaatimusten menestyminen ole yhtä varmaa kuin perinteisessä pääkäsittelyssä. Asianomistajan ei tarvitse myöskään millään tavoin perustella suostumuksesta kieltäytymistä ja asianomistaja voi käyttää suostumustaan myös eräänlaisena painostuskeinona.¹³⁵

Toisaalta syyteneuvottelun soveltumisen edellytyksenä on lainsäätäjän tarkoittamat merkittävät prosessiekonomiset hyödyt. ROL 1:10.1:n 2 kohdan mukaan syyttäjän on ennen tuomioesityksen laatimiseen ryhtymistä arvioitava asian laadun lisäksi muun muassa käsittelyn kustannukset. Mikäli rikokseen liittyvät yksityisoikeudellisten vaatimukset olisivat niin laajoja ja riitaisia, että tunnustamisoikeudenkäynnistä tulisi luonteeltaan täysmittainen pääkäsittely, ei syyteneuvotteluun olisi tullut alun perinkään ryhtyä. Jo yksityisoikeudellisten vaatimusten olemassaolo voi näin muodostaa esteen syyteneuvottelulle.

Verohallinnon lausunnossa esitettiin, että tällaisissa tapauksissa asianomistajan kutsuminen prosessin neuvotteluvaiheeseen olisi omiaan helpottamaan menettelyä. Syyteneuvottelusäännökset eivät tätä nimenomaisesti edellytä, vaan neuvottelu käydään pääasiassa syyttäjän ja vastaajan välillä. Ongelmakohtista huolimatta verohallinto katsoi pystyvänsä toiminnallaan edistämään tunnustamisoikeudenkäyntien toteutumista. Verohallinnon suostumuksella on kuitenkin edellytyksensä. Verohallinto pitää kiinni asianomistajan puhevallastaan, eivätkä verohallinnon esittämät huomattavatkaan vahingonkorvausvaatimukset ole määrältään neuvoteltavissa. Sen sijaan rangaistuksen vaatiminen alennetulta asteikolta ei verohallinnon

¹³⁴ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2.

¹³⁵ Ks. myös Sahavirta 2016, s. 392.

mukaan vaikuta heidän asemaansa asianomistajana.¹³⁶ Syyteneuvottelujärjestelmän ei asi-
antuntija-arvioiden mukaan nähty muutoinkaan olevan ristiriidassa institutionaalisten velko-
jien aseman kannalta.¹³⁷

Lakivaliokunta arvioi saamansa selvityksen perusteella, että julkisyhteisöt asianomistajina
säännönmukaisesti antaisivat suostumuksensa syyteneuvottelun soveltamiseen. Lisäksi laki-
valiokunta arvioi, että muutkin institutionaaliset velkojat kuten vakuutusyhtiöt ja pankit
otaksuttavasti antaisivat suostumuksena menettelyyn edellyttäen, että yksityisoikeudellisen
vaatimuksen menestyminen ei menettelyn myötä kärsi vaan turvataan esimerkiksi adhee-
sioperiaatetta noudattamalla. Institutionaalisten asianomistajien kohdalla syyteneuvottelun
arvioitiin olevan jopa perinteistä prosessia edullisempi vaihtoehto.¹³⁸

2.3.2.5. Syyttäjiä edustavien tahojen näkemyksestä asianomistajien suhteen

Suomen syyttäjähdistys totesi, että syyteneuvottelujärjestelmä on omiaan soveltumaan
juuri sellaisiin rikoksiin, joissa on jopa satoja asianomistajia. Asianomistajan aseman ei tu-
lisikaan olla niin vahva, että yksi asianomistaja voi vesittää koko järjestelmän käytön.¹³⁹
Kannanotto on erityisen relevantti laajojen talousrikosten osalta. Asianomistajia voi olla
useita esimerkiksi laajoissa petosjutuissa, joissa erillisiä asianomistajia on lukuisia.¹⁴⁰

Myös silloinen Valtakunnansyyttäjänvirasto lausui samoista lähtökohdista ja nosti ongelma-
kohdaksi sen, että menettely edellyttää kaikkien asianomistajien suostumusta. Neuvotteluita
johtavan syyttäjän näkökulmasta menettelyä voi hankaloittaa se, että kyseinen syyttäjä jou-
tuu erikseen neuvotella lukuisien asianomistajien sekä heidän avustajiensa kanssa, mikä voi
johtaa siihen, että menettelyn menestymisen mahdollisuus laajoissa ja vaativissa asioissa on
pieni. Etenkin laajoissa talousrikosasioissa tämä voi muodostua haasteeksi ja jopa perus- ja
ihmisoikeusnäkökulmasta ongelmalliseksi. Valtakunnansyyttäjänvirasto vertasi syyteneu-
vottelua muihin erityisiin prosessilajeihin. Yksinkertaisten rikosasioiden osalta käyttöön ote-
tut kirjalliset menettelyt ja hovioikeuskäsittelyn jatkokäsittelylupa nopeuttavat ja järkevöit-
tävät prosessia. Sen sijaan laajoja talousrikosasioita varten vastaavia etuja tuova syyteneu-
vottelumenettely voi menettää soveltamisalaansa asianomistajan suostumuksen vaatimuk-

¹³⁶ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2–4.

¹³⁷ Ks. esim. Valtakunnansyyttäjänviraston kanta, OML 47/2010, s. 86–87.

¹³⁸ LaVM 5/2014 vp, s. 6. Ks. myös Oikarainen 2017, s. 28–29.

¹³⁹ Suomen syyttäjähdistys ry:n lausunto, s. 3–4.

¹⁴⁰ Ks. esim. KKO 2011:84, jossa asianomistajia oli tuhansia. Kyseisen tapauksen aikana syyteneuvottelujär-
jestelmä ei ollut tosin vielä voimassa.

sen myötä. Syyteneuvottelu voi tuoda myös vastaajalle etuja, kun oikeusprosessi esitutkinasta alkaen voitaisiin käydä läpi joutuisasti ja tehokkaasti. Prosessin asianosaiset pystyisivät arvioimaan prosessin keston ja oikeudenkäyntikulut paremmin.¹⁴¹

Asianomistajan vaatimukset on mahdollista turvata myös mahdollisilla sovintoneuvotteluilla. Sovintoneuvottelujen avulla tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä voitaisiin vahvistaa täytäntöönpanokelpoinen vahingonkorvaustuomio. Valtakunnansyyttäjänvirasto näki erityisen ongelmalliseksi asianomistajat, joiden edut ovat ristiriidassa muiden asianomistajien kanssa. Pahimmassa tapauksessa vaatimatonkin ja jopa perusteiltaan hylättävä yksityinen etu, voisi estää syyteneuvottelun soveltamisen jo alkumetreillä. Tämän kaltaiset ristiriidat ovat omiaan loukkaamaan muiden asianomistajien etuja ja yhdenvertaisuutta.¹⁴²

2.3.2.6. Huomioita asiantuntijalausunnoista sekä syyteneuvotteluoikeuskäytäntöä

Lähes jokaisessa asiantuntijalausunnossa otettiin kantaa asianomistajan asemaan syyteneuvottelussa sekä niihin keinoihin, joilla asianomistajan oikeuksia syyteneuvottelusäännöstyössä suojataan. Asianomistajan suostumuksen vaatimusta pääsääntöisesti puollettiin lausunnoissa¹⁴³, mutta osa lausunnoista puolsi suostumussäännöstä varsin yleisistä ja teoreettisista näkökulmista. Lausunnoissa esitettiin, asianomistajan suostumussäännöksen poistamisen loukkaavan asianomistajan vahvaa asemaa, jota rikosprosessilainsäädäntömme ilmentää. Suostumussäännöksen nähtiin pohjautuvan muun muassa asianomistajan toissijaiseen syyteoikeuteen ja sitä kautta perustuslain 21 §:ssä turvattuun oikeusturvan vaatimukseen. Syyteneuvottelumenettelyn katsottiin tuovan etuja lähinnä valtiolle taloudellisina säästöinä ja vastaajalle menettelyn tuoman huojennuksen myötä.

Myös asianomistajan suostumukseen liittyvät ongelmakohdat esiintyivät monissa lausunnoissa. Etenkin näitä ongelmia kuvattiin sellaisissa lausunnoissa, jotka ottivat huomioon syyteneuvottelusäännösten tarkoitetun ydinsoveltamisalan – talousrikokset. Asianomistajan suostumussäännöstä kritisoitiin käytännön läheisistä näkökulmista. Erityisesti tämä korostui Syyttäjähdistys ry:n ja Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnoissa. Lausunnoissa asianomistajan suostumuspykälän arvioitiin aiheuttavan ongelmia laajoissa talousrikosjutuissa, joissa asianomistajia voi olla useita. Suostumuksen saaminen kaikilta saattaa osoittautua

¹⁴¹ Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 007/61/41, 18.2.2014, s. 2–3.

¹⁴² Valtakunnansyyttäjänviraston lausunnot Dnro 007/61/41, 18.2.2014, s. 4. ja Dnro 78/61/13, 11.9.2013, s. 3.

¹⁴³ Vrt. kuitenkin professori Tolvasen kanta, jonka mukaan syytteestä sopimista ei tulisi sitoa asianomistajan suostumukseen, sillä rangaistuksesta päättäminen kuuluu tuomioistuimelle. OMMML 47/2010, s. 91.

jopa mahdottomaksi, mikä voi murentaa syyteneuvottelun soveltumista juuri talousrikollisuuden kohdalla. Suostumuksen hankkiminen jokaiselta asianomistajalta voi osoittautua jopa niin työlääksi, ettei menettelyllä ole mahdollista saavuttaa kaavailtuja prosessihyötyjä. Myös korkeimman oikeuden lausumissa todettiin, että erillisen nimenomaisen suostumuksen vaatimus voisi aiheuttaa prosessille huomattavia prosessiekonomia tappioita.

Läpikäymäni oikeuskäytännön, syyteneuvottelumuistioiden, tuomioesitysten ja syyttäjien kanssa käydyn kirjeenvaihdon perusteella voidaan todeta, ettei suostumuksen saaminen ja hankkiminen ole kuitenkaan aina osoittautunut niin vaikeaksi kuin asiantuntijalausunnoissa pelättiin. Jokaisessa läpikäymässäni tuomioesityksessä asianomistajan suostumus on nimenomaisesti kirjattu omaksi kohdaksi ja pääsääntöisesti pyydetty sähköpostitse.¹⁴⁴ Eräs useita (tämänkin tutkielman lähteenä olevia) syyteneuvotteluita hoitanut erikoissyöttäjä kertoi käytännöistään seuraavasti:

”Olen hankkinut ne ennen syyteneuvottelua sähköpostin välityksellä. Näin jää todiste suostumuksesta. Joskus oikeus on ne halunnutkin nähdä. Suostumuksen olen pyytänyt vain sellaisilta asianomistajilta, jotka ovat vaatineet esitutkinnaissa rangaistusta. Jos ei ole vaatinut rangaistusta, ei ole pyydetty suostumustakaan. Tämä on sopinut oikeudelle.”¹⁴⁵

Esimerkiksi tapauksessa Helsingin KO 27.10.2015 nro 146813 oli kyse useista velallisen rikoksista. Tapauksessa asianomistajia oli yhteensä 30. Tuomioesityksen mukaan 27 näistä asianomistajista oli vastannut syyttäjän sähköpostitiedusteluun. Kolme asianomistajaa ei vastannut tiedusteluun, mutta näiden asianomistajien suostumuksen puute ei estänyt tunnus-
tamisoikeudenkäyntiä, sillä he eivät olleet esittäneet vaatimuksia myöskään esitutkinnaissa.¹⁴⁶

Vastaavasti tapauksessa Päijät-Hämeen KO 26.6.2018 nro 127901 asianomistajia oli useita. Tapauksessa yksityishenkilöitä oli erehdytetty kattourakoilla, jotka oli jätetty kesken. Lisäksi vastaaja oli asianomistajien tietämättä ja nimissä erehdyttänyt pankkia maksamaan lainoja yrityksen tilille. Jokainen 35:stä asianomistajasta vastasi syyttäjän tiedusteluun. Ratkaisun tuomioesityksen liitteenä on syyttäjän asianomistajille lähettämä suostumuslomake,

¹⁴⁴ Ks. esim. kolme seuraavaa alaviitettä.

¹⁴⁵ Sähköpostikeskustelu erikoissyöttäjä A:n kanssa, 25.-27.2.2020.

¹⁴⁶ Helsingin syyttäjänvirasto 23.9.2015 tuomioesitys asiassa R 14/5261, s. 10.

jossa asianomistajalle on tehty selkoa muun muassa suostumuksen merkityksestä, mahdollisuudesta esittää vahingonkorvausvaatimuksia sekä vahingonkorvausten sopimisen mahdollisuudesta syyteneuvottelussa.¹⁴⁷ Tuomioesityksen liitteenä löytyvässä suostumuslomakkeessa asianomistajan oikeudet ja mahdollisuus vaatia vahingonkorvausta on selkeästi eritelty.¹⁴⁸ Asianomistajille tuskin jäi epäselväksi, mitä heidän suostumuksena tarkoittaa, ja miten heidän oikeutensa vaatia vahingonkorvausta on turvattu. Asiaa hoitanut kihlakunnan-syyttäjä vastasi tiedusteluuni siitä, oliko asianomistajilla minkäänlaisia ehtoja suostumukselle:

*"Jokainen asianomistajista oli myös minuun yhteydessä saatuaan kirjeitse tiedustelun syyteneuvotteluun suostumisesta, joten pääsin heille kertomaan henkilökohtaisesti puhelimesta, mitä syyteneuvottelu tarkoittaa. ... Ei ollut ehtoja, eikä heille varmaan tullut sellaista mieleenkään kun selitin, että vahingonkorvaukset ajetaan syyteneuvotteluprosessissa ns normaalisti kuten tilanteessa, jossa syyte olisi nostettu. Eli että syyteneuvottelulla ei ole vaikutusta heidän asemaansa tai korvausten tuomitsemiseen."*¹⁴⁹

Syyttäjähdistyksen, Valtakunnansyyttäjänviraston ja poliisihallituksen lausunnoissa asianomistajan etuja arvioitiin myös yksityisoikeudellisten vaateiden turvaamisen kannalta. Asianomistajan antama suostumus syyteneuvotteluun ei poista tämän oikeuksia esittää korvausvaatimuksia. Monissa lausunnoissa yksityisoikeudellisten vaatimusten turvaamiseksi esitettiin niiden käymistä syyteneuvottelun ohessa erilaisin sovittelumenettelyin. Lain esitöissä sovintomenettelyihin ei oteta juuri kantaa, vaan yksityisoikeudellisten vaateiden katsotaan tulevan parhaiten turvatuksi, jos ne saadaan yksinkertaisesti vahvistettua tunnustamisoikeudenkäynnin ohessa. Mikäli tämä ei ole mahdollista, voidaan ne erottaa käytäväksi erillisessä riita-asianjärjestyksessä käytävään oikeudenkäyntiin.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Salpausselän syyttäjänvirasto 5.6.2018 tuomioesitys asiassa R 17/5402, s. 23–25 ja 27. ja Salpausselän syyttäjänvirasto 30.5.2018 syyteneuvottelumuistio asiassa R 17/5402, s. 1.

¹⁴⁸ Salpausselän syyttäjänvirasto 5.6.2018 tuomioesitys asiassa R 17/5402 liitteet, s. 31–33.

¹⁴⁹ Sähköpostikeskustelu kihlakunnansyyttäjä C:n kanssa, 3.-4.3.2020.

¹⁵⁰ HE 58/2013 vp, s. 5–6 ja 25.

Mielenkiintoisen keskustelunavauksen vahingonkorvausvaatimuksista antoi poliisihallitus, joka ehdotti, että syyteneuvottelussa mahdollisesti tehtävän esitutkinnan rajoittamispäätöksestä johdosta asianomistajalle voisi syntyä oikeus saada yksityisoikeudellisia vaateitaan koskeva asia esitutkintaviranomaisen tutkittavaksi.¹⁵¹

Talousrikosjutuissa on mahdollista, ellei jopa tavanomaista, että asianomistajia on useita. Tällaisissa jutuissa yksittäisen asianomistajan suostumuksen puute vaikuttaa myös muihin asianomistajiin. Asianomistajan suostumusta ja oikeuksia ei olekaan syytä tarkastella vain yksittäisen asianomistajan kannalta. Suostumuksen edellyttäminen voi aiheuttaa yhdenvertaisuusongelmia myös muihin asianomistajiin nähden. Asianomistajan suostumuksen vaatiminen ei olekaan ongelmallinen pelkästään vastaajien yhdenvertaisuuden kannalta. Sellainenkin asianomistaja, jonka saatava on määrältään vähäinen tai jopa perusteeton, voi estää syyteneuvottelun soveltamisen. Tämä prosessiratkaisu estää myös syyteneuvotteluun suostuvaisten asianomistajien mahdollisuuden päästä osaksi menettelyä. Yksikin asianomistaja voi viedä syyteneuvottelun mahdolliset prosessihyödyt toisilta asianomistajilta.

Syyteneuvottelujärjestelmä ja sen soveltuminen onkin osittain riippuvainen sekä syyttäjän että asianomistajan prosessivalinnoista. Prosessioikeudellisen kehityksen myötä *access to justice* ja *access to court* -periaatteiden rinnalle voidaankin katsoa syntyneen myös uusi *access to plea bargaining* -periaate.¹⁵² Syyteneuvottelu ei ole kaikkien saatavilla, vaan syyteneuvottelutie voi sulkeutua vastaajilta tai asianomistajilta. Osittain tämä voi johtua jopa täysin sattumanvaraisista seikoista.

Syyteneuvotteluihin osallistuneiden syyttäjien käytännön kokemuksissa on noussut esille myös muut kuin puhtaasti prosessuaaliset hyödyt. Myös juttujen vastaajat ja etenkin asianomistajat ovat kokeneet menettelyn jopa helpottavaksi. Syyteneuvottelutie voi säästää osapuolilta jopa vuosien oikeusproessin. Rikosprosessi on myös henkisesti osapuolille raskas, ja syyteneuvottelulla asiasta voi päästä nopeammin eroon ja jatkamaan elämäänsä.¹⁵³

Asianomistajan oikeuksien lisäksi syyteneuvotteluun kytkeytyy monia muitakin arvoja. Syyteneuvottelun soveltaminen tai soveltumatta jääminen vaikuttaa yksittäisen asianomista-

¹⁵¹ Ks. OMMML 47/2010, s. 85–86.

¹⁵² Ks. Linna 2019, s. 285–286.

¹⁵³ Mäkelä – Niemi 2017, s. 22.

jan ja muiden asianomistajien etujen lisäksi myös valtion varojen käyttöön, prosessin asianosaisten oikeudenkäyntikulturisiin sekä luonnollisesti vastaajan mahdollisuuteen saada huomennusta rangaistukseen. Merkittävin tilanne vastaajan kannalta lienee se, jossa syyteneuvottelu mahdollistaisi rangaistuksen määräämisen ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan mahdollisena.¹⁵⁴ Valtionsyyttäjä Ritva Sahavirta onkin kysynyt, onko yleisen edun näkökulmasta tarkoituksenmukaista antaa yhdelle asianomistajalle näin suuri valta. Asianomistajalla on tämä valta hänen vaatimuksensa suuruudesta huolimatta. Professori Dan Frände on lisäksi huomauttanut, että ”[a]sianomistaja ei saisi omalla kostohalukkuudellaan lisätä epäillyn tai vastaajan kärsimyksiä. Valtio kostaa asianomistajan puolesta.”¹⁵⁵

2.3.3. Asianomistajan toissijainen syyteoikeus syyteneuvottelussa

2.3.3.1. Yleistä

Asianomistajan vahva asema suomalaisessa rikosprosessissa koostuu monesta elementistä. Ensisijainen syyteoikeus on syyttäjällä ja asianomistajalla on myös aina oikeus yhtyä syyttäjän nostamaan syytteeseen. Asianomistajan oikeuksista järeimpänä on oikeuskirjallisuudessa pidetty asianomistajan toissijaista syyteoikeutta, joka perustuu PL 21 §:n oikeusturva-vaatimukseen saada asiansa käsitellyksi.¹⁵⁶ ROL 1:14:n mukaan asianomistaja saa nostaa itse syytteen rikoksesta, jos syyttäjä on tehnyt syyttämättäjäntämispäätöksen taikka esitutkintaviranomainen tai syyttäjä on päättänyt olla toimittamatta esitutkintaa taikka keskeyttänyt tai lopettanut sen. Asianomistajan toissijainen syyteoikeus koskee kaikkia rikoksia¹⁵⁷ – edellyttäen tietenkin henkilöllä olevan asianomistajan asema.

Asianomistaja-aseman tuomaa syyteoikeutta voidaan lähtökohtaisesti perustella kahdella eri funktiolla. Ensinnäkin asianomistajalla voi olla tarve valvoa syyttäjän toimintaa. Syyttäjä ajaa prosessia viran puolesta, mutta myös asianomistajalla voidaan katsoa olevan tarve valvoa syyttäjän toimintaa oman etunsa näkökulmasta (kontrollifunktio). Toisaalta asianomistajan aseman myötä henkilöllä on oikeus vaatia hyvitystä rikoksen johdosta. Rikossyytteeseen kytkeytyy myös asianomistajan oikeus mahdolliseen vahingonkorvaukseen (hyvitysfunktio).¹⁵⁸

¹⁵⁴ Ks. Mäkelä – Niemi 2017, s. 18 ja 29.

¹⁵⁵ Sahavirta 2016, s. 391–392 ja Professori Dan Fränden lausunto, s. 1.

¹⁵⁶ Oikarainen 2017, s. 24–26 ja Vuorenpää 1999, s. 47–49.

¹⁵⁷ HE 46/2014 vp, s. 124.

¹⁵⁸ Vuorenpää 1999, s. 46.

Asianomistajan toissijainen syyteoikeus nivoutuu merkittävästi myös syyteneuvotteluun, sillä syyteneuvottelun kohteena olevan rikoskokonaisuuden asianomistaja ei täysin menetä toissijaista syyteoikeuttaan. Asianomistajan antaessa suostumuksensa syyteneuvotteluun menettää tämä syyteoikeutensa vain tunnustamisoikeudenkäynnin kohteena olevaan rikokseen. Syyteneuvottelussa syyttäjä voi vastineeksi vastaajan tunnustamisesta tehdä ETL 3:10 tai 3:10a:n mukaisen esitutinnan rajoittamispäätöksen taikka ROL 1:8.2:n mukaisen harkinnanvaraisen syyttämättäjättämispäätöksen. Näiden rikosten osalta asianomistajan toissijainen syyteoikeus säilyy.¹⁵⁹ Syyteneuvottelun aikana syyttäjällä onkin korostunut informointivelvollisuus syyteneuvottelun asianosaisia kohtaan heidän prosessuaalisista oikeuksistaan kuten asianomistajan toissijaisesta syyteoikeudesta.¹⁶⁰

ROL 1:8.2:n mukaisesti vastaajan tulee syyteneuvottelussa tunnustaa yksi tai useampi rikos, josta häntä epäillään, ja tämä tunnustettu rikos on syyteneuvottelun kohteena. Tunnustuksesta hyvityksenä syyttäjä voi päättää, ettei syytettä nosteta kaikista epäilyistä rikoksista. Syyttäjän neuvotteluvaraansa kuuluu se, mihin rikoksiin syyttämättäjättämispäätös kohdistuu. Voitaneen olettaa, että syyteneuvottelussa vaaditaan tunnustettavaksi kuitenkin niin sanottu päärikos (esim. velallisen rikos) ja vähäisemmät niin sanotut sivusyytteet (esim. kirjanpitorikos) jäisivät tuomioesityksen ulkopuolelle.¹⁶¹ Velkoja-asianomistajan suostumuksen kannalta asialla ei ole merkitystä. Korkeimman oikeuden käytännön mukaisesti kirjanpitorikoksen asianomistajana ei ole esimerkiksi konkurssivelkoja.¹⁶² Velkojalle asianomistaja-asema syntyy kuitenkin RL 39:9:n mukaisesti. Asianomistajan suostumus ei siis ole riippuvainen siitä, mitä tekoja tuomioesityksen ulkopuolelle rajataan.

2.3.3.2. Syyttämättä jätettyjen tekojen tunnustamisesta syyteneuvottelussa

ROL 1:8.2 ei anna yksiselitteistä vastausta siihen, onko vastaajan tunnustettava myös ne teot, joista syyttäjä tekee syyttämättäjättämispäätöksen.¹⁶³ Vaikka nämä teot rajautuvatkin varsinaisen syyteneuvottelun ja sen lopputuloksena syntyvän tuomion ulkopuolelle, asianomistajan toissijainen syyteoikeus nivoutuu merkittävästi ulkopuolelle jääneisiin tekoihin. Syyteneuvottelun päätteeksi käydystä tunnustamisoikeudenkäynnistä annetaan tuomio, joka saa lainvoimaisuuden myötä vastaavan oikeusvoiman (*res judicata*)¹⁶⁴ kuin muutkin lainvoimaiset tuomiot. Negatiivinen oikeusvoimavaikutus kylläkin estää syyttäjää nostamasta samasta

¹⁵⁹ Oikarainen 2017, s. 27.

¹⁶⁰ VKSV 2015:6 M, s. 14–15.

¹⁶¹ Linna DL 2015, s. 423. Ks. myös Koponen 2012, s. 76.

¹⁶² Ks. aiemmin käsitelty ratkaisu KKO 2008:86.

¹⁶³ Linna DL 2015, s. 423.

¹⁶⁴ Oikeusvoimasta ks. Lappalainen – Hupli 2017, erityisesti s. 767–768.

asiasta enää uutta syytettä.¹⁶⁵ Positiivinen oikeusvoimavaikutus kuitenkin mahdollistaa ratkaisun ottamisen toisen oikeudenkäynnin ratkaisun pohjaksi.¹⁶⁶

Vastaajan kannalta olisi kestävä ajatus, että syyteneuvottelun ulkopuolelle rajatut teot olisi tunnustettava, ja tunnustamisoikeudenkäynnin jälkeen asianomistajalla on mahdollisuus käyttää toissijaista syyteoikeuttaan tunnustamisoikeudenkäynnin ulkopuolelle rajattuihin – mutta tunnustettuihin – teoihin. Asianomistajan toissijainen syyteoikeus voisi käytännössä vaarantaa syyteneuvottelun vastaajalle tuoman huojennuksen ja johtaa jopa vastaajalle epäsuotuisampaan lopputulokseen kuin asian käsitteleminen normaalissa rikosprosessissa. Lisäksi rajattujen tekojen tunnustaminen voisi vaikuttaa myös asianomistajien mahdollisesti nostamiin yksityisoikeudellisiin kanteisiin tavalla, jota vastaaja ei voi ennakoida. ROL 1:10a.6 §:n hyödyntämiskieltosäännöksen mukaan vastaajan syyteneuvottelussa antamia lausuntoja ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. Säännös koskee kuitenkin vain tilannetta, jossa syyteneuvottelu ei etene loppuun asti, eikä tuomioesitystä edes tehdä.¹⁶⁷ Oikeudenkäymiskaaren 17:25:n mukainen yleinen todisteiden hyödyntämiskieltosäännös ei myöskään sovellu syyteneuvottelussa annettujen lausumien käyttöön todistelussa. Tämä nimenomainen kanta ROL 1:10a.6:n ja OK 17:25:n hyödyntämiskieltosäännösten suhteesta on todettu oikeudenkäymiskaaren 17 luvun todistelusäännösten uudistuksen esitöissä.¹⁶⁸

Oikeuskirjallisuudessa ja lain esitöissä on käytännön esimerkkinä käytetty tilannetta, jossa syyteneuvottelun ulkopuolelle rajataan jokin vanha rikosnimike tai esimerkiksi kirjanpitorikos ja syyteneuvottelussa tunnustettaisiin pääsääntöisesti tekokokonaisuuden merkittävin rikos, esimerkiksi jokin velallisen rikos.¹⁶⁹ Esitetyn kaltaisissa tilanteissa asianomistajan toissijainen syyteoikeus ei välttämättä aktualisoidu, jos syytteestä rajatulla teolla ei ole asianomistajaa. Käytännössä näin ei välttämättä kuitenkaan aina olisi, sillä syyteneuvottelusäännöstö ei eksplisiittisesti estä sitä, että syytteen ulkopuolelle rajattaisiin vain ei-asianomistajarikoksia. Sen vuoksi on puollettava sitä kantaa, että syytteen ulkopuolelle rajattuja tekoja ei tule tunnustaa.

¹⁶⁵ Ks. Linna DL 2015, s. 433.

¹⁶⁶ Syyteneuvottelumenettelyssä annetulla tuomiolla on oikeusvoimavaikutus vain siihen henkilöön, joka on tuomittu tai vapautettu menettelyn päätteeksi. Oikeusvoimavaikutus ei siis ulotu kolmanteen henkilöön. LavM 5/2014 vp, s. 5.

¹⁶⁷ Itsekriminointisuoja loukaten hankittu näyttö voi olla kuitenkin hyödyntämiskiellon alaista. Hyödyntämiskiellon ja itsekriminointisuojan suhteesta ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 327–331 ja LaVM 19/2014 vp, s. 17–21.

¹⁶⁸ HE 46/2014 vp, s. 42.

¹⁶⁹ HE 58/2013 vp, s. 21; Linna DL 2015, s. 423 ja Koponen 2012, s. 76.

2.3.3.3. Teoreettinen vai myös käytännön ongelma?

Näkemyksiä asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden rajoittamisesta syyteneuvottelumenettelyssä ei puolustettu. Esimerkiksi Eduskunnan oikeusasiamiehen mukaan asianomistajan syyteoikeuden rajoittaminen olisi todella merkittävä ja kauaskantoinen kriminaalipoliittinen ratkaisu, joka ei vaikuttaisi pelkästään syyteneuvotteluun vaan myös oikeuskulttuuriin laajemmin. Valtakunnansyyttäjänviraston mukaan asianomistajan toissijainen syyteoikeus on koskenut syyttämättä jätettyjä rikoksia jo aiemminkin, mutta tätä oikeutta on käytetty vain harvoin.¹⁷⁰ Asianomistajan käyttäessä toissijaista syyteoikeuttaan, on hänen kannettava itse jutun ajamiseen liittyvä kuluriski sekä myös lähdeittävä itsenäisesti ajamaan syytettyä. Vaikka toissijainen syyteoikeus onkin vahva ja nauttii perusoikeudellista tukea, tarkoittaa se käytännössä kuitenkin sitä, että asianomistaja jää yksin hoitamaan rikosasiaansa ilman viranomais-tukea. Asianomistajat eivät käytännössä juurikaan halunne tätä oikeutta käyttää muuten kuin poikkeuksellisissa tapauksissa.¹⁷¹

Kuitenkin tapauksessa Varsinais-Suomen KO 19.5.2015 nro 121249 oikeus oli hyväksynyt asianomistajan yksin ajaman laajennetun teonkuvauksen.¹⁷² Tapauksessa käytiin syyteneuvottelu ja tunnustamisoikeudenkäynti hovioikeusvaiheessa, ja vastaaja tunnusti kaikki syytekohtat – myös alun perin asianomistajan ajaman syytekohtan.¹⁷³

Syyteneuvottelu on omiaan ja tarkoitettu sovellettavaksi talousrikollisuuden osalta. Esimerkiksi huumausainerikoksissa ja verorikoksissa ei ole asianomistajia tai asianomistajana on valtio. Velallisen rikoksissa asianomistajan painavampana intressinä on korvausvaateiden menestyminen, eikä velkojalle syntyne tarvetta käyttää toissijaista syyteoikeuttaan rikoksiin, jotka ovat näiden vaateiden kannalta merkityksettömiä. Lisäksi on huomioitava, että syyttämättäjättämispäätökset kohdistunevat sivusyytteiden kaltaisiin rikosnimikkeisiin, joissa ei ole asianomistajaa (esim. kirjanpitorikoksiin). Sen sijaan niin sanottua raskainta rikosnimikettä tuskin rajoitetaan syyteneuvottelun ulkopuolelle.¹⁷⁴ Syytekohtien rajaaminen tuomioesityksen ulkopuolelle tai esitutkinnan rajoittaminen tiettyjen rikosnimikkeiden kohdalla on

¹⁷⁰ OMMML 47/2010, s. 85–87.

¹⁷¹ Jokela 2008, s. 238–239 ja Linna OTJP 2010, s. 255.

¹⁷² Varsinais-Suomen KO 19.5.2015 nro 121249 syytekohta 2, s. 3 ja 30.

¹⁷³ Turun HO 18.5.2016 nro 121144, s. 2 – 3; Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 syyteneuvottelumistio asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413, s. 3 ja 30 sekä Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 tuomioesitys asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413, s. 2–5.

¹⁷⁴ Linna DL 2015, s. 423.

vähiten ongelmallista silloin, kun rajoituspäätökset kohdistuvat tekoihin, joissa asianomistajan intressejä ei ole loukattu.¹⁷⁵ Asianomistajan taloudellisiin vahinkoihin liittyvän esitutkinta-aineiston laajuus ei näin ollen oletettavasti supistu syyteneuvottelussa ainakaan merkityksellisissä määrin.

Verohallinto arvioi toissijaisen syyteoikeuden aiheuttavan kuitenkin mahdollisia ongelmatilanteita. Asianomistajan oikeus nostaa syyte ja vahingonkorvauskanne syyttämättäjättämispäätöksen jälkeen voi johtaa siihen, ettei syyteneuvottelulla saavuteta tavoiteltuja resurssisäästöjä ainakaan tuomioistuimen näkökulmasta. Verohallinto totesi kuitenkin, ettei se itse ole nostanut rikosperusteisia vahingonkorvauskanteita sellaisissa tapauksissa, joissa syytetä ei ole nostettu. Syyttämättäjättämispäätökset ovat vero- ja talousrikoksissa verohallinnon kannalta harvinaisia, eikä syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönotto tule niitä luultavasti merkittävästi lisäämään.¹⁷⁶

Oikarainen on kuitenkin huomauttanut, että asianomistajan toissijainen syyteoikeus voi vähentää vastaajan halukkuutta suostua syyteneuvotteluun. Vastaajalle kannustin suostua syyteneuvotteluun voi rangaistuksen huojennuksen lisäksi olla tiettyjen tekojen rajaaminen tunnustamisoikeudenkäynnin ja tuomioesityksen ulkopuolelle.¹⁷⁷

3. Asianomistajan intressit ja asema syyteneuvottelussa velkojana

3.1. Yleistä

Brynolf Honkasalo on todennut, että ”[v]ahingonkorvaus ja rangaistus juontavat alkunsa samasta juuresta.”¹⁷⁸ Honkasalon toteamus soveltuu hyvin myös tässä tutkielmassa käsiteltyihin teemoihin. Asianomistajalla on oikeus vaatia vahingonkorvausta rikoksen johdosta.¹⁷⁹ Talousrikollisuus ja etenkin velallisen rikokset (RL 39 luku) ja rikokset julkista taloutta vastaan (RL 29 luku) aiheuttavat tai ovat jo tunnusmerkistönsä mukaan omiaan aiheuttamaan vahinkoa asianomistajalle. Monesti asianomistajalle voi vastaajan rankaisemista tärkeämpää olla aiheutuneiden vahinkojen korvaaminen. Erilaisten vaihtoehtoisten riidanratkaisumuotojen hyötynä on se, että niiden lopputuloksena saadaan nopeammin täytäntöönpanokelpoinen ratkaisu. Vaikka syyteneuvottelua ei voikaan menettelynä verrata vaikkapa välimiesmenet-

¹⁷⁵ Koponen 2012, s. 76.

¹⁷⁶ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 3.

¹⁷⁷ Oikarainen 2017, s. 27.

¹⁷⁸ Honkasalo 1965, s. 15.

¹⁷⁹ Ks. esim. Oikarainen 2017, s. 25.

telyyn tai muihin vaihtoehtoihin riidanratkaisuprosesseihin, voi asianomistaja kuitenkin saavuttaa syyteneuvottelussa samanlaisia hyötyjä kuin vaihtoehtoisessa riidanratkaisussa. Myös syyteneuvottelussa asianomistaja voi hyötyä nopeasti saatavasta täytäntöönpanokelpoisesta ratkaisusta.¹⁸⁰

Tuomioesitystä laadittaessa syyttäjän, vastaajan ja asianomistajien välisen neuvottelun tarkoituksena ei ole käydä läpi tai päästä sopimukseen mahdollisista yksityisoikeudellisista vaatimuksista, vaikka yhteisymmärrykseen pääseminen voi luonnollisesti edistää tuomioesityksen tekemistä. Korvausvaatimuksia koskeva neuvottelu ei varsinaisesti kuulu syyteneuvottelun ytimeen, eikä tuomioesityksen laatiminen edellytä yksityisoikeudellisten vaatimusten ratkaisemista. Yksityisoikeudellinen vaatimus voi olla perusteiltaan ja etenkin määrältään vielä ratkaisematta tai selvittämättä. Tällainen selvittely ei kuulu syyttäjälle.

Mikäli vastaaja ja asianomistajat pääsevät sopimukseen yksityisoikeudellisista vaatimuksista syyteneuvottelun yhteydessä, voidaan sopimuksesta laatia erillinen asiakirja, joka on mahdollista toimittaa käräjäoikeudelle tuomioesityksen liitteenä. Tällaisen sovintoasiakirjan laatiminen on asianomistajien ja vastaajan välinen tehtävä, eikä adheesiovelvoitteen perusteella kuulu syyttäjän vastuulle osana syyteneuvottelua.¹⁸¹

Tältä osin virolainen malli eroaa suomalaisesta. KrMK 245(1) §:n mukaan neuvottelut sisältävät myös mahdollisuuden sopia vahingonkorvausten perusteesta, määrästä ja laadusta. Näistä voidaan myös ottaa kirjaukset tuomioistuinmessä vahvistettavaan syytesovintosopimukseen.¹⁸²

Myös Saksassa on eräissä tapauksissa mahdollista saada huojennusta tuomioon hyvittämällä kärsinyttä osapuolta. Syyttäjän on StPO 153a §:n mukaisesti mahdollista tehdä lievissä rikoksissa ehdollinen syyttämättäjäättämisspätös. Säännös ei varsinaisesti kuulu osaksi Saksan syyteneuvottelujärjestelmää. Säännös on poikkeus syyttäjän syyttämismääräysvelvollisuuteen ja sen on katsottu toimineen eräänlaisen katalyyttinä syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönotolle.¹⁸³ StPO 153a §:n mukaan syyttäjä voi esittää tutkinnan lopettamista, mikäli syyttäjä ja

¹⁸⁰ Koponen 2012, s. 59.

¹⁸¹ VKSV 2015:6 M, s. 10.

¹⁸² Sillaots 2004, s. 117. Virolaisessa mallissa ei ole mielekästä puhua tuomioesityksestä, sillä menettelyn terminologia viittaa ennemminkin sovintomenettelyihin, kuin varsinaisesti syyteneuvotteluihin. Virolaisessa menettelyssä vastaaja ei myöskään varsinaisesti tunnusta syyllistyneensä rikokseen. Kyse on ennemminkin prosessuaalisesta myöntymisestä sovitteluun. Sillaots 2004, s. 118–120. Ks. myös Kergandberg 1997, s. 81.

¹⁸³ Carduck 2013, s. 10–11.

epäilty pääsevät neuvottelutulokseen määrätyn rahasumman hyvittämisestä uhrille, valtiolle tai yleishyödylliselle yhteisölle.¹⁸⁴

Syyteneuvottelujärjestelmän tuoma huojennus ulottuu vain rangaistuksen mittaamiseen, eikä tuo huojennusta muihin asiaan liittyviin vaatimuksiin. Tunnustamisoikeudenkäynnin ollessa käsittelynä kevyempi on tarkoituksena, että tunnustus ja esitutkinta-aineisto riittävät myös näiden vaatimusten ratkaisemiseksi.¹⁸⁵ Vastaaja on mahdollisesti myös myöntänyt yksityisoikeudellisen vaatimuksen, eikä senkään ratkaiseminen vaadi välttämättä lisänäytön esittämistä.

Havaintojeni perusteella ROL:sta tai sen esitöistä ei ole kuitenkaan pääteltävissä, että asianomistajan oikeus esittää rikokseen perustuvia yksityisoikeudellisia vaateita olisi syyteneuvottelussa tavanomaista prosessia heikompi. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on myös linjattu, ettei syyteneuvottelun soveltaminen saa johtaa siihen, että asianomistaja menettää oikeutensa vaatia siviilioikeudellista hyvitystä ja vahingonkorvausta.¹⁸⁶

ROL 1:10.2:n 3 kohdan mukaan tuomioesitys tekemisen edellytyksenä on se, että asianomistaja on ilmoittanut esitutkinnassa, ettei hänellä ole vaatimuksia asiassa, tai suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Säännöksen sanamuoto antaisi ymmärtää, että asianomistajalla on mahdollisuus esitutkinnassa luopua vaatimuksistaan. Tämä luopuminen viittaa kuitenkin vain asianomistajan oikeuteen vaatia rangaistusta, ja asianomistajalla säilyy antamastaan suostumuksesta huolimatta oikeus esittää yksityisoikeudellisia vaateita asiassa. Myös korkeimman oikeuden käytännössä on katsottu, ettei esitutkinnassa annettu ilmoitus rangaistusvaatimuksesta luopumisesta johda siihen, että asianomistaja menettäisi oikeutensa vaatia korvausta rikoksesta aiheutuneesta vahingosta.¹⁸⁷

ROL:n varsin epäselvä muotoilu siitä, että asianomistaja luopuu esitutkinnassa oikeudestaan esittää vaatimuksia, on omiaan aiheuttamaan epävarmuutta asianomistajissa. ETL 3:10a:ssa yksityisoikeudellisista vaatimuksista ei säädetä lainkaan. Mahdollista on myös se, ettei syyteneuvotteluun muutoin myönteisesti suhtautuva asianomistaja uskalla antaa suostumustaan oikeuksiensa heikkenemisen pelosta.

¹⁸⁴ Weigend – Turner GLJ 2014, s. 84 alaviitteineen.

¹⁸⁵ Rautio 2017b, s. 1376.

¹⁸⁶ McBride 2018, s. 19. EIT on itseasiassa todennut syyteneuvottelun mahdollistavan jopa paremman asianomistajan suojan perinteiseen prosessiin verrattuna. Nopeutunut menettely on omiaan turvaamaan asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia. Nopeutunut menettely johtaa myös nopeamaan täytäntöönpanokelpoisuuteen. Ks. EIT Nikolay Nikolov v. Bulgaria, kappaleen *The Law* alakappale 11.

¹⁸⁷ KKO 2002:12, perustelujen kohta *Syyteoikeus*.

Yksityisoikeudellisten vaateiden menestymisen kannalta vaikutusta voi kuitenkin olla syyteneuvottelussa mahdollisesti tehtävä esitutkinnan rajoittaminen tiettyjen rikosnimikkeiden kohdalla. Esitutkinnan rajoittaminen voi tietyissä tilanteissa johtaa siihen, että asianomistajalla on suppeampi esitutkimateriaali käytettävissään, johon vaatimus voitaisiin perustaa. Käytännössä vahingonkäräjälle on helpointa, jos asian tutkii viranomainen. Riita-asioissa vahingonkäräjä on itse velvollinen esittämään uskottavan näytön ja perusteet, joihin hänen vaatimuksensa perustuu (OK 17:2). Lisäksi syytteeseen yhtyminen on helpompaa kuin kanteen itsenäinen ajaminen. Syyteneuvottelun soveltamisesta tehdyn muistion mukaan pelko vähentyneestä esitutkimateriaalista on kuitenkin osittain turha. Syyteneuvottelulla saavutetut prosessiekonomiset hyödyt ja ajansäästö ovat kohdistuneet pääkäsittelyihin ja muutoksenhakuun eivätkä niinkään esitutkinnan toimittamiseen ja syyteharkintaan.¹⁸⁸ Lisäksi konkurssi- ja verorikoksissa esitutkintaan verrattavaa työtä tekevät myös verohallinto ja tilintarkastajat.¹⁸⁹ Verotarkastuksiin ja erityistilintarkastuksiin ei syyteneuvottelusäännösten perusteella ole mahdollista tehdä rajoituksia.

Oikarainen on erottanut asianomistajalle kaksi roolia rikosprosessissa. Ensimmäinen rooli on oikeus vaatia rangaistusta ja toinen rooli on vaatia vahingonkorvausta prosessin yhteydessä (ROL 3:1). Näistä jälkimmäistä voidaan pitää jopa tärkeämpänä, koska asianomistajan syyteoikeus on toissijainen syyttäjän syyteoikeuteen nähden.¹⁹⁰ Syyteneuvottelussa suostumuksen antaneen asianomistajan merkittävimmäksi (käytännössä jopa ainoaksi) rooliksi voi jäädä nimenomaan vahingonkorvausvaatimusten esittäminen.

Syyttäjille osoitetun syyteneuvotteluohjeistuksen mukaan syyttäjän tehtäviin ei kuulu vain vastaajan oikeusturva. Syyttäjä on lisäksi velvollinen huolehtimaan asianomistajan oikeusturvasta sekä yleisen ja yksityisten etujen turvaamisesta.¹⁹¹ Näin ollen syyttäjä on muun muassa velvollinen tekemään asianomistajille selkoa menettelyn vaikutuksista. Luonnollisesti asianomistajan oikeusturvaa suojaa myös oikeus käyttää avustajaa.

3.2. Vahingonkorvausasian siirtäminen erilliseen oikeudenkäyntiin - ROL 3:3

ROL 3:3:n mukaisesti, jos yksityisoikeudellinen vaatimus on esitetty syyteasian yhteydessä, tuomioistuimien voi määrätä, että vaatimus käsitellään erikseen riita-asian oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. Syyteneuvottelun esitöissä ROL 3:3:n katsottiin nimenomaisesti

¹⁸⁸ Mäkelä – Niemi 2016, s. 21.

¹⁸⁹ OMMML 58/2020, s. 69.

¹⁹⁰ Oikarainen 2017, s. 88.

¹⁹¹ VKSV 2016:6, s. 2–3.

soveltuvan myös tunnustamisoikeudenkäynnissä. Näin asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jota ei käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä, on mahdollista erottaa käsiteltäväksi erikseen riita-asiain käsittelyjärjestyksessä.¹⁹²

ROL 3:3:ää on sen esitoissa perusteltu syytteen käsittelyyn liittyvillä selkeys- ja joutuisuus-tavoitteille. Käytännössä erilliseen käsittelyyn soveltuvat erityisesti sellaiset seikat, joilla ei ole itsenäistä merkitystä rikosasian kannalta.¹⁹³ Lainsäädännössä ei ole erikseen säädetty siitä, mikä rikostuomion merkitys on erikseen käsiteltäville vahingonkorvausvaatimuksille. KKO:n käytännössä ja oikeuskirjallisuudessa on esitetty, ettei rikostuomiolla ole ehdotonta sitovaa vaikutusta vahingonkorvausasiassa.¹⁹⁴ Rikostuomion todistusvaikutus myöhemässä riita-asiassa on yleensä erittäin vahva, sillä näyttötaakka rikosasioissa on syyttäjällä ja näyttökynnys niissä on riita-asioissa edellytettyä korkeampi.¹⁹⁵

OK 17:5.2:n mukaisesti riita-asiassa, jossa sovinto on sallittu, tunnustus sitoo sen antanutta asianosaista. Tunnustetusta seikasta ei tarvita lisätodistelua. Lisätodistelua ei myöskään tarvita seikasta, josta asianosaiset ovat yksimielisiä. Sen sijaan OK 17:5.3:n mukaan riita-asioissa, joissa sovinto ei ole sallittu tai rikosasiassa, tuomioistuin arvioi tunnustuksen näyttöarvon. Syyteneuvottelussa tunnustettu rikos ei aina välttämättä tarkoita sitä, että myös yksityisoikeudellinen vaade olisi tunnustettu erilliseen oikeudenkäyntiin siirrettyä riita-asiassa. Vapaan todistelun periaatteen mukaisesti rikostuomioita voidaan kuitenkin käyttää näyttönä toisessa oikeudenkäynnissä.¹⁹⁶ Jos tunnustamisoikeudenkäynnissä tunnustetun teon toiseikat ovat syyttäjän ja vastaajan näkemyksen mukaan riidattomia, voidaan kuitenkin myös korvausvaadetta pitää lähtökohtaisesti perusteeltaan riidattomana.¹⁹⁷

Vaikka riita-asiain käsittelyjärjestyksessä käytävä oikeudenkäynti ei lähtökohtaisesti loukkaa asianomistajan oikeutta esittää vaatimuksiaan, menettää tämä kuitenkin tunnustamisoikeudenkäynnissä saatavan nopeutuneen käsittelyn edun. Oikeusministeriön arviomuistiossa esitettiin lisäksi, että yksityisoikeudellisten vaatimusten siirtäminen erilliseen oikeudenkäyntiin (tai sen mahdollisuus) voi heikentää asianomistajan motivaatiota ylipäättään suostua syyteneuvotteluun. Syytteestä sopimisen ei tulisi johtaa siihen, että asianomistaja jää yksin

¹⁹² HE 58/2013 vp, s. 30 ja LaVM 5/2014 vp, s. 12.

¹⁹³ HE 82/1995 vp, s. 54

¹⁹⁴ KKO 2011:58, k. 5. Ks. myös Pölönen 2011.

¹⁹⁵ KKO 2011:58, k. 8.

¹⁹⁶ LaVM 5/2014 vp, s. 5.

¹⁹⁷ Oikarainen 2017, s. 184–185. Ks. myös Linna 2019, s. 185.

vahingonkorvausvaatimustensa kanssa.¹⁹⁸ On kuitenkin huomioitava, ettei ROL 3:3:n soveltaminen ole mitenkään riippuvainen ja liitännäinen juuri tunnustamisoikeudenkäyntiin. Yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyn siirtäminen erilliseen oikeudenkäyntiin on niin ikään mahdollista myös tavanomaisessa rikosprosessissa.

Tässä tutkielmassa hyödynnetyissä tunnustamisoikeudenkäyntiratkaisussa ei ROL 3:3 tullut sovelletuksi kertaakaan. Ratkaisuissa otettiin kuitenkin kantaa siihen, mikä vastaajan tunnustuksen merkitys on asianomistajien vaatimusten suhteen. Suurimmassa osassa tapauksista vastaaja on syytteen lisäksi tunnustanut myös asianomistajien yksityisoikeudelliset vaatimukset perusteeltaan ja määrältään.¹⁹⁹ Niissä tapauksissa, joissa asianomistajien vaatimuksia ei oltu tunnustettu, katsottiin niiden pääsääntöisesti tulleen perusteeltaan näytetyksi syyksilukemisen perusteella.²⁰⁰

Ratkaisussa Pohjanmaan KO 2.12.2016 nro 150271²⁰¹ vastaaja oli myöntänyt verohallinnon vahingonkorvausvaatimukset.²⁰² Yhden yksityishenkilöasianomistajan vahingonkorvausvaatimuksen henkisestä kärsimyksestä vastaaja oli tunnustamisoikeudenkäynnissä myöntänyt määrältään. Vastaaja oli kiistänyt vaatimuksen perusteeltaan, koska asianomistaja ei ollut esittänyt lääkärin diagnoosia tai lääkärintodistusta aiheutuneesta haitasta. Käräjäoikeus päätyi hyväksymään asianomistajan vaatimuksen myös perusteeltaan, koska vastaaja oli hyväksynyt sen määrältäänkin.²⁰³

Ratkaisussa Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372 oli kyse törkeästä velallisen epärehellisydestä. Asianomistajana ollut konkurssipesä oli vaatinut vahingonkorvauksena osakeyhtiölain vastaisesta lainasta 147.382 euroa ja kirjanpidollisesta kassasta 47.873 euroa. Yhtiö oli ajautunut maksukyvyttömäksi vastaajan toiminnan seurauksena. Vastaaja oli myöntänyt vaatimukset osana teonkuvausta perusteeltaan, mutta määrältään vain 50.000 euroon asti.²⁰⁴

¹⁹⁸ OMMML 47/2010, s. 89–90.

¹⁹⁹ Ks. esim. Helsingin HO 14.10.2015 nro 1457, s. 2; Helsingin KO 27.10.2015 nro 146813, s. 8–9; Helsingin KO 14.3.2016 nro 111409 ja Helsingin syyttäjänvirasto 26.2.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 15/2666, s. 1; Turun HO 18.5.2016 nro 121144, s. 2; Kymenlaakson KO 31.1.2017 nro 104321, s. 20; Helsingin KO 18.5.2017 nro 118705, s. 5; Päijät-Hämeen KO 26.6.2018 nro 127901, s. 17 ja Pirkanmaan KO 29.10.2019 nro 147322, s. 9.

²⁰⁰ Ks. esim. Vaasan HO 17.6.2015 nro 126570, s. 4; Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 39–40; Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009, s. 5.

²⁰¹ Ratkaisusta valitettiin, mutta muutoksenhaussa oli kyse vain rangaistuksen mittaamisesta. Ks. Vaasan HO 23.3.2018 nro 108204.

²⁰² Pohjanmaan KO 2.12.2016 nro 150271, s. 31, Pohjanmaan syyttäjänvirasto 10.11.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 12/2659, s. 2 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 10.11.2016 tuomioesitys asiassa R 12/2659.

²⁰³ Pohjanmaan KO 2.12.2016 nro 150271, s. 33–34.

²⁰⁴ Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 15/7091 ja R 16/500, s. 3 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 tuomioesitys asioissa R 15/7091 ja R 16/500, s. 1.

Tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaaja väitti, että lainasaamiset olivat palkkaennakoita, jotka hän oli maksanut itselleen. Lainoilla oli tarkoitus rahoittaa talon rakentaminen, jonka myyntivoiton vastaaja olisi pitänyt palkkana. Tuomioistuin ei uskonut vastaajan takaisinmaksutarkoitusta ja hyväksyi konkurssipesän vaatimukset täysimääräisesti.²⁰⁵ Vastaaja vaati valituksessaan korvauksen alentamista 195.255 eurosta 50.000 euroon, mutta hänelle ei myönnetty jatkokäsittelylupaa.²⁰⁶

Kaikista lähdemateriaalin ratkaisusta on löydettävissä muutama selvä päälinja. Vastaajat ovat lähtökohtaisesti tunnustaneet syytteen ohella myös vahingonkorvausvaatimukset. Mikäli vaateita ei ole tunnustettu, ovat tuomioistuimet pääsääntöisesti katsoneet vahingonkorvaukset tulleen näytetyiksi rikosasian tunnustuksen perusteella. RL 39 luvun velallisen rikokset ja RL 29 luvun rikokset julkista taloutta vastaan sisältävät tunnusmerkistössään vahingonkorvauksen perusteen – rikoksen seurauksen. Vastaajan suostuessa syyteneuvotteluun ja tunnustamiseen olisikin hyvin epäjohdonmukaista tunnustaa vain syyte, mutta kiistää tunnusmerkistömukaisen teon seuraus. Tuomioistuimilta olisi vieläkin epäjohdonmukaisempaa, jos syyksilukeminen ei riittäisi myös vahingonkorvauksen perusteeksi.

ROL 3:3:n mukainen vahingonkorvauskanteen siirtäminen erilliseen oikeudenkäyntiin voi-kin paradoksaalisesti johtaa jopa prosessiekonomian kannalta epäedulliseen lopputulokseen. Kun vahingonkorvausten toteennäyttämiseksi on pääsääntöisesti riittänyt syyksilukeminen, ei erillinen riitaoikeudenkäynti ole tarkoituksenmukaista. Vaikuttaakin siltä, että vahingonkorvausvaatimukset on prosessiekonomisesti usein tarkoituksenmukaisinta käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä rikosasian yhteydessä – ainakin sellaisten rikosnimikkeiden kohdalla, joissa tunnusmerkistö sisältää myös teosta aiheutuneen seurauksen (kuten RL 29 ja 39 lukujen mukaiset rikokset).

3.3. Yksityisoikeudelliset vaatimukset ja turvaamistoimi suostumuksen eh- tona

Lähtökohtaisesti suostumuksen antaminen voidaan nähdä velkoja-asianomistajalle rationaalisenä valintana. Nopeutunut oikeudenkäynti johtaa nopeampaan tuomioon ja lainmukaisen ulosotto-perusteen saamiseen²⁰⁷ – edellyttäen tietenkin yksityisoikeudellisen vaatimuksen

²⁰⁵ Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372, s. 3–5.

²⁰⁶ Vaasan HO 26.10.2016 nro 144171.

²⁰⁷ Illman JFT 2015, s. 152.

käsittelyä ja menestymistä osana syyteneuvottelua. Nopeutuneeseen menettelyyn kuluu myös vähemmän avustajan aikaa ja asianosaisten kulut ja kuluriski pienenevät.²⁰⁸

Asianomistajan etujen mukaista ei ole luopua oikeudestaan vaatia täyttä korvausta sen vuoksi, että valtiolle on odotettavissa prosessihyötyjä. Asianomistajalle edullisinta on vahingonkorvauksen käsittely samassa yhteydessä kuin rikosasia. Näiden intressien ollessa uhattuina voi asianomistajan suostumus jäädä saamatta.²⁰⁹ Käytännössä syyteneuvottelu ei olekaan puhtaasi vastaajan ja syyttäjän välinen neuvottelu. Vaikkei asianomistaja neuvottelekaan itse syytteen sisällöstä ja rangaistusvastuusta, asianomistajan mahdollisuus estää menettelyn soveltaminen voi käytännössä johtaa kolmikantaiseen syyteneuvotteluun.

Illman on esittänyt, että asianomistaja voi käyttää järjestelmää myös väärin omaksi hyödykseen. Asianomistaja voi vaatia suostumuksensa vastineeksi jopa liian suuria tai perusteettomia kompensatioita. Mikäli syyttäjä tai tuomioistuin epäilee tällaista väärinkäyttöä, ei asian käsittelyä tule jatkaa syyteneuvottelussa tai tunnustamisoikeudenkäynnissä, koska vastaajan tunnustuksen vapaaehtoisuudesta ja oikeellisuudesta herää varteenotettava epäily (ROL 5b:4).²¹⁰ Tällainen asianomistajan painostuskeino voi olla erityisen tehokas sellaisissa tilanteissa, joissa syyteneuvottelun tuoma huojennus mahdollistaisi uhkaavan ehdottoman vankeusrangaistuksen tuomisemisen ehdollisena vankeusrangaistuksena. Vastaajalle voi syntyä paine tunnustaa jopa perusteettomia vaatimuksia päästäkseen syyteneuvotteluun ja välttääkseen vankilan. Illmanin esittämä perusteltu huolenaihe viittaa kuitenkin järjestelmän väärinkäyttötilanteisiin, eikä siitä tule tehdä sellaista päätelmää, ettei asianomistaja saisi pitää kiinni yksityisoikeudellisista vaatimuksistaan syyteneuvottelussa.

Tapauksessa Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 118697 oli kyse törkeästä petoksesta. Vastaajat olivat tekaistuin työsuoritusdokumentein erehdyttäneet asianomistajayritystä maksamaan perusteettomia palkkasuorituksia. Rikosasian yhteydessä erillisellä ratkaisulla vahvistettiin vastaajien ja asianomistajan välinen vahingonkorvausta koskeva sovintosopimus.²¹¹

²⁰⁸ HE 58/2013 vp, s. 17.

²⁰⁹ OMMML 47/2010, s. 89–91.

²¹⁰ Illman JFT 2015, s. 152. Ks. myös Sahavirta 2016, s. 392.

²¹¹ Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 118697, s. 4 ja erillinen ratkaisu Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 709.

Tuomioesitystä varten tehdyn muistion mukaan asianomistaja oli ilmaissut, että sovintosopimuksen syntyminen ja vahvistaminen ovat suostumuksen edellytyksenä.²¹² Tällaista asianomistajan ehtoa ei voida pitää kuitenkaan järjestelmän väärinkäyttönä. Sovintosopimuksessa vahvistettu korvaus vastasi perusteettomasti maksettuja palkkoja.

Tapauksessa Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 oli kyse useista kirjanpitorikoksista, törkeistä velallisen epärehellisyyksistä, törkeistä petoksista, törkeistä veropetoksista ja velkojansuosinnasta. Asianomistajina oli kaksi julkisselvityksessä olevaa konkurssipesää ja verohallinto. Vastaaja oli molempien yritysten hallituksen ainoa varsinainen jäsen ja toimitusjohtaja. Vastaaja oli muun muassa siirrellyt rahavaroja ilman perusteita yrityksestä toiseen, niistä ensimmäisen tultua maksukyvyttömäksi. Lisäksi vastaaja oli vältellyt verovelvollisuutta vääristeltyjen kirjanpitomerkintöjen avulla. Yrityksiin oli tehty rikosperusteinen erityistarkastus. Vastaaja oli kiistänyt kaikki teot vielä muutoksenhakuvaiheessa,²¹³ ja syyteneuvottelu tapauksessa käytiinkin vasta hovioikeusvaiheessa. Osa kierretyistä veroista ja vahingonkorvauksista oli tosin maksettu jo käräjäoikeusvaiheessa.²¹⁴ Pesänhoitajien ja syyttäjän mukaan konkurssipesien suostumuksen ehtona oli pesien vaatimusten menestyminen. Suostumuksen antamisesta oli keskusteltu konkurssiasiamiehen toimiston kanssa. Syyteneuvottelun yhteydessä vahingonkorvauksista olikin päästy sovintosopimukseen.²¹⁵ Korvausvelvollisuuden perusteen ja määrän perustuttua tositteisiin, kirjanpitomerkintöihin, veroilmoituksiin ja yrityksiin tehtyihin erityistarkastuksiin²¹⁶ on asianomistajan antaman suostumuksen ehdollisuutta pidettävä myös ymmärrettävänä ja hyväksyttävänä.

Asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus voi olla jo prosessin alkuvaiheessa ainakin osittain turvattu OK 7 luvussa säädetyllä turvaamistoimella. OK 7:1:n mukaisesti tuomioistuimien voi tietyin edellytyksin määrätä vastapuolen omaisuutta takavarikkoon hakijan saatavan turvaamiseksi. Mikäli asianomistajan intressit velkojana on turvattu jo esitutkinnan aikana tai muutoin prosessin alkuvaiheessa, lienee asianomistajan suostumuksenkin olevan helpommin saatavissa. Turvaamistoimia on käytetty ainakin tapauksissa Turun HO 18.5.2016 nro 121144 ja Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009. Ensimmäisessä tapauksessa yksityishen-

²¹² Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 15.4.2019 syyteneuvottelumuistio asiassa R 18/7090, s. 2 ja 9 sekä Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 15.4.2019 tuomioesitys asiassa R 18/7090, s. 3.

²¹³ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 17.

²¹⁴ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 12 ja Etelä-Pohjanmaan KO 8.9.2015 nro 137081, s. 13.

²¹⁵ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 3. Ks. myös Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/3193, s. 1–3.

²¹⁶ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 3–15.

kilöasianomistajien saatavien turvaamiseksi vastaajan omaisuutta oli määrätty takavarikkoon jo käräjäoikeusvaiheessa. Syyteneuvottelu asiassa käytiin vasta hovioikeudessa. Toisessa tapauksessa asianomistajana ollut konkurssipesä oli esittänyt turvaamistoimihakemuksen.

Lisäksi turvaamistoimet ovat liittyneet tapaukseen Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426, jossa oli kyse mm. törkeästä kavalluksesta ja rahanpesusta. Yksi vastaajista oli noin kymmenen vuoden aikana pankkitoimihenkilönä kavaltanut työnantajaltaan yli 800.000 euroa ja hänen sukulaisensa olivat ottaneet rahoja vastaan tietoisena niiden alkuperästä. Käräjäoikeus oli määrännyt päätekijän omaisuuteen kohdistuvan vakuustakavarikon pidettäväksi voimassa siihen asti, kunnes vahingonkorvaus on maksettu.²¹⁷ Tapauksessa asianomistajan suostumuksen ehtona oli vakuustakavarikon ylläpitäminen ja erillisen sovintosopimuksen vahvistaminen. Vastaajien ja asianomistajan välille vahvistettiin sovintosopimus vahingonkorvauksista tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä ja turvaamistoimi määrättiin pidettäväksi voimassa.²¹⁸

Syyteneuvotteluoikeuskäytäntö sisältää tuomioiden lisäksi syyttäjän laatiman tuomioesityksen ja syyteneuvottelumuistion. Näiden asiakirjojen perusteella on huomattavissa se, että asianomistajan suostumus voi olla myös ehdollinen ja riippua siitä, myönnetäänkö asianomistajan vaatimukset tai päästäänkö niistä erikseen vahvistettavaan sovintosopimukseen. Ilman onkin esittänyt tällaisen ehdollisen suostumuksen mahdollistavan epäasiallisen painostamisen asianomistajan taholta.²¹⁹ Tutkielman oikeuskäytännöstä tällaista painostamista ei ole kuitenkaan ilmennyt. Asianomistajan suostumus on voinut olla ehdollinen, mutta asianomistajien vaatimukset ovat perustuneet aiheutuneeseen vahinkoon. Lisäksi vaatimukset ovat olleet asiaa hoitaneen syyttäjän tiedossa ja myös kirjattu syyttäjän laatiimiin asiakirjoihin. Nämä asiakirjat ovat pääsääntöisesti julkisia asian tultua esille tuomioistuimessa,²²⁰ ja niihin voikin kohdistua avoin julkinen keskustelu.²²¹ Ilmanin esittämää huolenaihetta ei voi

²¹⁷ Ks. Pirkanmaan KO pakkokeinopäätös asiassa PK 18/7699.

²¹⁸ Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426, s. 5–6 ja 8. Ks. myös Länsi-Suomen syyttäjälue 5.2.2020 syyteneuvottelumuistio asiassa R 19/11838, s. 2 ja Länsi-Suomen syyttäjälue 5.2.2020 tuomioesitys asiassa R 19/11838, s. 7.

²¹⁹ Ilman JFT 2015, s. 152.

²²⁰ Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) 24.1 §:n 3 kohta.

²²¹ Ks. HE 58/2013 vp, s. 34 ja HE 30/1998 vp, s. 1 ja 89–90. Ks. myös Weigend 2019, s. 30–31. Weigend kritisoi syyteneuvottelujärjestelmiä (esimerkkinä Saksa) avoimuuden ja julkisuuden kannalta. Mikäli rikosoikeudellinen tuomio perustuu ainoastaan tunnustukseen ilman muuta näyttöä tai todistelua, ei yleisöllä ole käytännössä mahdollisuutta tietää, mihin rikosvastuu on kyseisessä tapauksessa perustunut.

kuitenkaan sivuuttaa. Vastuu syyteneuvottelun asianmukaisuudesta ja oikeusturvan toteutumisesta on syyteneuvotteluita johtavalla syyttäjällä.

3.4. Adheesioperiaate tunnustamisoikeudenkäynnissä – ROL 3:9

Asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset on mahdollista käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä adheesioperiaatteen mukaisesti. ROL 3:9:n mukaisesti asianomistajan pyynnöstä syyttäjän on vireille panemansa syyteasian yhteydessä ajettava rikokseen perustuvaa asianomistajan yksityisoikeudellista vaatimusta rikosasian vastaajaa vastaan, jos se voi tapahtua ilman olennaista haittaa eikä vaatimus ole ilmeisen perusteeton. Lisäksi ETL 1:2.1:n 3 kohdan mukaan esitutkinnassa selvitetään myös asianomistajan yksityisoikeudellinen vaatimus, jos hän ROL 3:9:n nojalla on pyytänyt syyttäjää ajamaan hänen vaatimustaan. Esitutkinnassa asia on myös valmisteltava siten, että syyteharkinta ja asianosaisten etujen valvominen voidaan suorittaa asianmukaisesti ja että todistelu voidaan pääkäsittelyssä ottaa vastaan yhdellä kertaa tai asia voidaan ratkaista kirjallisessa menettelyssä.²²² Adheesioperiaate ei ROL 3:9:n sanamuodon mukaisesti ole ehdoton. Ensinnäkään vaatimus ei saa olla ilmeisen perusteeton, ja toiseksi vaatimuksen ajaminen rikosasian yhteydessä on tapahduttava ilman olennaista haittaa.

Adheesioperiaatteen tarkoituksena on ROL:n esitöiden mukaan parantaa asianomistajan asemaa. Varsinkin tapauksissa, joissa yksityisoikeudellisten vaatimusten tueksi ei tarvita lainkaan omaa erityistä todistusaineistoa syyttäjän näytön riittäessä, on kohtuutonta velvoittaa asianomistaja saapumaan oikeudenkäyntiin esittämään vaatimuksensa henkilökohtaisesti tai edes avustajan välityksellä.²²³ Asianomistajan vaatimuksen on kuitenkin oltava kiinteässä yhteydessä käsiteltävään rikokseen, eikä asianomistaja voi adheesioperiaatteen perusteella vaatia syyttäjää vetoamaan seikkoihin, joihin syyttäjä ei vetoa syytteen tueksi.²²⁴

Laajat ja monimutkaiset vahingonkorvausvaatimukset voivat paisuttaa tunnustamisoikeudenkäyntiä huomattavasti ja johtaa siihen, että varsinaisen tunnustamisoikeudenkäynnin kohteen (syyllisyyskysymyksen ja tuomioesityksen käsittelyn) tultua ratkaistuksi muodostuu yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelystä varsinaista rikosasiaa laajempi kokonaisuus. Mikäli vastaajan syyteneuvottelussa antama tunnustus ei kata näitä asianomistajan

²²² Ks. Oikarainen 2017, s. 76–77.

²²³ HE 82/1995 vp, s. 57–58

²²⁴ KKO 2014:71, k. 13.

vaatimuksia, adheesioprosessina käytävä riita voi osin vesittää syyteneuvottelun tuomia prosessiekonomisia hyötyjä.²²⁵ Syyteneuvottelu ei luonnollisesti poista asianomistajan oikeuksia esittää vaatimuksia. Laajamittaisen yksityisoikeudellisia vaatimuksia koskevan asian käsittelyn luonnollinen paikka ei kuitenkaan ole tunnustamisoikeudenkäynti. Syyttäjälaitoksen ohjeistuksen mukaan asianomistajan korvausvaatimusta ei tulisi lähtökohtaisesti ajaa adheesioprosessina, mikäli se vaatii todistelua. Eihän tunnustamisoikeudenkäynnissä esitetä todistelua myöskään tunnustetusta rikoksesta. Asianomistaja voi kuitenkin halutessaan itse esittää vahingonkorvausvaatimuksen tueksi tarvittavan näytön.²²⁶

Tutkielmassa läpikäydyistä ratkaisuista vain kahdessa tapauksessa syyttäjä oli ajanut asian adheesioprosessina. Tapauksessa Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825 oli kyse kymmenistä talousrikoksista (mm. törkeitä veropetoksia, törkeitä kirjanpitorikoksia ja törkeitä velallisen epärehellisyksiä). Tapauksessa oli yhteensä 12 vastaajaa, joista kolmen osalta käytiin syyteneuvottelu. Viidestä asianomistajasta kolmen yksityisoikeudelliset vaatimukset ajoi syyttäjä. Tosin syyttäjä ajoi nämä vaatimukset vain yhden syytekohtaan (RL 39:1a:n mukainen törkeä velallisen epärehellisyys) osalta ja koskien vain yhtä vastaajaa.²²⁷ Toista vastaajaa syytettiin avunannosta samaan törkeään velallisen epärehellisyyteen ja tätä vastaan syyttäjä ajoi vain rikoshyödyn menettämiskaatimusta.²²⁸ Kyseinen syytekohta 4 ja siitä aiheutuneet vahingot olivat tekokokonaisuuteen suhteutettuna varsin suoraviivaisesti toteennäytettävissä tositteiden ja muiden syytekohtien perusteella,²²⁹ mikä selittää syyttäjän halukkuutta ajaa vaatimukset adheesioprosessina. Muut asianomistajat konkurssipesä ja verohallinto ajoivat itse vaatimuksiaan. Vaatimukset oli pääosin tunnustettu perusteeltaan ja määrältään syyteneuvottelussa.²³⁰

Myös tapauksessa Helsingin KO 14.3.2016 nro 111409 korvausvaatimusten ajaminen oli syyttäjälle suoraviivaista. Verohallinnon lisäksi asianomistajana oli keskinäinen eläkevaikutusyhtiö, joka ilmoittanut syyttäjälle, etteivät heidän esittämät vahingonkorvausvaati-

²²⁵ HE 58/2013 vp, s. 24.

²²⁶ VKSV 2015/6 M, s. 19.

²²⁷ Syytekohta 4. Ks. Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4766 ja R 14/4860 (vastaaja K), s. 3–4 ja 7.

²²⁸ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4765 ja R 14/4820 (vastaaja S), s. 6.

²²⁹ Ks. Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4766 ja R 14/4860 (vastaaja K), erityisesti s. 4 ja Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825, s. 53.

²³⁰ Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825, s. 25–31 ja erityisesti s. 35–36 ja 40.

mukset ole neuvoteltavissa. Vastaja oli syyteneuvottelussa tunnustanut RL 29:4b:n mukaisen törkeän työeläkevakuutusmaksupetoksen sekä myöntänyt perusteeltaan ja määrältään asianomistajan vaatimukset. Syyttäjä ajoi ne sellaisenaan tunnustamisoikeudenkäynnissä.²³¹

Tunnistamisoikeudenkäynnissä esitettävä aineisto on tavanomaista oikeudenkäyntiä suppeampaa. Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnissä ei pääsääntöisesti vastaanoteta todistelua. Tämänkin vuoksi asianomistajan suostumus on yksi syyteneuvottelun soveltamisen edellytyksistä.²³² Suppeampi menettely voikin käytännössä heikentää asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten menestymistä. Etenkin monimutkaiset konfiskaatio- ja vahingonkorvauskysymykset, jotka vaativat laajaa asian selvittämistä voivat johtaa siihen, ettei tuomioesityksestä välttämättä olisi prosessiekonomisia hyötyjä. Vastaajan tunnustamat seikat eivät kaikissa tapauksissa anna riittävää pohjaa kaikkien kysymysten ratkaisemiseksi ilman laajan todistelun vastaanottamista. Lain esitöissä todetaan, ettei tällaisissa tapauksissa välttämättä ole edes perusteita ryhtyä tuomioesityksen tekemiseen, koska menettelystä ei ole odotettavissa prosessiekonomisia hyötyjä.²³³

Asianomistajan yksityisoikeudellisten vaatimusten käsittelyjärjestys ja -tapa on kuitenkin tuomioistuimen harkinnassa,²³⁴ eikä ROL 5b luvun 3 § ja 4 §:ssä nimenomaisesti kielletä esittämästä lisänäyttöä muiden kysymysten osalta. Ainoastaan syyllisyyskysymys on ratkaistava pelkästään tunnustuksen ja esitutkimamateriaalin pohjalta. Luonnollisena pyrkimyksenä on kuitenkin se, ettei tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaanoteta enää laajaa todistelua.²³⁵

ROL 3:9:n mukaan adheesioperiaatteen edellytyksenä on sen soveltuminen ilman olennaista haittaa. Tunnustamisoikeudenkäynnin tarkoituksellisen suppeuden vuoksi *olennaisen haitta-kriteerin* voidaan katsoa aktualisoituvan syyteneuvottelussa alhaisemmalla kynnyksellä. Adheesioperiaatteen asema onkin siis lähtökohtaisesti heikompi tunnustamisoikeudenkäynnissä verrattuna tavanomaiseen rikosprosessiin. Tämä ilmenee myös syyttäjälaitoksen ohjeistuksessa, jonka mukaan syyttäjän ei lähtökohtaisesti tulisi ajaa yksityisoikeudellisia vaatimuksia tunnustamisoikeudenkäynnissä.²³⁶

²³¹ Helsingin syyttäjänvirasto 26.2.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 15/2666 ja R 15/1419, s. 1 ja Helsingin syyttäjänvirasto 26.2.2016 tuomioesitys asioissa R 15/2666 ja R 15/1419, s. 5.

²³² HE 58/2013 vp, s. 14.

²³³ HE 58/2013 vp, s. 24.

²³⁴ HE 58/2013 vp, s. 30–31.

²³⁵ Rautio 2017b, s. 1376–1377.

²³⁶ VKSV 2015/6 M, s. 19.

Syyteneuvotteluoikeuskäytännössä adheesioprosessi ei olekaan muodostunut niin merkittäväksi tavaksi turvata asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset, kuin lain esitöissä tunnuttiin odottavan.²³⁷ Syytävälle ROL 3:9:n soveltamiselle on useita. Tärkeimpänä syynä lienee juuri syyttäjän työmäärä. Syyteneuvottelun tuomat prosessiekonomiset säästöt eivät kohdistu syyttäjään, vaan syyteneuvottelun käytännön järjestäminen ja tuomioesityksen laatiminen kuuluvat syyttäjän vastuulle. Prosessissä säästöt kohdistuvat sen sijaan lähinnä tuomioistuimeen pääkäsittelyjen ja muutoksenhaun vähenemisenä.²³⁸ Syyttäjien haluttomuus kantaa vastuu yksityisoikeudellisten vaatimusten ajamisesta on ymmärrettävä.

Toisena syynä vähäiselle ROL 3:9:n soveltamiselle on se, että syyteneuvottelun ydinsoveltamisalaan kuuluvissa rikoksissa asianomistajana on hyvin usein verohallinto. Tutkielmassa hyödynnetyissä syyteneuvottelutapauksissa verohallinto on ollut asianomistajana n. 75 %:ssa tapauksista.²³⁹ Suuressa osassa tapauksista verohallinto on ollut ainoa asianomistaja. Verohallinnon vahingonkorvausvaatimus on usein ollut myös määrällisesti suurin verrattuna muihin asianomistajiin. Jo lainsäätämisvaiheessa verohallinto ilmaisi sen, että se tulee pitää kiinni puheoikeudestaan verorikoksissa.²⁴⁰ Kaikissa tutkielmassa hyödynnetyissä tapauksissa verohallinto onkin näin toiminut, eikä verohallinto ole asianomistajana edes pyytänyt syyttäjää ajamaan vahingonkorvausvaatimuksiaan. Käytännössä syyttäjä tuskin suosuisikaan verohallinnon korvausvaatimuksia ajamaan. Adheesioperiaatteen *oleellinen haitta* -kriteerin voitaneen katsoa konkretisoituvan laajojen verovaateiden kohdalla todella helposti.

Konkurssipesät ovat myös toimineet vastaavasti. Konkurssipesällä on sen asioita hoitava pesänhoitaja, joka on lähes poikkeuksetta juristi. Pesänhoitajalla on varmasti syyttäjää paremmat edellytykset arvioida konkurssipesän vaatimusten perustetta ja määrää. Pesänhoitajan yhtenä tehtävänä on edustaa konkurssipesää oikeudenkäynneissä mukaan lukien syyteneuvottelu. Pesänhoitajalla ei lieneäkään syytä vaatia adheesioprosessia, sillä toimenpiteet syyteneuvottelussa kuuluvat nimenomaisesti pesänhoitajalle korvattaviin toimenpiteisiin.²⁴¹

Lisäksi yksinkertaisena syynä adheesioperiaatteen vähäiselle soveltamiselle syyteneuvottelussa on se, ettei periaatteelle vaikuta olevan kovinkaan suurta tarvetta. Vahingonkorvausvaatimukset on valtaosassa tapauksia tunnustettu tai ne ovat tulleet toteennäytetyiksi rikoksen

²³⁷ Ks. HE 58/2013 vp, s. 25–26.

²³⁸ Mäkelä – Niemi 2016, s. 21.

²³⁹ Ks. myös Mäkelä – Niemi 2017, s. 27–28.

²⁴⁰ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2–4.

²⁴¹ KAM suositus 13, k. 5.2.

tunnusmerkistön perusteella. Näin ollen adheesioperiaate ei tuo yksityisoikeudellisten vaatimusten turvaamiseksi merkittävää lisäarvoa – ainakaan velallisten rikosten (RL 39 luku) tai julkista taloutta vastaan tehtyjen rikosten (RL 29 luku) kohdalla.

3.5. Syyteneuvottelun ohessa käytävät sovintoneuvottelut

Syyteneuvottelua koskevissa asiantuntijalausunnoissa esiintyi erilaisten sovintomenettelyiden yhdistäminen osaksi syyteneuvottelua.²⁴² Syyteneuvottelun tavoitteena oleva prosessiekonomia ja perinteisistä rikosprosessien muotovaatimuksista joustaminen ovat omiaan edistämään myös vastaajan ja asianomistajan välistä sovittelua. Syyteneuvottelu ja sovittelu eivät kuitenkaan kulje täysin käsi kädessä, sillä ne vastaavat eri tarkoitusta. Syyteneuvottelun ja rikosprosessin yleisenä tavoitteena on rikosvastuun toteuttaminen ja rikoksen hyvittäminen. Sovittelun tavoitteena on asianomistajan aseman ja vahingon hyvittäminen.²⁴³

3.5.1. Tuomioistuinsovittelu

Sovintomenettelyiden implementoiminen osaksi syyteneuvottelua ei ole kuitenkaan yksinkertainen tie – etenkin tuomioistuinsovittelun kanssa. Suomessa otettiin käyttöön vuonna 2006 sovittelulaki²⁴⁴. Tuomioistuinsovittelussa oli sen voimaan tullessa kyse aivan uudesta menettelytavasta riita-asioiden suhteen ja uudesta instituutiosta tuomioistuimissa. Suomessa tuomioistuinsovittelua on kuitenkin käytetty vähän ja järjestelmä on käynnistynyt suhteellisen hitaasti. Lisäksi sovittelujen määrä vaihtelee merkittävästi eri käräjäoikeuksien välillä. Sovittelujen menestys on sen sijaan ollut hyvä, ja jopa noin 70 prosenttia on päätyneet sovinnon löytymiseen. Jotta sovittelu voisi ylipäättään nousta merkittäväksi osaksi vaihtoehtoista riidanratkaisua, on sovittelulähtöisyyden nostettava päätä tuomioistuinten johdossa ja asenteissa.²⁴⁵ Vuonna 2015 käyttöön otettu syyteneuvottelujärjestelmäkään ei ole alkuvuosinaan saavuttanut merkittävää suosiota.²⁴⁶ Sen lisäksi että uusien prosessimuotojen vakiintuminen vie aikaa, on tuomioistuinsovittelun ja syyteneuvottelun yhteensovittamisessa toinenkin haaste. Tuomioistuinsovittelun aloitteen tekijänä on joko tuomari tai osapuolet. Syyteneuvottelun aloitteen tekijä on käytännössä aina syyttäjä (noin puolet tapauksista) tai vastaaja (noin kolmasosa tapauksista). Sen sijaan asianomistajan aloitteesta syyteneuvottelua ei ole

²⁴² Ks. esim. Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 007/61/41, 18.2.2014, s. 3–4 ja Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2. Ks. myös Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 238.

²⁴³ Ks. esim. Linna OTJP 2010, s. 211–212.

²⁴⁴ Laki riita-asioiden sovittelusta (663/2005), joka on sittemmin korvattu riita-asioiden sovittelusta ja sovinnon vahvistamisesta yleisissä tuomioistuimissa annetulla lailla (394/2011).

²⁴⁵ Ervasti 2011, s. 68, 76 ja 79–82.

²⁴⁶ Ks. Mäkelä – Niemi 2017.

juurikaan aloitettu.²⁴⁷ Tuomioistuimen puolelta syyteneuvottelua voidaan ehdottaa, mutta tällainen asiallisesti sovittelavaksi soveltuva riita tulee tuomarin tietoon mahdollisesti, vasta kun syyteneuvottelun neuvotteluvaihe on jo käyty ja tuomioesitys toimitettu tuomioistuimeen. Päätöksen syyteneuvottelun aloittamisesta tekee aina syyttäjä.²⁴⁸ Tuomioistuinsovitte-
telun ja syyteneuvotteluiden aloitteelliset osapuolet eivät ole samoja tahoja. Erilaisten sovintomenettelyiden yhdistäminen syyteneuvotteluun vaatisi täysin erilaista vuoropuhelua syyttäjän, tuomarin ja asianosaisten välillä, kuin mitä laki mahdollistaa.

3.5.2. Rikossovittelulaki

Rikosasioiden sovittelu on mahdollista myös rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annetun lain (rikossovittelulaki 1015/2005) nojalla. Tässä laissa tarkoitettu sovittelu ei ole varsinaisesti osa rikosprosessia, vaikka liittyy siihen kiinteästi.²⁴⁹ Rikossovittelu on menettely, jossa osapuolille järjestetään puolueettoman sovittelijan välityksellä mahdollisuus luottamuksellisesti käsitellä rikoksesta aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä sopimaan niiden hyvittämisestä. Sovittelussa ei ratkaista syyllisyyskysymystä.²⁵⁰ Sovittelutoiminnan järjestäminen on sosiaali- ja terveysministeriön vastuulla ja muodoltaan hallintoprosessuaalista (rikossovittelulain 5 § ja 23 §).

Vaikka rikossovittelussa ei ratkaistakaan syyllisyyskysymystä, voi onnistunut sovittelu johtaa vähäisten rikosten kohdalla siihen, että esitutkinta keskeytetään. Syyttäjä voi myös tutkinnanjohtajan esityksestä tehdä päätöksen esitutkinnan lopettamisesta, ellei tärkeä yksityinen tai yleinen etu vaadi syytteen nostamista.²⁵¹ Onnistunut rikossovittelu voi myös johtaa rangaistuksen lieventämiseen. Rikoslain 6:6:n 3 kohdan mukaan rangaistuksen lieventämisperuste on tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä. Rikossovittelun päätteeksi saavutettu sovinto, mahdollinen syyttämättä jättäminen tai rangaistuksen alentaminen RL 6:6:n 3 kohdan nojalla kieltämättä muistuttaa syyteneuvottelua ja sitä voidaan kutsua eräänlaiseksi suomalaiseksi syyteneuvottelun esiasteeksi.²⁵²

Rikossovittelulaki on luonteeltaan tarkoitettu osapuolten turvalliseen kohtaamiseen, jossa pyritään selvittämään rikoksesta aiheutuneita fyysisiä, henkisiä ja aineellisia haittoja sekä

²⁴⁷ Mäkelä – Niemi 2017, s. 17.

²⁴⁸ Rautio 2017b, s. 1368.

²⁴⁹ Tolvanen LM 2012, s. 1076.

²⁵⁰ HE 93/2005 vp, s. 1 ja 10.

²⁵¹ Tolvanen LM 2012, s. 1076.

²⁵² Ks. Linna OTJP 2010, s. 210–214.

pyrkii näiden sovinnolliseen hyvittämiseen. Rikossovittelu on ominaisempi muun muassa lievien väkivaltarikoksien kohdalla – eli niiden rikostyyppien kohdalla, jotka on suljettu pois syyteneuvottelun soveltamisalasta (ROL 1:10.1:n 2 kohta). Sosiaali- ja terveysministeriön ja Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen järjestämä palvelu ei luonteeltaan ole sopiva sovittelemaan laajoja taloudellisia vahinkoja tai riitaisia verovelvoitteita. Esimerkiksi verorikoksien kohdalla verohallinto on erikseen korostanut, ettei heidän vaatima vahingonkorvausvaatimus ole soviteltavissa.²⁵³ Verovelvollisuudesta, verovelvollisuuden ja veron suuruuden perusteista säädetään lailla, eikä kyse ole edes asiasta, jossa sovinto olisi sallittu (PL 81 §).

3.5.3. Sovintosopimus tuomioesityksen liitteenä

Sovintoon on luonnollisesti mahdollista päästä ilmankin varsinaista sovitteluprosessia, ja saavutettu sovintosopimus voidaan ROL 5b:4:n mukaisesti vahvistaa tunnustamisoikeudenkäynnissä tuomioesityksen ohessa noudattaen OK 20 luvun säännöksiä.²⁵⁴ Luonnollisesti sovintosopimus voidaan laatia vain tapauksissa, joissa sovinto on sallittu. Verohallinto ei tällaisessa sopimuksessa voi olla osapuolena verovelvollisuuden osalta.

Sovintosopimus ja siihen pääseminen eivät ole kuitenkaan osa varsinaista syyteneuvottelua, eikä syyttäjän vastuulla. Valtakunnansyyttäjän toimiston ohjeen mukaan syyttäjän ei tule neuvotella asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksista, vaan se kuuluu asianosalle.²⁵⁵ Valtakunnansyyttäjänvirasto oli lausunnoissaan valiokunnille kuitenkin erilaisten sovintosopimusten puolella.²⁵⁶ Syyteneuvottelun ohessa saavutetusta sovinnosta ei myöskään oteta velvoittavia kirjauksia tuomioesitykseen. Sen sijaan sovintosopimus voidaan liittää tuomioesitykseen toimitettavaksi tuomioistuimelle. Sovintosopimus on erikseen vahvistettava asiakirja, joka voidaan kuitenkin käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä.²⁵⁷

Tältä osin asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset on Viron mallissa turvattu suomalaista paremmin. Sen lisäksi, että Viron syyteneuvottelumallissa edellytetään asianomistajan suostumusta, kuuluu vahingonkorvauksista sopiminen myös osaksi neuvotteluita.²⁵⁸

Myös Yhdysvalloissa vahingonkorvauksista sopiminen on mahdollista. Andreas Stephan on esittänyt, että syyteneuvottelu on jopa omiaan edesauttamaan sovintosopimuksen laatimista.

²⁵³ Verohallinnon lausunto 24.2.2014, s. 2–4.

²⁵⁴ Jokela 2018, s. 444.

²⁵⁵ VKSV 2015:6, s. 1.

²⁵⁶ Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 78/61/13 11.9.2013, s. 3 ja Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 007/61/41, 18.2.2014, s. 4–5.

²⁵⁷ HE 58/2013 vp, s. 25–26.

²⁵⁸ Sillaots 2004, s. 117–118.

Syyteneuvotteluprosessin julkisuus on tavanomaista prosessia rajoitetumpaa, mikä voi edistää vastaajan halukkuutta keskustella aiheutuneista vahingoista. Syyteneuvottelun ohessa on mahdollista vahvistaa myös sovintosopimus korvauksista. Lisäksi vastaaja käytännössä lupaa oikeudestaan riittäviä tunnustetut tosiseikat, mikä edesauttaa myös vahingonkorvauksen perusteen määrittämistä.²⁵⁹

Vapaamuotoisestikin saavutettu sovinto soveltuukin syyteneuvottelujärjestelmään huomattavasti luontevammin verrattuna sovittelulain ja rikossovittelulain menettelyihin. Asianomistajan suostumuksen antamisen lisäksi asianomistajaa luonnollisesti kiinnostaa myös vahingonkorvaus. Suostumus voi olla käytännössä riippuvainen sovinnon saavuttamisesta. Asianomistajien ja vastaajien oikeusturvaa suojaa oikeus avustajaan. Sovintoa ei tarvitsekaan löytää mahdollisesti riitaisten osapuolten keskinäisessä vuoropuhelussa, vaan sitä edesauttavat heidän avustajansa. Sovintoa voi edesauttaa esimerkiksi Suomen Asianajajaliiton kouluttamat asianajajasovittelijat, jotka tarjoavat vapaaehtoisia sovittelupalveluita.²⁶⁰

Tutkielmassa hyödynnetyissä oikeusratkaisuissa sovittelulain tai rikossovittelulain mukaista menettelyä ei ilmennyt kertaakaan. Sen sijaan tuomioesityksen yhteydessä vahvistettuja sovintosopimuksia esiintyi ja sovintosopimuksen vahvistaminen tuomioistuimessa on ollut myös asianomistajan suostumuksen antamisen ehtona.²⁶¹

3.6. Menettämisseuraamuksesta

Rikosoikeudellinen menettämisseuraamus (konfiskaatio)²⁶² ei varsinaisesti kuulu tutkielman ydinkysymykseen, mutta sillä on välillistä vaikutusta myös velkojien vaatimusten osalta. Rikoslain 10:1.3:n mukaan menettämisseuraamus voidaan määrätä, jos menettämisseuraamuksen perustavasta rikoksesta tai rangaistavaksi säädetystä teosta esitetään rikoksesta tuomitsemiseen riittävä näyttö. Syyllisyyskysymyksen ratkettua tulee myös rikoshyödyn menettämisen peruste näytetyksi. Syytteeseen liittyvistä liitännäisvaatimuksista ku-

²⁵⁹ Stephan 2008, s. 23–24.

²⁶⁰ Ks. Suomen Asianajajaliiton sovittelusäännöt.

²⁶¹ Ks. esim. Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393; Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332; Itä-Uudenmaan KO 25.4.2019 nro 118697

²⁶² Tässä tutkielmassa menettämisseuraamuksella viitataan vain rikoshyödyn menettämiseen. Rikoksenteo-
välineiden menettäminen valtiolle ei ole tutkimuksen kannalta oleellinen.

ten konfiskaatiosta ei voida syyteneuvottelussa sopia, eikä lieventäminen voi kohdistua konfiskaatioon.²⁶³ Konfiskaatiokysymyksellä voi kuitenkin olla olennaista vaikutusta asian käsittelyssä.²⁶⁴

Menettämisseuraamuksen vaatiminen kuuluu syyttäjälle eikä asianomistajalle, koska yksityinen etu ei lähtökohtaisesti liity menettämisseuraamukseen. Asianomistaja voi kuitenkin esittää vaatimuksen menettämisseuraamuksesta ajaessaan yksin syytettä ROL 7 luvun mukaisesti. Rikoslain esitöiden mukaan menettämisseuraamuksella voi kuitenkin olla välillistä vaikutusta myös asianomistajalle.²⁶⁵

Konfiskaation välillinen vaikutus asianomistajan vaatimukseen ilmenee siten, että syyttäjä voi vaatia rikoksen johdosta saavutettua hyötyä valtiolle menetetyksi. Mikäli asianomistaja esittää vahingonkorvausvaatimuksen, joka kattaa rikoshyödyn, ei syyttäjällä ole enää perustetta vaatia samaa rikoshyötyä valtiolle menetetyksi. Vaikka syyttäjä ei pääsääntöisesti olekaan esittänyt asianomistajan vahingonkorvausvaatimuksia adheesioprosessina, on syyttäjällä mahdollisuus ja viran puolesta velvollisuuskin vaatia hyötyä valtiolle menetettäväksi, mikäli asianomistaja ei esittäisi korvausvaatimusta rikoksen johdosta aiheutuneesta vahingosta. Asianomistajan ja vastaajan tekemä mahdollinen sovinto vahingonkorvauksesta ei myöskään estä menettämisseuraamuksen tuomitsemista todellisen rikoshyödyn mukaisesti. Asianomistajalla ja vastaajalla ei ole mahdollista disponoida menettämisseuraamuksesta tai sen määrästä.²⁶⁶

Esimerkiksi tapauksessa Kymenlaakson KO 31.1.2017 nro 104321 oli kyse lukuisista törkeistä veropetoksista. Syyttäjä oli tuomioesityksessä vaatinut rikoshyödyn menettämistä valtiolle.²⁶⁷ Asianomistajana ollut verohallinto oli kuitenkin pyytänyt käräjäoikeutta käsittelemään heidän kirjallisen noin 330.000 euron vahingonkorvausvaatimuksensa. Vastaaja oli tunnustamisoikeudenkäynnissä myöntänyt verottajan vaatimuksen ja lisäksi vaatinut syyttäjän menettämisseuraamuksen hylkäämistä. Koska verottajan vaatimus vastasi vaadittua menettämisseuraamusta, syyttäjä luopui vaatimuksestaan. Verottajan vaatimuksen tultua myönnetyksi ei valtiolle maksettavaa rikoshyötyä ollut enää tuomittavaksi.²⁶⁸

²⁶³ Rautio 2017b, s. 1366.

²⁶⁴ VKSV 2015:6, s. 1.

²⁶⁵ HE 80/2000 vp, s. 33. Ks. myös KKO 2019:39, k. 22 ja KKO 2006:95, k. 2.

²⁶⁶ Ks. esim. Sahavirta 2004, s. 200.

²⁶⁷ Salpausselän syyttäjänvirasto 31.1.2017 syyteneuvottelumuistio asiassa R 16/2732 ja Salpausselän syyttäjänvirasto 31.1.2017 tuomioesitys asiassa R 16/2732, s. 43–44.

²⁶⁸ Kymenlaakson KO 31.1.2017 nro 104321, s. 9 ja 20.

Oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että menettämisseuraamus voi vaikuttaa syyteneuvottelun käytettävyyteen. Esimerkiksi Linna on esittänyt, että syyteneuvottelu ei välttämättä purekaan sellaisiin rikoksiin, joissa rikoksentekijä pyrkii säilyttämään rikoshyödyn. Lainsäätäjän tulisi harkita sitä, voisiko asianomistajan vahingon korvaaminen ja rikoshyödyn palauttaminen vaikuttaa rikoksen tunnustamisen lisäksi rangaistukseen huojentavasti. Järjestelmä sisältää sellaisen riskin, että rikoksella saavutettu hyöty jää piiloon.²⁶⁹ Myös Sahavirta on esittänyt, että syytteen sisällön ja liitännäisvaatimusten tuomiosta syyteneuvottelun piiriin olisi syytä harkita.²⁷⁰

3.7. Muutoksenhaku ja syyteneuvottelu asianomistajan kannalta

3.7.1. Johdanto syyteneuvotteluun muutoksenhakuvaiheessa

Varhaisemmassa syyteneuvottelua koskevassa oikeuskirjallisuudessa syyteneuvottelun aloittamiseen vasta muutoksenhakuvaiheessa suhtauduttiin kielteisesti. Tapani ja Tolvanen ovat katsoneet syyteneuvottelun soveltumisen hovioikeusvaiheessa romuttavan järjestelmän kannustinvaikutusta. Myös Illman on esittänyt, ettei tuomioesityksen jättäminen ja tunnustamisoikeudenkäynti ole enää mahdollista muutoksenhakuasteessa.²⁷¹ Syyteneuvottelu muutoksenhaussa on kuitenkin hyväksytty hovioikeuden ja korkeimman oikeuden käytännössä sekä myöhemmässä oikeuskirjallisuudessa. Saranpää on esittänyt, ettei syyteneuvotteluun muutoksenhakuvaiheessa tule suhtautua kategorisen kielteisesti, vaikkakin prosessiekonomisten tavoitteiden kannalta käräjäoikeusvaihe on syyteneuvottelulle luontevampi oikeusaste.²⁷² Samoilla linjoilla on myös Kallioinen. Hän on huomauttanut, ettei syyteneuvottelun aloittamista muutoksenhakuvaiheessa laissa kielletä. Muunlainen tulkinta voisi koitua syytetyn vahingoksi.²⁷³ Saranpää on osuvasti huomauttanut, ettei kysymyksen ratkaiseminen varsinaisesti kuuluisi edes tuomioistuimelle itselleen vaan ensisijaisesti lainsäätäjälle.²⁷⁴

²⁶⁹ Linna 2012, s. 130 ja Professori Tuula Linnan lausunto 18.10.2013, s. 4–5. Ks. myös Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296, s. 3–4. Ratkaisussa vastaaja oli maksanut vältetyt verot ennen asian vireille tuloa. Vaikka RL 6:8a:n huojennuksesta ei poikettu, KO arvioi rikoshyödyn palauttamista ja tuomitsi vastaajan syyttäjän vaatiman rangaistuksen alarajalta.

²⁷⁰ Sahavirta 2016, s. 394.

²⁷¹ Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 232–233 ja 243 sekä Illman JFT 2015, s. 156.

²⁷² Saranpää 2017, erityisesti s. 324–329.

²⁷³ Kallioinen 2019, s. 87–88. Vrt. Harakka 2016, s. 38: Harakka esittää ROL:ia muutettavaksi siten, ettei syyteneuvottelussa saisi hakea muutosta näyttöperusteella, vaan ainoastaan rangaistuksen mittaamisen tai oikeuskysymyksen osalta. Samaa on ehdotettu myös Oikeusministeriön tuoreessa selvityksessä rikosprosessin kehittämiseksi. Ks. OM 2020:6, s. 48. Puolustuksen suosimisperiaatteesta (favor defensionis) ks. esim. Virolainen – Pölönen 2014, s. 299 ja Virolainen 1995, s. 312–314.

²⁷⁴ Saranpää 2017, s. 329.

Lain esitöissä muutoksenhaun arveltiin olevan vähäistä syyteneuvottelutapauksissa.²⁷⁵ Muutoksenhaku onkin tilastollisesti ollut vähäistä ja kohdistunut lähinnä rangaistuksen mittamiseen tai määrättyyn liiketoimintakieltoon.²⁷⁶ Oikeuskäytännössä on myös hyväksytty mahdollisuus aloittaa syyteneuvottelu, ja käsitellä tuomioesitys vasta muutoksenhakuvaiheessa.²⁷⁷ Myös korkein oikeus on käytännössään ottanut kantaa syyteneuvotteluun muutoksenhaussa. Tapauksessa KKO 2018:23 vastaaja oli tuomittu syyteneuvottelun jälkeen veropetoksista ja kirjanpitorikoksista. Korkeimmassa oikeudessa asiassa oli pääasiallisesti kyse rangaistuksen määräämisestä ja erityisesti syyteneuvottelua ja tunnustamisoikeudenkäyntiä koskevan lievennetyn rangaistusasteikon ja muiden lieventämisperusteiden vaikutuksesta rangaistukseen. Pääratkaisun ohella korkein oikeus totesi prosessiekonomisten tavoitteiden toteutuvan parhaiten syyteneuvottelun käynnistyessä jo esitutkintavaiheessa. Varhaista menettelyn aloittamista onkin pidettävä menettelyn painopisteenä. Syyteneuvottelusta on kuitenkin mahdollista saada hyötyä myös myöhäisemmässä vaiheessa. Korkein oikeus totesi, ettei kyseisessä tapauksessa vastaajalla ollut mahdollisuutta vaikuttaa verotarkastuksen valmistumisen aikatauluun omalla menettelyllään esitukinnassa. Lisäksi syyteneuvottelun edellytyksiä ei voi yleensä arvioida ennen kuin riittävä selvitys on hankittu.²⁷⁸ Kyseisessä tapauksessa syyteneuvottelusta oli merkittävää prosessitaloudellista hyötyä.²⁷⁹

Korkein oikeus on siis hyväksynyt syyteneuvottelun aloittamisen olevan mahdollista myös muutoksenhakuvaiheessa. Korkein oikeus ei ratkaisussa kuitenkaan antanut yleistä linjausta siitä, että menettely olisi aina sovellettavissa muutoksenhaussa. Sen sijaan tapausta on arvioitava yksittäisessä tapauksessa ilmenevien tosiseikkojen pohjalta. Etenkin vaikeissa ja laajoissa rikoksissa syyteneuvottelun edellytyksiä ei ole aina mahdollista arvioida prosessin alkuvaiheessa. Lisäksi syyteneuvottelusta on oltava saavutettavissa lainsäätäjän tarkoittamia prosessiekonomisia hyötyjä muutoksenhakuvaiheessa.

Vaikka syyteneuvottelu onkin mahdollista myös muutoksenhaussa, ei tästä tule kuitenkaan päätellä, että syyteneuvottelu ja sen tuoma kolmanneksen huojennus tuomioon olisi muutok-

²⁷⁵ HE 58/2013 vp, s. 16 ja 34.

²⁷⁶ Mäkelä – Niemi 2016, s. 21 ja 34 sekä Kallioinen 2019, s. 79–80 ja 83.

²⁷⁷ Esim. osassa tässä tutkielmassakin käsitellyissä tapauksista tunnustamisoikeudenkäynti on käyty vasta hovioikeudessa. Ks. Vaasan HO 17.6.2015 nro 126570; Turun HO 18.5.2016 nro 121144 ja Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393.

²⁷⁸ Korkein oikeus on tässä mielessä Illmanin kanssa samalla linjalla. Illman toteaa, ettei syyteneuvottelu sovellu muutoksenhaussa, mutta näkee hyvin laaditun esitutinnan helpottavan syyteneuvottelun toteutumista. Esimerkkinä Illman esittää ennen esitutkintaa tehdyn verotarkastuksen. Ks. Illman JFT 2015, s. 148.

²⁷⁹ KKO 2018:23, k. 6, 35, 38 ja 39.

senhaussa automaatio. Mikäli hovioikeudessa olisi aina mahdollista saada huojennus tuomioon käräjäoikeudessa syyksiluettuun tuomioon, ei vastaajalla olisi käytännössä mitään kannustinta suostua menettelyyn alioikeustasolla.²⁸⁰

Saksassa, Virossa ja Venäjällä muutoksenhakuoikeutta syyteneuvottelussa on rajoitettu huomattavasti enemmän kuin kotimaisessa järjestelmässämme. Virossa muutoksenhaku on käytännössä mahdollista vain prosessuaalisilla perusteilla tai ilmeisen väärän lainsoveltamisen vuoksi.²⁸¹ Myös Saksassa muutoksenhakua on huomattavasti rajoitettu, vaikkei oikeudesta muutoksenhakuun ole mahdollista täysin luopua. Muutoksenhauille on kuitenkin säädetty lyhyt viikon määräaika tuomionannosta lukien.²⁸² Venäjällä muutoksenhaku syyteneuvotteluratkaisuihin on käytännössä estetty rikosprosessilaki CPC:ssä. Koska tunnustamisoikeudenkäynnin tuomio perustuu syyteneuvotteluun, eikä varsinaisesti tuomarın tekemään lainsoveltamiseen, ei ratkaisuun ole myöskään haettavissa muutosta. Muutoksenhaku on kuitenkin mahdollista tapauksissa, joissa syyteneuvotteluun on ryhdytty ilman asianomistajalta vaadittua suostumusta. Tällöin asianomistajalla on mahdollisuus hakea tuomionpurkoa.²⁸³

3.7.2. Muutoksenhaku tunnustamisoikeudenkäynnissä annettuun tuomioon

3.7.2.1. Muutoksenhaku vahingonkorvauksen perusteeseen - syyllisyyskysymys

Kaikissa tutkielmassa hyödynnetyissä oikeustapauksissa muutoksenhakijana on ollut vastaaja.²⁸⁴ Vastaajan muutoksenhauilla voi luonnollisesti olla vaikutuksia myös asianomistajaan ja tämän vahingonkorvausvaatimukseen. Vaikka asianomistajat eivät olekaan hakeneet muutosta syyteneuvottelussa, on huomioitava, että asianomistajalla on ROL 1:14.3:n mukaan oikeus hakea muutosta siitä riippumatta, onko hän käyttänyt asiassa puhevaltaa. Asianomistajalla on itsenäinen muutoksenhakuoikeus syyttäjään ja muihin asianomistajiin nähden.²⁸⁵ Tutkielman oikeuskäytäntöhuomioiden valossa asianomistajan oikeudet ovat toteutuneet hyvin ja vahingonkorvaukselliset kysymykset päättyneet asianomistajalle suotuisaan lopputulokseen. Asianomistajan aloitteesta tapahtuva muutoksenhaku tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi annettuihin tuomioihin jääneekin vain poikkeuksellisissa tapauksissa sovellettavaksi.

²⁸⁰ Törnqvist 2018, s. 321 ja Tapani – Tolvanen DL 2015, s. 243.

²⁸¹ Harakka 2016, s. 32.

²⁸² Frommann HanseLR 2009, s. 199 ja Rauxloh FLJ 2011, s. 322.

²⁸³ Semuchina – Reynolds ICJR 2009, s. 407 ja 412–413.

²⁸⁴ Ks. myös Kallioinen 2019. Kallioisen kirjoitus käsittelee syyteneuvottelua hovioikeudessa oikeuskäytännön valossa. Kirjoituksessa ei ilmene yhtään tapausta, jossa muutoksenhakijana olisi ollut asianomistaja. Syyttäjä on sen sijaan hakenut muutosta kahdessa tapauksessa.

²⁸⁵ Vuorenpää 2014, s. 52.

Tutkielmassa aiemmin esitellyn mukaisesti vahingonkorvausvaatimus on käytännössä voinut tulla selvitettyksi kolmella eri tavalla: 1) vahingonkorvauksista on päästy sopimukseen vastaajan ja asianomistajan välillä, 2) vahingonkorvausvaatimus on tunnustettu osana teonkuvausta tai 3) vahingonkorvausta ei ole erikseen tunnustettu, mutta se on katsottu toteen näytetyksi syyksilukemisen perusteella.

Näistä vaihtoehdoista ensimmäinen on asianomistajan kannalta turvallisin. Tuomioistuimessa vahvistettu sovintosopimus ei ole riippuvainen vastaajan muutoksenhausta rikosasiassa, kunhan sopimuksessa vahingonkorvauksen peruste ja määrä on määritelty asianomistajan intressien mukaisesti. Esimerkiksi tapauksessa Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332 vastaajan ja asianomistajan välille vahvistetussa sovintosopimuksessa oli sovittu, että vahingonkorvaukset eivät ole riippuvaisia rikosasian lopputuloksesta.²⁸⁶ Tällainen lauseke sovintosopimuksessa turvaa asianomistajan oikeudet, vaikka rikosasiaa käsiteltäisiin vielä hoivioikeudessa. Sovintosopimuksen lisäksi asianomistaja voi turvata oikeuksiaan pakkokeinoin. Tapauksessa Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426 vastaaja oli kavaltanut työnantajaltaan yli 800.000 euroa. Tapauksessa päätekijän omaisuuteen oli määrätty vakuustakavarikko jo kaksi vuotta aiemmin. Tunnustamisoikeudenkäynnissä asianomistaja vaati sovintosopimuksen vahvistamista ja vakuustakavarikon määräämistä voimassa pidettäväksi siihen asti, kun sovintosopimuksen mukaiset vahingonkorvaukset on maksettu. Käräjäoikeus hyväksyi asianomistajan vaatimukset.²⁸⁷

Vahingonkorvaus voidaan tunnustaa myös osana teonkuvausta. Etenkin velallisen rikoksissa on aiheutuneen vahingonkorvauksen peruste osa rikoksen tunnusmerkistöä ja tullut toteen näytetyksi myös silloin, kun vastaaja ei ole vahingonkorvausta erikseen tunnustanut. Tunnustamisoikeudenkäynnissä annetun tuomion syyksilukeminen perustuu vastaajan tunnustukseen ja esitutkimateriaaleihin. Vastaaja ei voikaan käytännössä hakea muutosta syyksilukemiseen ilman tunnustuksen peruuttamista. Mikäli vastaaja muutoksenhaussa peruuttaa tunnustuksensa, joudutaan rikosasian lisäksi arvioimaan myös näyttö vahingonkorvauksen määrästä ja perusteesta. Vastaajan peruuttaessa tunnustuksensa rikosasia jätetään sillensä ja käytännössä palautuu normaaliin menettelyyn.²⁸⁸ Käytännössä tilanne olisi asianomistajalle

²⁸⁶ Tuusulan KO 18.5.2016 nro 120332, s. 1–2 ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto 26.4.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/6060, s. 3.

²⁸⁷ Pirkanmaan KO 22.4.2020 nro 115426, s. 5–6 ja 8. Ks. myös Länsi-Suomen syyttäjälue 5.2.2020 syyteneuvottelumuistio asiassa R 19/11838, s. 2 ja Länsi-Suomen syyttäjälue 5.2.2020 tuomioesitys asiassa R 19/11838, s. 7.

²⁸⁸ Harakka 2016, s. 30.

samanlainen kuin perinteisessä vahingonkorvausasian käsittelystä osana rikosprosessia, sillä syyteoikeus palautuu asianomistajalla tuomioistuimen jättäessä asian sillensä.²⁸⁹

Tunnustuksen peruuttaminen muutoksenhaussa ei ole kuitenkaan täysin vapaata. Syyteneuvottelusäännösten esitöissä lähtökohdaksi on asetettu se, ettei suostumuksen peruuttaminen ole enää mahdollista oikeudenkäynnin päättymisen jälkeen. Tunnustuksen peruuttaminen muutoksenhakuvaiheessa on vaikutukseton ja merkityksetön.²⁹⁰ Ratkaisussa KKO 2017:82 korkein oikeus on katsonut, ettei vastaaja voi peruuttaa suostumustaan syyteneuvottelunnettelyyn enää muutoksenhakuvaiheessa. Ratkaisu ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö vastaaja voisi vaatia syyllisyyskysymyksen tutkimista vielä hovioikeudessa. Tapauksessa ratkaisevaa oli se, ettei vastaaja ollut vaatinut syytteen hylkäämistä valituskirjelmässään vaan vasta hovioikeusprosessin aikana. OK 26:1:n mukaan oikeudenkäynnin kohde hovioikeudessa määrätty sen perusteella mihin valituksessa ja vastauksessa on vedottu. Näin ollen hovioikeus ei voinut tapauksessa tutkia myöskään korvausvaatimuksen oikeellisuutta.²⁹¹

Vastaajalla onkin siis tietyin edellytyksin mahdollista hakea muutosta syyllisyyskysymykseen. Syyksilukeminen on tutkielmassa huomioiduissa tapauksissa ollut myös yleinen peruste vahingonkorvauksen tuomitsemiselle. Muutoksenhakumahdollisuus ei kuitenkaan tosiasiallisesti juurikaan heikennä asianomistajan asemaa. Ensinnäkin tunnustuksen peruuttaminen tuomion jälkeen on erityisen hankalaa. Tunnustuksen peruuttamisia ei ole myöskään juurikaan esiintynyt ainakaan syyteneuvottelun voimaantulon jälkeisten ensimmäisten vuosien aikana.²⁹²

Tutkielman oikeuskäytännössä tunnustus on peruutettu vain yhdessä tapauksessa. Vastaaja oli tunnustamisoikeudenkäynnissä (Kemi-Tornion KO 19.10.2015 nro 144010) tuomittu 1 vuoden 10 kuukauden ehdottomaan vankeusrangaistukseen. Syyttäjä oli esittänyt seuraamukseksi 1 vuoden 11 kuukauden ehdollista vankeutta ja oheisseuraamuksena 40 tuntia yhdyskuntapalvelua.²⁹³ Vastaaja peruutti tunnustuksensa ennen muutoksenhakukäsittelyä. Hovioikeus jätti tuomioesityksen sillensä ja tuomitsi vastaajan 2 vuoden 7 kuukauden vankeus-

²⁸⁹ LaVM 5/2014 vp, s. 6.

²⁹⁰ HE 58/2013 vp, s. 34 ja 41.

²⁹¹ KKO 2017:82, k. 23. Ks. lisää Vaitoja 2018, s. 299–300.

²⁹² Harakka 2016, s. 31 ja 39.

²⁹³ Lapin syyttäjänvirasto 22.9.2015 tuomioesitys asiassa R 15/224/667, s. 5.

rangaistukseen. Korkein oikeus palautti asian rangaistuksen mittaamisen osalta hovioikeuteen, jossa hänet tuomittiin 1 vuoden 10 kuukauden ehdottomaan vankeuteen.²⁹⁴ KKO palautti asian kuitenkin vain rangaistuksen mittaamisen osalta, eikä muutoksenhaku koskenut enää tuomittuja korvauksia asianomistajille. Vastaaja oli tunnustanut niiden perusteen jo syyteneuvottelussa ja KKO katsoi ne lainvoimaisiksi.²⁹⁵ Syytteen peruuttaminen tapauksessa johtui ilmeisesti vain siitä, että käräjäoikeuden tuomitsema rangaistus oli huomattavasti syyttäjän ehdottamaa ankarampi.

3.7.2.2. Muutoksenhaku vahingonkorvauksen määrään

Vastaajalla on mahdollisuus hakea muutosta myös vahingonkorvauksen määrään, vaikka vahingonkorvauksen peruste olisikin jo tullut selvitettyksi. Esimerkiksi ratkaisussa Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372 yhtiö oli ajautunut maksukyvyttömäksi vastaajan toiminnan seurauksena. Vastaaja oli myöntänyt vahingonkorvausvaatimukset perusteeltaan, mutta määrältään vain 50.000 euroon asti. Vastaajan mukaan hänellä oli tarkoitus maksaa osakeyhtiöstä itselleen maksama laina osittain takaisin. Tuomioistuimien ei uskonut takaisinmaksutarkoitusta ja hyväksyi asianomistajan vaatimukset täysmääräisesti (195.255 euroa).²⁹⁶ Vastaaja haki muutosta vahingonkorvauksen määrään, mutta hänelle ei myönnetty jatkokäsittelylupaa.²⁹⁷ Ratkaisusta on pääteltävissä, ettei vahingonkorvauksen määrään ole kovinkaan helposti haettavissa muutosta, mikäli vahingonkorvauksen peruste on tunnustettu tai muutoin näytetty toteen. Etenkin tämä pitää paikkansa tapauksissa, joissa vahingonkorvauksen määrä on osoitettavissa esimerkiksi tilintarkastusmateriaalien, kuittien tai muiden asiakirjojen avulla.

Muutoksenhaku vahingonkorvauksen määrään voi olla kuitenkin mahdollista tilanteessa, jossa yksityisoikeudellisen saatavan määrästä ei ole saatavissa uskottavaa näyttöä taikka se olisi saatavissa vain vaikeuksin tai asian laatuun nähden kohtuuttomilla kustannuksilla tai vaivalla. Tällaisissa tapauksissa vahingon määrällisen arvioinnin tekee tuomioistuin (OK 17:2.3). Tutkielmassa hyödynnetyissä syyteneuvottelutapauksissa tämä vahingon määrän arvioinnin erityissäännös²⁹⁸ todistustaakan jaosta ei tullut sovelletuksi kertaakaan.

²⁹⁴ Rovaniemen HO 28.2.2017 nro 108435, KKO 2433/2017 ja Rovaniemen HO 23.5.2018 nro 121900.

²⁹⁵ Lapin syyttäjänvirasto 22.9.2015 tuomioesitys asiassa R 15/224/667, s. 4 ja KKO 2433/2017.

²⁹⁶ Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372, s. 3–5.

²⁹⁷ Vaasan HO 26.10.2016 nro 144171.

²⁹⁸ OK 17 luvun 2.3 § oli ennen OK 17 luvun uudistamista sisälletty pääosin saman sisältöisenä OK 17 luvun 16 §:ään. HE 46/2014 vp, s. 46–47.

Mielenkiintoinen esimerkki vahingonkorvauksesta ja sen määrän arvioinnista on kuitenkin ratkaisu Helsingin HO 19.2.2018 nro 106927. Tunnustamisoikeudenkäynti oli käyty Helsingin käräjäoikeudessa (23.9.2016 nro 138833). Vastaaja oli tunnustanut kolme törkeää veropetosta, kolme törkeää kirjanpitorikosta ja törkeän työeläkevakuutusmaksupetoksen. Tuomioesityksessä vastaaja oli tunnustanut teonkuvaukset. Yhdessä verorikosta koskevassa teonkuvauksessa oli tuomioesityksen mukaan annettu yhtiön puolesta väärää tietoa valvontailmoituksilla ja siten vältetty arvonnlisäveroa. Tuomioesityksen mukaan ennakkipidätysprosentti oli ollut 30. Myös asianomistaja verohallinnon korvausvaatimus perustui samaan prosenttilukuun.²⁹⁹ Tunnustamisoikeudenkäynnissä vastaaja oli kuitenkin riitauttanut ennakkipidätysprosentin ja siten myös verohallinnon vahingonkorvausvaatimuksen määrältään. Vastaaja katsoi totuudenmukaiseksi prosenttiluvuksi 15. Käräjäoikeus hyväksyi tunnustuksen oikeellisuuden ja arvioi ratkaisussaan ennakkipidätysprosentiksi 25. Käräjäoikeus oli myös arvioinut rangaistuksen ankarammaksi, kuin syyttäjä oli vaatinut.³⁰⁰

Vastaaja vaati hovioikeudessa ennakkipidätysprosentin ja vahingonkorvauksen alentamista. Lisäksi vastaaja vaati rangaistuksen alentamista sillä perusteella, että käräjäoikeus oli arvioinut sen tuomioesitystä ankarammaksi ja sillä perusteella, että rangaistuksen ankaruus on riippuvainen myös verorikoksella aiheutuneesta korvattavasti vahingosta. Hovioikeus totesi tapauksen tosiseikaston olevan merkityksellisin osin ennakkoratkaisun KKO 2017:75 vastaava.³⁰¹ Kyseisen ennakkoratkaisun mukaisesti tuomioistuimella on oikeus arvioida veron määrä tapauksissa, joissa maksettujen palkkojen määrä ja työntekijöiden ennakkipidätysprosentit ovat jääneet selvittämättä. Käräjäoikeuden ratkaisua ei muutettu.^{302 303}

3.7.3. Syyteneuvottelun aloittaminen vasta muutoksenhakuvaiheessa

Syyteneuvottelu on mahdollista aloittaa vasta muutoksenhakuvaiheessa. Asianomistajan kannalta tilanne ei juurikaan eroa alemmissa oikeusasteissa käytyyn syyteneuvotteluun. Syyteneuvotteluun siirtyminen hovioikeusvaiheessa voidaan nähdä asianomistajalle edullisena vaihtoehtona etenkin sen vuoksi, että asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset ovat

²⁹⁹ Helsingin syyttäjänvirasto 1.7.2016 tuomioesitys asioissa R 16/1923 ja R 14/12330, s. 1–2 ja Helsingin KO 23.9.2016 nro 138833, s. 5–6.

³⁰⁰ Helsingin KO 23.9.2016 nro 138833, s. 6.

³⁰¹ KKO 2017:75, k. 13 ja 15.

³⁰² Helsingin HO 19.2.2018 nro 106927, s. 1 ja 3–6.

³⁰³ Syyteneuvottelua hovioikeuskäytännössä tarkastellut Kallioinen on tosin huomauttanut, että ennakkipidätysprosentti oli osa allekirjoitettua teonkuvausta ja sen kiistäminen olisi pitänyt tulkita tunnustuksen peruuttamiseksi. Asia olisi tullut jättää sillensä ROL 5b:5.1:n nojalla. Kallioinen 2019, s. 84. Ks. myös HE 58/2013 vp, s. 33. Esitöiden mukaan tunnustamisoikeudenkäynnissä tulee antaa tuomioesityksen mukainen pääasiantarkaisu.

syyteneuvottelussa tulleet hyvin turvatuiksi – kuten korvausten tunnustuksen myötä tai sovintosopimuksin. Esimerkiksi tapauksessa Turun HO 18.5.2016 nro 121144 vastaaja oli tuomioesityksessä myöntänyt kymmenen asianomistajan yksityisoikeudelliset korvausvaatimukset oikeiksi.³⁰⁴ Syyteneuvottelu käytiin vasta hovioikeusvaiheessa. Käräjäoikeudessa vastaajan syyksi oli luettu samat rikosnimikkeet kuin tuomioesityksessä. Myös yksityisoikeudelliset vaatimukset olivat menestyneet jo käräjäoikeudessa.³⁰⁵ Syyteneuvottelun voidaan katsoa olleen siitäkin huolimatta asianomistajille edullinen ajansäästön ja muiden prosessihyötyjen vuoksi.

Myös tapauksessa Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 oli kyse vastaavasta tapauksesta. Asianomistajina oli verohallinnon lisäksi kaksi konkurssipesää. Vastaaja oli käräjäoikeusvaiheessa kiistänyt syytteet ja asianomistajien vahingonkorvausvaatimukset. Vastaaja oli käräjäoikeudessa tuomittu kahden vuoden ja neljän kuukauden vankeusrangaistukseen ja tuomittu maksamaan vahingonkorvauksia asianomistajille.³⁰⁶ Kirjallisessa valitusvaiheessa vastaaja oli kiistänyt syytteet sekä vaatinut vahingonkorvausten hylkäämistä tai alentamista.³⁰⁷ Syyteneuvottelu asiassa käytiin vasta hovioikeusvaiheessa. Asianomistajina olleiden konkurssipesien suostumuksen ehtona oli korvausvaatimuksista sopiminen. Syyttäjä oli myös keskustellut vaatimuksista pesän edustajien kanssa.³⁰⁸ Syyteneuvottelun myötä asianomistajan korvausvaatimukset menestyivät ja vastaajan niistä esittämät vaatimukset raukesivat.³⁰⁹

Syyteneuvottelun siirtyminen vasta muutoksenhaussa on omiaan hyödyttämään asianomistajaa, eivätkä asianomistajan oikeudet ole riippuvaisia siitä, missä vaiheessa syyteneuvottelu aloitetaan. Syyteneuvottelu turvaa asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset hyvin. Lisäksi asianomistaja välttää perinteisen rikosprosessin tuoman pitkän muutoksenhakukäsittelyn ja lopputuloksen epävarmuuden. Nopeutunut käsittely johtuu erityisesti lainsäätäjän tarkoittamasta joutuisuusvaatimuksesta. ROL 5b:2:n mukaan tunnustamisoikeudenkäynti on pidettävä 30 päivän kuluessa asian vireilletulosta.³¹⁰ Niissä tämän tutkielman tapauksissa,

³⁰⁴ Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 tuomioesitys asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413, s. 1–16 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 syyteneuvottelumuistio asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413, s. 1–2.

³⁰⁵ Varsinais-Suomen KO 19.5.2015 nro 121249, s. 66–69.

³⁰⁶ Etelä-Pohjanmaan KO 8.9.2015 nro 137081, s. 42–44.

³⁰⁷ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 1–2 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 17.

³⁰⁸ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 3 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/3193, s. 1–3.

³⁰⁹ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 15.

³¹⁰ HE 58/2013 vp, s. 29.

joissa syyteneuvottelu on käyty vasta hovioikeudessa, keskimääräinen käsittelyaika tuomioesityksestä tuomionantamiseen on ollut keskimäärin 2,5 kuukautta.³¹¹ Vuonna 2017 hovioikeuksissa vireille tulleiden juttujen keskimääräinen käsittelyaika on ollut noin 3,5 kuukautta. Jatkokäsittelyluvan käsittelyaika on keskimäärin noin 1,5 kuukautta asian vireilletulosta.³¹² Vaikka nämä luvut eivät olekaan täysin vertailukelpoisia (johtuen mm. tapausten vähäisestä otannasta), voi niistä kuitenkin tehdä suuntaa antavan päätelmän. Syyteneuvottelu on hovioikeusvaiheessakin huomattavasti perinteistä prosessia joutuisampi.

Teoreettisesti asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset voivat olla myöhemmässä vaiheessa aloitetussa syyteneuvottelussa jopa paremmin turvattuja. Syyteneuvottelussa on nimittäin mahdollista tehdä ETL 3:10a:n mukaisia esitutkinnan rajoittamispäätöksiä. Mikäli tällaisia rajoituksia ei ole ennen käräjäoikeusvaihetta tehty, on asianomistajan vaatimusten toteennäyttämiseksi käytettävissä mahdollisesti laajemmat esitutkimateriaalit. Käytännössä ETL 3:10a:n mukaisia esitutkinnan rajoituksia ei ole tosin juurikaan tehty.³¹³

4. Konkurssipesään liittyviä erityiskysymyksiä

4.1. Asianomistajana konkurssivelkojat

Tutkielmassa on jo käsitelty asianomistajan asemaa yleisesti syyteneuvotteluprosessissa ja asianomistajan asemaa velkojana. Asianomistajana erityisesti velallisen rikoksissa voivat olla konkurssivelkojat.³¹⁴ Yhtiö on voinut ajautua konkurssiin nimenomaan näiden rikosten seurauksena. Tällöin rikoksen vastaajana on entinen yhtiön toimija, jonka toiminnan seurauksena yhtiö on tullut maksukyvyttömäksi tai vastaajan toiminta on oleellisesti pahentanut yhtiön maksukykyä. Asianomistajatahona on yhtiön konkurssivelkojat. Tässä kappaleessa tarkastellaan niitä erityiskysymyksiä, jotka liittyvät konkurssivelkojien asemaan syyteneuvottelussa ja konkurssipesän päätöksentekoon. Konkurssivelkojien aseman lisäksi tässä kap-

³¹¹ Laskettu tuomioesityksen päiväyksestä hovioikeuden tuomionantopäivään. Ks. Vaasan HO 17.6.2015 nro 126570 sekä Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 18.5.2015 tuomioesitys asiassa R 13/3938 (vastaaja L) ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 18.5.2015 tuomioesitys asiassa R 13/3938 (vastaaja R); Turun HO 18.5.2016 nro 121144 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 19.2.2016 tuomioesitys asioissa R 13/9578, R 14/461 ja R14/2413 sekä Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193.

³¹² OMSO 1/2019, s. 31.

³¹³ Mäkelä – Niemi 2017, s. 15 alaviitteineen.

³¹⁴ Konkurssivelkojalla tarkoitetaan velkojaa, jolla on saatava konkurssivelalliselta ja konkurssipesän vaaroista. Konkurssipesän yhtenä intressitahona voi olla myös konkurssipesän velkojat, eli massavelkojat. Heidän vaateensa kohdistuvat konkurssin alkamisen jälkeen syntyneisiin velkoihin. Koulu 2017, s. 229.

paleessa tarkastellaan konkurssipesän pesänhoitajaa velkojen edustajana. Käytännössä kysymys voidaan muotoilla seuraavasti: kuka konkurssitilanteissa antaa syyteneuvottelussa edellytetyn asianomistajan suostumuksen?

Tässä kappaleessa termiä velallinen käytetään kuvaamaan konkurssissa olevaa velallisyhtiötä ja velkojilla konkurssivelkoja. Konkurssivelkojat ovat asiayhteydessä myös asianomistajia velallisen rikosta koskevassa asiassa. Velallisen rikoksesta epäilty tai syytetty on mahdollisesti velallisasemassa asianomistajiin nähden. Selvyyden vuoksi en käytä termiä velallinen kuvaamaan rikosasian vastaajaa.

Syyteneuvottelulainsäädännön esitöissä³¹⁵ konkurssivelkojen asemaan ei otettu lainkaan kantaa. Muutamissa annetuissa asiantuntijalausunnoissa konkurssivelkojen asemaan viitattiin.³¹⁶ Konkurssiasiamiehen toimisto ei ole antanut suosituksia tai ohjeita liittyen syyteneuvotteluun konkurssitilanteissa.³¹⁷ Konkurssiasiamiehen toimistolta asiaa tiedusteltaessa selvisi, että syyteneuvotteluun liittyviä tilanteita on tullut konkurssiasiamiehen tietoon ja syyteneuvotteluun liittyvät käytännön suositukset olisivat olleet työn alla kevään 2020 aikana, mutta koronapandemian vuoksi konkurssiasiamiehen toimisto keskittyi konkurssiin liittyvien poikkeusolo-ohjeiden antamiseen ja konkurssilain väliaikaisiin poikkeusoloja koskeviin lakimuutoksiin.³¹⁸ Syyteneuvottelua koskeva ohjeistus tullaan oletettavasti päivittämään osaksi suositusta 18,³¹⁹ mutta ei ollut vielä käytettävissä tätä tutkielmaa tehtäessä.

Tutkielman lähteenä on viisi tapausta, jossa asianomistajina on ollut yhteensä kuusi konkurssipesää, joista kolme olivat julkisselvityksessä. Yhdessä tapauksessa asianomistajina oli kaksi julkisselvityksessä olevaa konkurssipesää. Jokaisessa näistä tapauksista asianomistajan suostumus on annettu kollektiivisesti konkurssipesän nimissä. Erillisen suostumuksen

³¹⁵ Ks. HE 58/2013 vp, LaVM 5/2014 vp ja PeVL 7/2014 vp.

³¹⁶ Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 3750/5/13, 12.9.2013, s. 4; Eduskunnan oikeusasiamiehen lausunto Dnro 351/5/14, 25.2.2014, s.4 ja OMMML 47/2010, s. 80 ja 90–94. Ks. myös Oikeusneuvos Pekka Kopsen muistio 10.2.2014, s. 6.

³¹⁷ Ks. kuitenkin syyteneuvottelun toimenpiteet pesänhoitajan palkkioon liittyen. KAM suositus 13, k. 5.2.

³¹⁸ Ks. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi konkurssilain 2 luvun 3 §:n väliaikaisesta muuttamisesta (HE 46/2020 vp). Ks. myös konkurssiasiamiehen tiedotteet <https://www.konkurssiasiamies.fi/fi/index/tiedotteet/2020.html>.

³¹⁹ Ks. KAM suositus 18.

saamista jokaiselta konkurssivelkojalta ei ole edellytetty. Konkurssipesät ovat olleet tapauksissa asianomistajina törkeän velallisen epärehellisyys ja velkojansuosinnan osalta. Lisäksi tapauksissa on ollut kyse törkeistä veropetoksista ja törkeistä kirjanpitorikoksista.³²⁰

4.2. Asianomistaja velallisen rikoksissa – RL 39:9:2

Konkurssin alkaessa velallinen menettää oikeuden määrätä konkurssipesään kuuluvasta omaisuudestaan (KonkL 3:1). Määräysvalta omaisuuteen siirtyy konkurssipesän hallinnolle ja pesänhoitajan on otettava omaisuus haltuunsa (KonkL 14:5.1:n 1 kohta).³²¹

Myös Virossa konkurssin alkamisella on vastaavat omaisuuden hallintaa koskevat oikeusvaikutukset. Lisäksi konkurssin alkamisella on rikosoikeudellisia vaikutuksia, sillä KarS 384–385 §:ssä on erikseen säädetty eräistä konkurssirikoksista, joiden soveltuminen edellyttää velallisen asettamista konkurssiin.³²² Virossa on erikseen kriminalisoitu mm. insolvenssimenettelyn tuottamuksellinen aiheuttaminen velkojien haitaksi, omaisuuden piilottaminen insolvenssimenettelyssä sekä velkojien epätasa-arvoinen kohtelu. Säännökset vastaavat jotakuinkin RL 39:1:n mukaista velallisen epärehellisyyttä ja RL 39:6:n mukaista velkojansuosintaa. Virossa ja Saksassa velallinen voi joutua myös erilliseen korvausvastuuseen velkoihin nähden, mikäli konkurssiin hakeutumista viivytellään epäasianmukaisesti.³²³

Konkurssipesää ei kuitenkaan pidetä varsinaisena oikeushenkilönä, kuten esimerkiksi osakeyhtiötä. Konkurssipesä on sen sijaan katsottu ns. epävarsinaiseksi oikeushenkilöksi,³²⁴ vaikka se rinnastuukin käytännössä oikeustoimikelpoiseen yhteisöön.³²⁵ Konkurssipesää ei oikeushenkilöllisyyden puuttuessa tule pitää asianomistajana itsessään. Sen sijaan asianomistajakysymykset konkurssivelkojien osalta ratkeavat nimenomaan konkurssivelkojien

³²⁰ Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 tuomioesitys asiassa R 16/500; Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4766 ja R 14/4860 (vastaaja K); Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193; Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto tuomioesitys 1.11.2016 asiassa R 15/4815 sekä Helsingin KO 18.5.2017 nro 118705 ja Helsingin syyttäjänvirasto tuomioesitys asiassa R 17/1722, s. 8.

³²¹ Könkkölä – Linna 2020, s. 172–173.

³²² Varul 2003, s. 198–198.

³²³ Tolstov 2014, s. 174–175 alaviitteineen.

³²⁴ Rautio 2017a, s. 449. Konkurssipesä voi prosessissa saada kuitenkin vastaajan aseman ja konkurssipesä voi rikosasiassa olla yhteisösakkovaatimuksen kohteena, jos se on oikeuskelpoinen ja oikeudellisesti toimintakykyinen itsenäisten oikeuksien ja velvollisuuksien haltija. HE 95/1993 vp, s. 24 ja 26–27.

³²⁵ Könkkölä – Linna 2020, s. 702–703.

asianomistaja-aseman perusteella. Konkurssihallinnolla on vain oikeus käyttää asianomistajien puhevaltaa, mutta asianomistaja ei konkurssihallintokaan itsessään ole. Konkurssipesä ei ole myöskään vahingonkärsijä velallisen rikoksissa. Mahdolliset vahingot velallisen rikoksen johdosta kärsivät konkurssivelkojat.

Vaikkei lainsäädäntömme tunnekaan yleistä asianomistajan määritelmää, on asianomistajapiiriä määritelty tiettyjä rikoksia koskien. Rikoslain useiden lukujen lopussa on säädetty asianomistajatahosta syyteoikeussäännöksellä.³²⁶ Säännökset noudattavat valtaosin prosessuaalista asianomistajakäsitystä, kertoen kenellä on kyseisen rikoslain luvun mukaisista rikoksista syyteoikeus eli oikeus vaatia rangaistusta. Tämän tutkielman kontekstissa olennainen määritelmä löytyy rikoslain 39 luvusta, jossa säädetään velallisen rikoksista. Konkurssiasioissa tyypillisimpiä velkojia vastaan tehtyjä rikoksia ovat velallisen epärehellisyys, velallisen petos ja velkojansuosinta (RL 39 luvun 1 §, 2 § ja 6 §).³²⁷

RL 39:9.2:n mukaan:

Velallisen epärehellisyyden, törkeän velallisen epärehellisyyden ja velkojansuosinnan asianomistajia ovat velallisen teon aikaiset tunnetut velkojat. Velallisen petoksen, törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrikkomuksen asianomistajia ovat 2 §:n 1 momentin 1–3 kohdassa tarkoitetuissa tapauksissa kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat ja mainitun momentin 4 kohdassa tarkoitettussa tapauksessa mainitussa kohdassa tarkoitettun velan velkoja.

Rikoslain 39 luvun perusteluissa rangaistusääntelyn kohteena ovat velallisen sellaiset teot, jotka aiheuttavat velallisen maksukyvyttömäksi tulemisen tai oleellisesti pahentavat velallisen maksukyvyttömyyttä. Rangaistavaa on lisäksi rikollinen menettely konkurssi-, akorditai ulosottomenettelyssä sekä velallisen tiettyä velkojaansa suosiva menettely. Aiemmin velkojan etua suojaavat rangaistusäännökset oli liitetty lähinnä konkurssipetoksiin tai muihin täytäntöönpanomenettelyihin liittyviin tekoihin. Rikoslain kokonaisuudistuksessa velallisen tekoja ei kuitenkaan nähty tarpeelliseksi sitoa yhtä kiinteästi mihinkään menettelyyn, vaikka velallisen maksukyvyttömyys yleensä tällaiseen menettelyyn johtaakin.³²⁸ Rikoslain 39:9:n säätämisen nimenomaisena tarkoituksena on selventää asianomistajakysymystä velallisen

³²⁶ Ks. esim. RL 30:12, RL 32:13 ja RL 35:6.

³²⁷ KAM suositus 18, s. 6.

³²⁸ HE 66/1988 vp, s. 158.

rikoksissa.³²⁹ Säännös on muotoilultaan hieman sekava ja sen ensimmäinen ja toinen virke on syytä käsitellä erikseen.

RL 39:9:n 2 momentin ensimmäinen virke koskee velallisen epärehellisyyden, törkeän velallisen epärehellisyyden ja velkojansuosinnan asianomistajia, joita ovat kaikki teon aikana tunnetut velkojat. Säännöksen tarkoituksena on välttää asianomistajan määrittämisen ongelmia. Ongelmaksi nähtiin erityisesti konkurssirikoksissa sen määrittäminen, kuka on asianomistaja sekä miten asianomistajan puhevaltaa käytettiin tällaisia rikoksia koskevissa oikeudenkäynneissä. Koska säännöksen mukaan asianomistajia ovat vain tunnetut velkojat, ei tuntemattoman velkojan kuulematta tai haastamatta jääminen ole menettelyvirhe, vaikka velkoja myöhemmin tulisikin tunnetuksi.³³⁰

2 momentin toisen virkkeen mukaan velallisen petoksen, törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrikkomuksen asianomistajia ovat kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat. Lisäksi RL 39 luvun 2.1 §:n 4 kohdassa suojatun salatun velan velkoja on asianomistaja.

RL 39:2:n mukaan velallisen petokseen syyllistyy velallinen, joka hankkii itselleen tai toiselle oikeudetonta taloudellista hyötyä konkurssi-, ulosotto-, velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä. Pykälän 4 kohdan mukaan velallisen petoksen tunnusmerkistö täyttyy, mikäli velallinen jättää ilmoittamatta velan.

RL 39:9.2:n toisen virkkeen alkuperäismuotoisessa säännöksessä asianomistajia olivat kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat.³³¹ RL 39:9 2 momentin toista virkettä muutettiin 31.2.2003. Alkuperäisessä muotoilussa velallisen petoksen, törkeän velallisen petoksen, velallisen vilpillisyyden ja velallisrikkomuksen asianomistajiksi oli määritelty kysymyksessä olevaan selvitys- tai täytäntöönpanomenettelyyn osallistuvat velkojat. Määrittely oli ongelmallinen RL 39 luvun 2 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaisessa tilanteessa, jossa velallinen syyllistyi velallisen petokseen salaamalla velan yksityishenkilön velkajärjestelyssä tai yrityksen saneerausmenettelyssä. Näin velan salaaminen saattoi tuottaa velalliselle hyötyä. Salatun velan velkoja saattoi menettää oikeutensa osuuteen velkajärjestely- tai saneerausmenettelyssä, eikä ollut myöskään asianomistaja asiassa,

³²⁹ HE 66/1988 vp, s. 167. Ks. myös Kukkonen 2018, s. 253.

³³⁰ HE 66/1988 vp, s. 167–168.

³³¹ HE 66/1988 vp, s. 160.

koska alkuperäismuotoilun mukaan asianomistajia olivat vain menettelyyn osallistuvat velkojat.³³² Säännöksen sanamuoto muutettiin nykymuotoonsa, jossa asianomistajana on 4 kohdassa tarkoitetun salatun velan velkoja.³³³

Velallisyrittäjän kirjanpidosta voi kuitenkin ilmetä rikosasian vastaajan tosiasiallisia saamisista. Velallisen rikoksesta epäilty ei voi kuitenkaan olla itse asianomistajana samasta teosta, josta häntä epäillään. Myöskään velkojansuosintarikoksessa suosittu velkoja (eli se kenen hyväksi rikos on tehty) ei voi olla rikoksen asianomistaja. Suositun velkojan voi olla myös osallinen kyseiseen rikokseen esimerkiksi yllyttäjänä tai avunantajana.³³⁴ Tällaiset tilanteet voivat aktualisoitua erityisesti yhden henkilön osakeyhtiöiden konkurssitilanteissa.³³⁵

4.3. Asianomistajan puhevallan käyttö velallisen rikoksissa – RL 39:9.3:n mukainen syyteoikeus

RL 39:9:n 3 momentissa säädetään konkurssitilanteista. Konkurssipesälle määrätty hallinto käyttää asianomistajan puhevaltaa velallisen rikosta koskevassa jutussa. Yksittäisellä velkojalla on kuitenkin oikeus itsenäisesti käyttää puhevaltaa omasta puolestaan.

Säännöksen taustalla on havaitut käytännön ongelmat ja erityisesti sellaiset konkurssipesät, joissa on jopa useita satoja velkojia, joiden joukossa voi olla runsaasti myös ulkomaisia velkojia. Konkurssihallinnon hoitaessa konkurssin asioita muutenkin, on tarkoituksenmukaista antaa konkurssipesän hallinnolle asianomistajien puhevalta ilman erityistä valtuutusta. Yksittäisen velkojan itsenäisen puhevallan säilyttämisen taustalla oli pien- ja vähemmistövelkojien aseman turvaaminen. Yksittäisen velkojan-asianomistajan kuuleminen ei ole kuitenkaan prosessissa välttämätöntä vaan heidän oman aktiivisuutensa varassa. Konkurssihallinto on oikeutettu käyttämään asianomistajien puhevaltaa esitutkinnassa ja oikeudenkäynnissä.³³⁶ Säännös mahdollistaa sen, että rikosprosessissa esitutkinnasta lähtien voidaan kuulla ainoastaan konkurssin pesänhoitajaa. Konkurssihallinnon puhevalta syntyy säännöksen perusteella ilman erillisiä valtuutuksia asianomistajilta.³³⁷

³³² HE 53/2002 vp, s. 41. Ks. myös Vento 1992, s. 90–93.

³³³ HE 53/2002 vp, s. 29–30.

³³⁴ Salminen 1998, s. 44.

³³⁵ Kukkonen 2018, s. 256–257.

³³⁶ HE 66/1988 vp, s. 168.

³³⁷ Kukkonen 2018, s. 254.

4.4. Konkurssivelkojen intressit ja konkurssin tavoite

Konkurssilain mukaan velallinen, joka ei kykene vastaamaan veloistaan, voidaan asettaa konkurssiin. Konkurssi on velallisen kaikkia velkoja koskeva maksukyvyttömyysmenettely, jossa velallisen omaisuus käytetään konkurssisaatavien maksuun (KonkL 1:1). Konkurssipesä on selvitettävä tehokkaasti, taloudellisesti ja joutuisasti sekä niin, ettei kenenkään oikeuksia loukata (KonkL 14:1). Yksinkertaistettuna konkurssimenettelyn tarkoituksena on selvittää velallisyrittäjän velat (velkaselvittely) ja mitä omaisuutta on käytettävissä näiden velkojen maksamiseksi (omaisuusselvitys). Syyteneuvottelussa vahingonkorvausvaatimusten selvittäminen ja turvaaminen kuuluvat tässä mielessä osaksi omaisuusselvittelyä. Vastaajalta saatava vahingonkorvaus saadaan mahdollisesti pesään takaisin pesän velkojen kattamiseksi. Konkurssipesään tuleva vahingonkorvaus on jaettava samalla tavalla ja samassa etuoikeusjärjestyksessä kuin konkurssissa kertyvät varat muutenkin.³³⁸

Rikosoikeudellisten sanktioiden ja vahingonkorvausvaatimusten lisäksi velkojaa suojaa takaisinsaantisäännöstö.³³⁹ Mikäli takaisinsaannin edellytykset täyttyvät, oikeustoimi peräytyy.³⁴⁰ Takaisinsaannin lähtökohtana on palauttaa tilanne sellaiseksi, kuin se olisi ilman velkojille vahingollista oikeustoimea. Korkeimman oikeuden käytännön mukaan oikeustoimi voi peräytyä, vaikkei rangaistavuuden edellytykset täyty.³⁴¹ Syyteneuvottelusäännöksissä tai niiden esitöissä takaisinsaantisäännöksiin tai konkurssitilanteisiin ei viitata lainkaan. Syyteneuvottelujärjestelmän käyttöönotto ei voikaan vaikuttaa siten, että velkojan oikeus vaatia takaisinsaantia heikkenisi millään tavoin.

Kustannustehokkuuden periaate on yksi tärkeimmistä – ellei johtava – konkurssioikeudellisista periaatteista. Periaate leimaa myös konkurssipesän selvitystä ja hallintoa.³⁴² Konkurssin kustannustehokkuuden periaatteen ja kustannusten minimoinnin kannalta syyteneuvottelu lieneekin konkurssivelkojalle houkutteleva vaihtoehto. Mikäli vastaaja tunnustaa syytteen lisäksi myös konkurssivelkojen vahingonkorvausvaatimukset, ei konkurssipesän selvittämiseksi tarvitse odottaa pitkän ja lopputulokseltaan epävarman tavanomaisen rikosprosessin lopputulosta.³⁴³ Syyteneuvottelun voidaan katsoa myös edistävän KonkL 14:1:n jou-

³³⁸ HE 66/1988 vp, s. 168 ja KKO 2018:67, k. 9. Velkojen yhdenvertaisuudesta ks. esim. Könkkölä – Linna 2020, s. 632–635.

³³⁹ HE 66/1988 vp, s. 159 ja 168.

³⁴⁰ Laki takaisinsaannista konkurssipesään 2 luku.

³⁴¹ Ks. KKO 2009:69 ja KKO 2009:70.

³⁴² Koulu 2009, s. 40–41 ja Koulu 2017, s. 133.

³⁴³ HE 58/2013 vp, s. 17.

tuisuusvaatimusta, jonka voidaan katsoa koskevan kaikkia pesänhallinnon toimia sekä olevan yleinen toimintaohje myös pesänhoitajalle.³⁴⁴ Kustannustehokkuuden ja joutuisuusvaatimuksen lisäksi konkurssissa on huomioitava kuitenkin mm. menettelyperiaatteena velkojien autonomian periaate.

4.5. Velkojien autonomia lähtökohtana

KonkL 14:2:n mukaan konkurssipesän päätösvaltaa käyttävät velkojat siltä osin, kuin asia ei kuulu lain mukaan pesänhoitajalle. Pesänhoitajan on tehtävässään noudatettava velkojien antamia ohjeita ja määräyksiä näiden päätösvaltaan kuuluvissa asioissa (KonkL 14:3.2). Pesänhoitaja onkin säädöstasolla velkojiin nähden alisteisessa asemassa. Konkurssipesän hallinto on kuitenkin käytännössä oikeudellistunut ja velkojat joutuvat tukeutumaan pesänhoitajan ammattitaitoon. Velkojainkokous on käytännössä myös tehnyt ratkaisujaan pesänhoitajan esityksestä, vaikkei konkurssilaki tällaista esittelijäjärjestelmää tunnekaan. Käytännön kehityssuunta on ollut kohti pesänhoitajavetoista konkurssipesän hoitoa.³⁴⁵

Yksittäisellä konkurssivelkojalla ei ole virallisesti omaa asemaa konkurssihallinnossa. Käytännössä yksittäisen suurvelkojan mielipide voi tosiasiallisesti olla ratkaiseva velkoja-autonomisessa järjestelmässä. Esimerkiksi tapauksessa Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825 syyteneuvottelun yhtenä asianomistajana oli konkurssipesä, jonka suurimman velkojan saatavat edustivat noin 98 prosenttia kaikista velkojien saatavista.³⁴⁶ Kyseistä konkurssipesää hoitaneen pesänhoitajaan mukaan suostumus hankittiin vain tältä tosiasiallista määräysvaltaa käyttävältä velkojalta.

"Suostumus kysyttiin pesän ainoalta tosiasiallista määräysvaltaa käyttävältä velkojalta. Kyseisen velkojan saatavat ovat noin 98 % pesän velkojien saatavista. Velkoja piti kiinni vahingonkorvaussaatavien osalta tietystä määrästä."³⁴⁷

Konkurssipesän päätöksentekoa koskevat säännöt suosivat muutoinkin jossain määrin suuria velkojia. Esimerkiksi KonkL 15:7 mukaan velkojalle, jonka saatava on alle 3000 euroa, toimitetaan kutsu velkojainkokoukseen tai pyyntö kannan ilmoittamisesta, vain jos hän on etukäteen ilmoittanut pesänhoitajalle osallistuvansa päätöksentekoon.³⁴⁸

³⁴⁴ Könkkölä – Linna 2020, s. 625–626.

³⁴⁵ Koulu 2017, s. 229–231.

³⁴⁶ Lainvoimaisessa päätöksessä Espoon KO 3.11.2014 nro 18146 vahvistettu jakoluettelo.

³⁴⁷ Sähköpostikeskustelu konkurssipesä Y:n pesänhoitajan kanssa, 21.4.2020.

³⁴⁸ Koulu 2017, s. 136 ja 231.

Käytännössä tällainen suurvelkoja on usein verohallinto. Jokaisessa tutkielmassa hyödynne-
tyssä tunnustamisoikeudenkäynnissä, joissa asianomistajana on ollut konkurssipesä, on asi-
anomistajana ollut myös verohallinto. Verohallinto on lisäksi ollut konkurssin hakijavelko-
jana kaikissa tapauksissa.³⁴⁹ RL 39:9.3:n mukaan konkurssihallinnon käyttämästä puheval-
lasta huolimatta yksittäisellä velkojalla on oikeus itsenäisesti käyttää puhevaltaa omasta puo-
lestaan. Verohallinto on systemaattisesti antanut suostumuksensa syyteneuvotteluun, mutta
pitänyt myös kiinni puhevallastaan menettelyssä silloinkin, kun verohallinto on ollut myös
konkurssivelkojana.

4.6. Pesänhoitaja konkurssipesän edustajana

4.6.1. Pesänhoitajan tehtävien oikeudellistuminen ja rikosilmoitus

KonkL 1:1.2:n mukaan konkurssin tarkoituksen toteuttamiseksi velallisen omaisuus siirtyy
konkurssin alkaessa velkojien määräysvaltaan. Velallisen omaisuuden hoitamista ja myy-
mistä sekä muuta konkurssipesän hallintoa varten on tuomioistuimen määräämä pesänhoi-
taja. Sen lisäksi, että konkurssipesän hallinto on velkojajohtoisesta muuttunut pesänhoitaja-
johtoiseksi, on myös pesänhoitajien rooli oikeudellistunut. Käytännössä pesänhoitaja on asi-
aan perehtynyt lakimies – esimerkiksi konkurssiasioita hoitava asianajaja.³⁵⁰

Konkurssipesän selvityksen lisäksi konkurssioikeuteen on kytketty kriminaalipoliittisia ta-
voitteita esimerkiksi harmaan talouden torjumiseksi. Ensisijaisesti konkurssimenettelyn ta-
voitteena on velkojien perintäintressin toteuttaminen. Lisäksi menettelyn tavoitteena on jul-
kisen selvitys- ja valvontaintressien toteutuminen. Pesänhoitajan tehtäviin kuuluu mm. ri-
kosilmoituksen tekeminen poliisille, jos on syytä epäillä velallisen syyllistyneen velkojia
vastaan tehtyyn rikokseen, kirjanpitorikokseen tai muuhun elinkeinotoiminnan rikokseen,
jolla voi olla merkitystä velkojien tai pesänselvityksen kannalta (KonkL 14:5.4).³⁵¹ Rikos-
epäilyllä voi olla vaikutusta myös konkurssipesän omaisuuden kannalta, sillä esitutkinta voi
avata mahdollisuuksia vaatia takaisinsaantia.³⁵² KonkL 14:5:1:n 4 kohdan mukaan pesän-
hoitajan velvollisuuksiin kuuluu selvittää mahdollisuudet peräyttää oikeustoimia.³⁵³ Takai-

³⁴⁹ Tarkistettu Oikeusrekisterikeskuksen maksukyvyttömyysrekisteristä. Ks. <https://maksukyvyttömyysrekisteri.om.fi/>

³⁵⁰ Koulu 2017, s. 236–237; Koulu – Lindfors 2010, s. 83–84 sekä Könkkölä – Linna 2020, s. 636 ja 705.

³⁵¹ Ks. myös KAM suositus 18.

³⁵² Könkkölä – Linna 2013, s. 324–325 ja Koulu 2017, s. 227.

³⁵³ Ks. myös KAM suositus 9, k. 3.

sinsaantilain mukaisten takaisinsaantiperusteiden määräaika voi kuitenkin pitkän esitutkinnan aikana umpeutua, eikä velkoja tai pesänhoitaja voi jäädä vain passiivisesti odottamaan esitutkintaa.

Pesänhoitajan tehtäviin kuuluu lisäksi selvittää se, onko yhtiön toiminnassa syyllistytty rikolliseen menettelyyn. Pesänhoitajan velvollisuus tehdä rikosilmoitus ja toimia rikosten selvittämiseksi eivät kuitenkaan liity puhtaasti rikosvastuun toteuttamiseen. Kyse on pesänhoitajan tehtävien kannalta velkojien edun toteuttamisesta.³⁵⁴ Pesänhoitajan vastuulla oleva velallisselvitys palvelee konkurssipesän lisäksi myös syyttäjää ja esitutkintaviranomaisia.³⁵⁵

4.6.2. Konkurssipesän edustaminen oikeusprosesseissa

Pesänhoitajan tehtäviin kuuluu myös konkurssipesän edustaminen oikeudenkäynneissä – sekä ennen konkurssin alkamista että konkurssin alkamisen jälkeen alkaneissa. Näissä oikeudenkäynneissä pesänhoitajalla käyttää RL 39:9.3:n mukaisesti asianomistajien puhevalta velallisen rikoksia koskevissa asioissa. Pesänhoitajan rooli korostuu myös esitutkinnassa, sillä häntä kuullaan asianomistajien puolesta.³⁵⁶ Konkurssipesällä on asiavaltuus kaikissa asioissa, joissa päätetään konkurssipesän omaisuuteen liittyvistä asioista.³⁵⁷

Turvaamistoimista määrätään velkojan tai pesänhoitajan vaatimuksesta (KonkL 4:10.1). Turvaamistoimi voi kohdistua myös asiakirjoihin, kuten kirjanpitoaineistoon ja muuhun velallisen hallintoa ja liiketoimintaa koskeviin asiakirjoihin (KonkL 4:8.1:n 2 kohta). Tällaisen turvaamisen lisäedellytyksenä on se, että velallinen voi asiakirjoja hävittämällä vaikeuttaa pesän selvittämistä. Esimerkiksi vaikeuttamalla takaisinsaanti- ja velallisen rikos -perusteiden selvittämistä.³⁵⁸

Pesänhoitajan itsenäisen päätösvallan lisäksi velkojat voivat velkojainkokouksessa antaa pesänhoitajalle valtuudet ryhtyä tarvittaviin toimenpiteisiin rikosvastuun toteuttamiseksi. Käytännössä pesänhoitaja voi kysyä velkojilta valtuutuksen myös mahdollista syyteneuvottelua silmällä pitäen esimerkiksi ensimmäisessä velkojainkokouksessa. Valtuutuksesta huolimatta pesänhoitajan velvollisuus on luonnollisesti toimia velkojien yhteisen intressin mukaisesti.

³⁵⁴ HE 86/2012 vp, s. 12.

³⁵⁵ Könkkölä – Linna 2013, s. 246.

³⁵⁶ Kukkonen 2018, s. 254.

³⁵⁷ Könkkölä – Linna 2013, s. 175.

³⁵⁸ Koulu 2017, s. 207.

4.6.3. Konkurssipesän suostumus syyteneuvotteluun

Konkurssirikosjutuissa käytännön vaikeuksia on aiheutunut etenkin tapauksissa, joissa asianomistajia on jopa satoja. Ongelmat liittyvät erityisesti näiden asianomistajien kuulemiseen esitutkinnassa. Näiden vaikeuksien vuoksi RL 39:9.3:ssa on säädetty konkurssipesän hallinnon oikeudesta käyttää asianomistajana puhevaltaa velallisen rikoksia koskevissa jutuissa. Yksittäisellä velkojalla on kuitenkin oikeus käyttää itsenäisesti puhevaltaa omasta puolestaan. RL 39:9.3:n esitöiden perustelujen mukaan esitutkinnassa ja tuomioistuimessa on riittävää, että asianomistajien puolesta kuullaan vain konkurssihallintoa, eikä yksittäisten velkojien haastaminen kuultavaksi ole tarpeellista. Heidän osallistumisensa oikeudenkäynnissä on jokaisen velkojan omatoimisuuden varassa.³⁵⁹ Säännöksen sanamuoto on ymmärrettävä siten, että asianomistajia ovat yksinomaan velkojat, mutta heidän puhevaltansa käyttöoikeus on annettu konkurssipesän hallinnolle.³⁶⁰

Jokaisessa tutkielmassa hyödynnetyssä tapauksessa verohallinto on systemaattisesti pitänyt kiinni puheoikeudestaan. Myös niissä tapauksissa, joissa verohallinto on ollut konkurssivelkojana, on verottaja lisäksi esiintynyt erillisenä puhevallan käyttäjänä syyteneuvottelun eri vaiheissa.

Rikoslain 39:9.3:n mukaisesti määräytyvään asianomistajien puhevaltasäännökseen on otettu kantaa myös korkeimman oikeuden käytännössä. Ratkaisun KKO 2018:67 mukaan muissa kuin konkurssin raukeamistilanteissa asianomistajien puhevaltaa sekä rangaistuksetta vahingonkorvausvaatimuksen osalta käyttää usein yksittäisten velkojien asemesta RL 39:9.3:n nojalla konkurssipesän hallinto, jolla on oikeus saada korvaus yleiselle velkojatalolle aiheutetusta vahingosta.³⁶¹

Käytännössä konkurssipesän nimissä käytävät oikeudenkäynnit ja muut oikeusprosessit kuuluvat pesänhoitajan toimivaltaan. Syyteneuvotteluun liittyvät toimet kuuluvat selkeästi tähän pesänhoitajan vastuualueeseen. Myös konkurssiain neuvottelukunta on kytkenyt syyteneuvottelun kuuluvaksi yhdeksi oikeudenkäynnin osa-alueeksi. Konkurssiain neuvottelukunnan suosituksen mukaan pesänhoitajan suorittamina erillistoimenpiteinä korvattavia toi-

³⁵⁹ HE 66/1988 vp, s. 168.

³⁶⁰ Lehtonen 2006, s. 41–42 ja Kukkonen 2018, s. 254.

³⁶¹ KKO 2018:67, k. 9.

mia on esimerkiksi pesää koskevat oikeudenkäynnit, ilmoituksen tekeminen esitutkintaviranomaiselle, esitutkinnasta, *syyteneuvotteluista* (kursiivi kirjoittajan) ja rikosoikeudenkäynneistä aiheutuvat toimenpiteet.³⁶²

Syyteneuvotteluun ryhtyminen on mahdollista asianomistajan aloitteesta.³⁶³ Mitään estettä esitöistä ei löydy siihen, että syyteneuvotteluun ryhdyttäisiin konkurssivelkojien aloitteesta. Vaikeampi on vastata siihen voiko aloite tulla pesänhoitajalta. Syyteneuvottelu on käytännössä onnistunut turvaamaan yksityisoikeudelliset vaatimukset hyvin ainakin tutkielmassa käsiteltyjen tapauksen valossa. Tutkielmassa on käsitelty nimenomaisesti tapauksia, joissa rikosnimike on ollut jokin velallisen rikos tai rikos julkista taloutta vastaan (RL 29 ja 39 luvut). Juuri nämä rikokset ovat yleisimmät rikostyypit myös konkurssitilanteissa. Aloitteen syyteneuvottelulle voisi nähdä pesälle edullisena vaihtoehtona. Pesänhoitajan velvollisuus on ryhtyä toimiin velallisen saatavien perimiseksi. Usein saatavien perintä voi pidentää konkurssimenettelyä jopa vuosilla.³⁶⁴ Syyteneuvottelun avulla rikosperusteisten saatavien perintä nopeutuu huomattavasti.

Saatavien oikeudellinen periminen ei ole kuitenkaan pesänhoitajan ainoa keino, vaan pesänhoitaja voi myös yrittää sopia velallisen kanssa vahingonkorvausten maksamisesta. Tutkielmassa hyödynnettyjen oikeustapausten perusteella voidaan huomioda se, että valtaosassa tapauksista velallistavastaja on joko myöntänyt vahingonkorvausvaatimuksen perusteeltaan ja määrältään taikka vahingonkorvauksesta on päästy erilliseen tunnustamisoikeudenkäynnissä vahvistettavaan sovintoon. Konkurssipesien osalta sovintosopimukseen on päästy kahden konkurssipesän kanssa.³⁶⁵ Kahdessa tapauksessa vastaaja on myöntänyt vahingonkorvauksen perusteeltaan ja määrältään.³⁶⁶ Yhdessä tapauksessa vastaaja myönsi vahingonkorvauksen perusteen, mutta määrältään vain 50.000 euroon asti. Oikeudessa konkurssipesän vaatimus hyväksyttiin myös määrältään.³⁶⁷ Yhdessä tapauksessa vahingonkorvaus hyväksyttiin tunnustamisoikeudenkäynnissä syyksilukemisen perusteella.³⁶⁸

Syyteneuvottelu vaikuttaa oikeuskäytännön valossa helpottavan pesänhoitajan tehtäviä sekä turvaavan hyvin konkurssivelkojan intressejä ja konkurssioikeudellisia tavoiteperiaatteita –

³⁶² KAM suositus 13, k. 5.2.

³⁶³ HE 58/2013 vp, s. 22.

³⁶⁴ Koulu 2017, s. 250.

³⁶⁵ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 3.

³⁶⁶ Länsi-Suomen syyttäjänvirasto tuomioesitys 1.11.2016 asiassa R 15/4815, s. 1–2 ja Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009, s. 2 sekä Helsingin KO 18.5.2017 nro 118705, s. 5.

³⁶⁷ Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372, s. 2. Tapausta käsitelty tarkemmin tutkielman kappaleessa 3.2.

³⁶⁸ Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825, s. 39.

erityisesti kustannustehokkuuden periaatetta. Pesänhoitajan on myös toimittava velkojen yhteisen edun tavoittelemiseksi.³⁶⁹ Tutkielman huomioiden valossa syyteneuvottelu turvaa vahvasti velkojen yhteisiä etuja ja mahdollisuuksia vahingonkorvaukseen.

Kysymystä asianomistajan suostumuksesta konkurssitilanteessa voidaan tarkastella kahdesta näkökulmasta. Syyteneuvottelun käytännön toteutumisen näkökulmasta ainoa puolustettava vaihtoehto lienee pesänhoitajan antama suostumus. KKO:n työryhmän mukaan sellaisissa tapauksissa, joissa asianomistajia on lukuisia, olisi nimenomaisen asianomistajan suostumuksen edellyttäminen epätarkoituksenmukaista. Jokaisen asianomistajan nimenomaisen suostumuksen edellytys voisi estää syyteneuvottelun soveltumisen käytännössä.³⁷⁰ KKO:n lausunnossa ei oteta kantaa nimenomaisesti konkurssivelkojen asemaan, mutta sen esittämät tarkoituksenmukaisuussyyt soveltuvat myös konkurssitilanteisiin. Konkurssin pesänhoitajan antama suostumus palvelee järjestelmän sujuvuutta. Asianomistajan yksityisoikeudellisista vaateista on mahdollista sopia jo tuomioesityksen laadintavaiheessa. Syyttäjän harkinnan mukaan tähän vaiheeseen on mahdollista kutsua myös asianomistaja. Käytännössä ei syntyne tilannetta, jossa syyttäjä katsoisi järkeväksi kutsua pesänhoitajan sijaan neuvotteluvaiheeseen konkurssipesän velkojat. Kaikissa syyteneuvottelutapauksissa, joita tutkielmassa on tarkasteltu, tuomioesityksessä ja tuomiossa suostumuksen antajana on ollut konkurssipesä (ei yksittäiset velkojat). Lisäksi verottaja on pitänyt kiinni omasta puheoikeudestaan ja antanut suostumuksena erikseen siitäkin huolimatta, että verottaja on ollut myös konkurssivelkojana.³⁷¹

Jokaisen konkurssivelkojan suostumuksen pyytäminen voi osoittautua käytännössä jopa mahdottomaksi. Velkoja voi olla menettelyssä passiivinen tai jopa tuntematon. Syyteneuvottelun käytännön soveltumisen kannalta olisi kestävämpiä, jos asianomistajan suostumuksen saamiseksi tulisi vielä hyödyntää kuulutusta virallisessa lehdessä tuntemattomien konkurssivelkojen löytämiseksi. Konkurssivelkojen oikeuksien suojaamiseksi pesänhoitaja on kuitenkin tarvittaessa kuultava muun muassa velkojatoimikuntaa tai suurimpia velkojia.

³⁶⁹ Könkkölä – Linna 2020, s. 633.

³⁷⁰ OML 47/2010, s. 87.

³⁷¹ Satakunnan KO 1.2.2016 nro 104372 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 25.1.2016 tuomioesitys asiassa R 16/500; Etelä-Pohjanmaan KO 9.9.2016 nro 135825 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 18.8.2016 tuomioesitys asioissa R 14/4766 ja R 14/4860 (vastaaja K); Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193; Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto tuomioesitys 1.11.2016 asiassa R 15/4815 sekä Helsingin KO 18.5.2017 nro 118705 ja Helsingin syyttäjänvirasto tuomioesitys asiassa R 17/1722.

Tapauksessa Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009 oli kyse mm. törkeistä kirjanpitorikoksista ja törkeästä velallisen epärehellisydestä. Vastaaja oli luovuttanut mm. yrityksen vaihtomaisuutta ja osakkeita ilman perustetta sekä antanut yrityksen omaisuutta henkilökohtaisten velkojensa pantiksi. Vastaaja oli toiminnallaan aiheuttanut yhtiön maksukyvyttömyyden, ja asianomistaja törkeässä velallisen epärehellisyudessa oli konkurssipesä. Asianomistajan suostumuksen oli tunnustamisoikeudenkäynnissä sekä syyteneuvotteluvaiheessa antanut pesänhoitaja.³⁷² Pesänhoitajalta kysyttäessä suostumuksen antamisesta ja siitä oliko konkurssivelkojilla suostumukselle minkäänlaisia ehtoja hän vastasi:

”En kysynyt, koska syyteneuvottelun lopputulos ei ole vaikuttanut asianomistajana olevan konkurssipesän korvausvaatimuksen perusteeseen tai määrään. Mikäli asiassa olisi neuvoteltu myös korvausvaatimuksen määrästä, olisi suurimpien velkojien kantaa tiedusteltu erikseen, mikäli pesä olisi luopunut merkittävästi vahingonkorvauksesta.”³⁷³

4.6.4. Päätöksen alistaminen velkojainkokoukseen

Vaikka esitetyn perusteella pesänhoitaja vaikuttaakin luontevimmalta taholta toimimaan konkurssipesän puolesta syyteneuvottelussa, ei velkojien autonomiaa voi sivuuttaa vain sillä perusteella, se on syyteneuvottelun kannalta käytännöllistä. Konkurssivelkojan yleisenä insolvenssioikeudellisena intressinä on saada suoritus saatavalleen. Konkurssivelkoja voi olla kuitenkin myös rikoksen asianomistaja, jonka asema on suomalaisessa rikosprosessissa vahva. Konkurssivelkojaa ei voikaan asianomistajana kohdella prosessuaalisesti eri tavalla vain sen vuoksi, että vastaajan toiminnan vuoksi yritys on ajautunut maksukyvyttömäksi. Insolvenssimenettely ei poista asianomistajan rikosprosessioikeudellisia oikeuksia. Päinvastainen tulkinta olisi jo pelkästään yhdenvertaisuuden vastaista. Ensinnäkin RL 39:9.3 nimenomaisesti turvaa yksittäisen velkojan oikeuden käyttää puhevaltaa omasta puolestaan konkurssihallinnosta huolimatta.

Lisäksi on huomioitava, että pesänhoitaja on roolinsa oikeudellistumisesta huolimatta alisteisessa asemassa konkurssivelkoihin nähden. Mikäli konkurssipesän velkojat yksittäisessä tapauksessa haluavat päätösvaltaansa käyttää KonkL 15 luvussa tarkoitettussa velkojainko-

³⁷² Vaasan HO 24.11.2016 nro 149009, s. 2; Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 1.11.2016 syyteneuvottelumistio asiassa R 15/4815 ja Länsi-Suomen syyttäjänvirasto 1.11.2016 tuomioesitys asiassa R 15/4815 liitteineen.

³⁷³ Sähköpostikeskustelu konkurssipesä X:n pesänhoitajan kanssa, 16.4.2020.

kouksessa, ei pesänhoitaja voi sitä pääsääntöisesti estää. Konkurssilain mukaisiin pesänhoitajan nimenomaisiin tehtäviin ei kuulu syyteneuvottelutoimenpiteet pesän nimissä, eikä pesänhoitaja voi antaa asianomistajan suostumusta vastoin konkurssivelkojien tahtoa.

Teoriassa onkin mahdollista kuvitella tilanne, jossa pesänhoitaja ei ole toimivaltainen antamaan suostumusta konkurssipesän nimissä, vaan päätös asianomistajan suostumuksesta tehdään KonkL 15:4:n mukaisena velkojien päätöksenä velkojainkokouksessa. Velkojainkokouksessa velkojienkaan päätösvalta ei ole täysin rajoittamatonta. KonkL 15:10:n mukaan velkojat eivät saa tehdä päätöstä, joka on velkojaa tai velallista kohtaan ilmeisen kohtuuton. Ilmeisen kohtuuton päätös voi olla kyseessä esimerkiksi tilanteessa, jossa kukaan ei saa päätöksen vuoksi etua, mutta velkojat käyttävät harkintavaltaansa vahingoittamistarkoituksessa.³⁷⁴ KonkL 15:10 suojaakin vastaajaa esimerkiksi sellaisessa tilanteessa, jossa asianomistajat haluaisivat vain kiusallaan tai kostonhalusta estää syyteneuvottelun. Velkojainkokouksen päätös olla suostumatta syyteneuvotteluun vaikuttaa huomioidun oikeuskäytännön kannalta kohtuuttomalta. Syyteneuvottelu on pääasiallisesti ollut velkojille ja konkurssipesille erittäin edullinen vaihtoehto.

Tässä esitetty problematisointi lienee kuitenkin teoreettista. Konkurssipesän suurvelkojat tuskin haluavat käyttää päätösvaltaansa vastoin omia velkojaintressejään. Esitetty on kuitenkin hyvä esimerkki siitä, että asianomistajan suostumuksen vaatiminen syyteneuvottelussa voi aiheuttaa yllättäviä ongelmatilanteita, joita lainsäätäjä ei ole ennakoanut.

4.6.5. Velkojatoimikunta

KonkL 14:12 mukaisesti laajoissa konkurssipesissä voi olla myös erityinen ”järjestäytyneet” toimielin, eli velkojatoimikunta. Velkojatoimikunta on konkurssihallintoa täydentävä ja pesänhoitajalle neuvoa antava toimielin, eikä se korvaa velkojainkokousta taikka muuta konkurssipesän päätöksentekomenettelyä. Velkojatoimikunnan tehtävä on neuvoa-antavana elimenä avustaa pesänhoitajaa, valvoo pesänhoitajan toimintaa sekä suorittaa ne tehtävät, jotka velkojainkokous on sille antanut (KonkL 14:12.1).³⁷⁵

Velkojatoimikunta ei kuitenkaan korvaa konkurssipesän tavanomaista päätöksentekomenettelyä, vaan sen tehtävä on täydentää velkojainkokouksen ja pesänhoitajan päätöksentekoa. Kyseessä onkin täydentävä ja neuvoa antava toimielin. Velkojatoimikunnalla tavoitellaan

³⁷⁴ HE 26/2003 vp, s. 149. Ks. myös Könkkölä – Linna 2020, s. 633.

³⁷⁵ Könkkölä – Linna 2020, s. 695–697.

yhteydenpidon ja neuvotteluyhteyden ylläpitoa velkojien ja pesänhoitajan välille, sillä laajoissa pesissä velkojainkokouksia pidetään suhteellisen harvoin. Velkojatoimikunnan lakimääräisin tehtäviin kuuluu avustaa pesänhoitajaa, valvoa pesänhoitajan toimintaa sekä suorittaa sille velkojainkokouksen antamat ja mahdolliset tuomioistuimen määräämät tehtävät (KonkL 14 luvun 12.1 ja 12.2 §). Konkurssilain mukaan velkojatoimikunnalle on siis mahdollista delegoida tehtäviä, mutta ei siirtää suoranaisesti velkojainkokoukselle kuuluvaa päätösvaltaa.³⁷⁶ Velkojatoimikunta ei näin olekaan sellainen konkurssipesän elin, jonka tehtäväksi kuuluisi pesän edustaminen syyteneuvottelussa.

KonkL 14:9:n mukaan velkojat voivat antaa pesänhoitajan tehtäväksi päättää velkojien päättäväksi kuuluvista asioista ja päättää, että pesänhoitajan on tätä siirrettyä päätösvaltaa käyttäessään saatava päätökselleen velkojatoimikunnan hyväksyminen. Mikäli pesänhoitaja on säännöksen mukaisesti alistettu hyväksyttämään päätöksensä velkojatoimikunnalla, joka ei päätöstä hyväksyisi, on pesänhoitajan valmistettava päätös uudelleen tai kutsuttava velkojainkokous päättämään asiasta.³⁷⁷ Näissä siirretyn päätösvaltan tilanteissa onkin kuviteltavissa tilanne, jossa velkojatoimikunnalla voi olla merkitystä syyteneuvottelussa. Sanottu tilanne voi aktualisoitua silloin, jos velkojainkokous on KonkL 14:9 mukaisesti päättänyt siirtää nimenomaisesti syyteneuvotteluun (tai rikosprosessiin yleisesti) liittyvät päätökset pesänhoitajalle sekä nämä päätökset velkojatoimikunnan hyväksyttäväksi. Tämä on kuitenkin varsin teoreettinen mahdollisuus, eikä vaikuttane syyteneuvotteluun käytännössä. Velkojatoimikunnalla ei kuitenkaan ole varsinaista päätösvaltaa, eikä myöskään valtaa antaa tai olla antamatta suostumusta syyteneuvotteluun konkurssipesän nimissä.

4.7. Julkisselvityksessä oleva konkurssipesä

Mikäli konkurssipesän varat eivät riitä konkurssikustannusten kattamiseen tai vähäistä suurempiin jako-osuuksiin on konkurssia haettava raukeamaan. Mikäli konkurssivelalliseen tai konkurssipesään kohdistuu kuitenkin erityinen selvitystarve, voidaan menettelyä jatkaa julkisselvityksenä, mistä säädetään konkurssilain 11 luvussa. Käytännössä konkurssin rauetessa pesänhoitaja neuvottelee konkurssiasiamiehen kanssa julkisselvitykseen siirtymisestä.³⁷⁸

³⁷⁶ Könkkölä – Linna 2002, s. 696–698.

³⁷⁷ Könkkölä – Linna 2020, s. 698.

³⁷⁸ Könkkölä – Linna 2013, s. 327.

Julkisselvityksessä konkurssin hallinto, omaisuus ja asiakirjat siirtyvät pesänhoitajalta viranomaisluottamukseen, eli julkisselvittäjälle. Myös mahdollinen velkojatoimikunta lakkaa. Julkisselvittäjän on selvitettävä konkurssipesä konkurssiasiamiehen ohjeita noudattaen (KonkL 11:2).³⁷⁹ Julkisselvittäjän tehtävät vastaavat pääosin pesänhoitajan tehtäviä. Konkurssiasiamies määrää julkisselvittäjän, joka usein on sama asianajaja, joka on aiemmin toiminut pesäselvittäjänä. Merkittävimpänä erona on velkoja-autonomian päättyminen. Velkojilla ei ole julkisselvityksessä oikeutta osallistua päätöksentekoon.³⁸⁰ Myöskään konkurssiasiamiehellä ei ole oikeutta osallistua julkisselvittäjän päätöksentekoon, mutta konkurssiasiamies valvoo ja ohjeistaa tämän toimintaa.³⁸¹

Julkisselvityksen avulla toteutetaan rikos- ja vahingonkorvausvastuita, jotka voisivat muutoin pesän varojen puutteen takia jäädä hoitamatta. Julkisselvitys edistää lisäksi velkojien intressiä saada peräytettyä velkojien oikeuksia loukkaavia oikeustoimia.³⁸² Lisäksi keskeisenä tavoitteena on talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjunta ja niitä ennaltaehkäisevän vaikutuksen aikaansaaminen. Erityisen selvitystarve ja syy julkisselvitykseen siirtymiseen voi tyypillisesti olla yhtiön toiminnassa tapahtuneet velallisen rikokset. Julkisselvitykseen siirtyminen ratkaisee kysymyksen asianomistajan suostumuksesta käytännössä itsensä. Julkisselvitys katkaisee velkojien päätösvallan, joka siirtyy julkisselvittäjälle, eli käytännössä pesän aiemmalle pesänhoitajalle.³⁸³

Tapauksessa Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393 oli kyse lukuisista velallisen rikoksista ja verorikoksista. Asianomistajina oli verohallinnon lisäksi kaksi julkisselvityksessä olevaa konkurssipesää. Vastaaja oli toiminut molempien yritysten SPA ja SF hallituksen ainoana varsinaisena jäsenenä ja toimitusjohtajana. Konkurssipesä SPA oli asianomistajana törkeässä velallisen epärehellisyydessä. Vastaaja oli luovuttanut SPA:n varoja ylivelkaiselle SF:lle osakeyhtiölain vastaisesti ilman velkikirjaa ja takaisinmaksutarkoitusta.³⁸⁴ Vastaaja oli syyllistynyt myös velkojansuosintaan maksaessa konkurssiin asetetun SF:n velkoja SPA:lle ja parantanut SPA:n asemaa muiden velkojien kustannuksella.³⁸⁵ SPA:n vahingonkorvausvaatimus oli n. 135.000 euroa ja SF:n n. 170.000 euroa.

³⁷⁹ Koulu 2017, s. 267 ja Könkkölä – Linna 2020, s. 362.

³⁸⁰ Könkkölä – Linna 2020, s. 623–625.

³⁸¹ Könkkölä – Linna 2013, s. 330–332 ja 327.

³⁸² Könkkölä – Linna 2013, s. 324–326.

³⁸³ HE 86/2012 vp, s. 14 ja Könkkölä – Linna 2020, s. 357.

³⁸⁴ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 4–5.

³⁸⁵ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 7–8.

Pesien siirrettyä julkisselvitykseen oli varsinainen pesänhoitajan määräys päättynyt, mutta aiemmat pesänhoitajat olivat jatkaneet julkisselvittäjänä.³⁸⁶ Julkisselvityksen vuoksi velkojien kannanottoja syyteneuvotteluun suostumiseksi ei tarvinnut tiedustella. Ennen varsinaista neuvotteluvaihetta syyttäjä oli keskustellut mahdollisen tuomioesityksen sisällöstä SPA:n ja SF:n julkisselvittäjien kanssa. Tuomioesityksen luonnos oli myös lähetetty pesänhoitajille.³⁸⁷ Syyteneuvotteluvaiheessa vastaajan ja molempien konkurssipesien oli päästy sopimukseen vahingonkorvauksista, ja konkurssipesät olivat antaneet suostumuksensa menettelyyn.³⁸⁸

SPA:n ja SF:n julkisselvittäjien mukaan syyteneuvotteluun siirtymisestä ja vahingonkorvauksesta sopimisesta oli keskusteltu konkurssiasiamiehen toimiston kanssa, mutta lopullinen päätös syyteneuvotteluun suostumisesta oli kuitenkin julkisselvittäjällä. Myös konkurssiasiamiehen toimisto oli mitä ilmeisimmin arvioinut syyteneuvotteluun siirtymisen ja vahingonkorvauksesta sopimisen olleen pesänhoidon etujen mukaista.

SF:n julkisselvittäjä ”pesänhoitajan määräys oli lakannut julkisselvityksen ajaksi sekä samoin velkojahallinnon normaalit menettelyt poistuivat konkurssilain nojalla, eikä minun tarvinnut tiedustella velkojien kannanottoja. Luonnollisesti olin yhteydessä konkurssiasiamieheen, jonka kanssa keskustelin syyteneuvottelusta ja tehtävästä sovinnosta, mutta tein itse lopulliset päätökset. ... [e]li suostumuksia ei tarvinnut hankkia johtuen julkisselvityksestä”³⁸⁹

SPA:n julkisselvittäjä: ”konkurssipesä oli julkisselvityksessä, joten tiedustelin konkurssiylitarkastajalta kannanottoa asiaan. Hän antoi luvan vahingonkorvauksen määrän hyväksymiseen.”³⁹⁰

KonKL 11:5:n mukaan konkurssipesä on myös mahdollista palauttaa julkisselvityksestä velkojien hallintoon, mikäli havaitaan konkurssipesän varojen riittävän konkurssimenettelyn kustannuksiin ja konkurssipesän hallinnon palauttaminen on muutoin perusteltua. Tällaisessa tapauksessa pesänhoitaja saa puhevaltansa takaisin ja voi edustaa konkurssivelkojia

³⁸⁶ Ks. Etelä-Pohjanmaan KO 20.6.2011 nro 4910 julkisselvitykseen siirtymisestä.

³⁸⁷ Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 syyteneuvottelumuistio asiassa R 14/3193, s. 1.

³⁸⁸ Vaasan HO 9.11.2016 nro 146393, s. 3 ja Pohjanmaan syyttäjänvirasto 26.9.2016 tuomioesitys asiassa R 14/3193, s. 15

³⁸⁹ Sähköpostikeskustelu konkurssipesä SF:n julkisselvittäjän kanssa, 16.4.2020.

³⁹⁰ Sähköpostikeskustelu konkurssipesä SPA:n julkisselvittäjän kanssa, 27.4.2020.

rikosasiassa.³⁹¹ Perusteltua on väittää, että puhevalta sisältää tällöinkin oikeuden edustaa pesää myös syyteneuvottelussa. Velkojien hallintoon palautettua konkurssipesää on arvioitava kuten muitakin konkurssipesiä, vaikka pesänhoito olisi ollut määräaikaaisesti julkisselvityksessä.

4.8. Rauennut konkurssipesä

Konkurssi raukeaa, mikäli konkurssipesän varat eivät riitä konkurssimenettelyn kustannuksiin, eikä kukaan velkoja ota niistä vastattavakseen tai jako-osuus olisi vähäiseksi, eikä konkurssi jatku myöskään julkisselvityksenä (KonkL 10:1). Konkurssin rautessa konkurssin alkamisen oikeusvaikutukset lakkaavat (KonkL 3:11.2). Konkurssin jatkaminen voi vähävaraisessakin konkurssissa olla poikkeuksellisesti tarkoituksenmukaista, jos jatkamisen syynä on velallisen toiminnan erityinen selvittämistarve taikka rikos- tai takaisinsaantivastuun toteuttaminen.³⁹²

Mikäli konkurssi raukeaa, päättyy samalla sen oikeusvaikutusten lakkaamisen myötä pesänhoitajan ja velkojien mahdollisuus tehdä pesää koskevia päätöksiä.³⁹³ Rauenneessa konkurssipesässä jokainen asianomistaja käyttää puhevaltaansa itsenäisesti.³⁹⁴ Syyteneuvottelun kannalta konkurssin raukeaminen voi olla ongelmallista. Helpoimmassa tapauksessa konkurssin raukeaminen tapahtuu ennen syyteneuvottelun alkamista ja ennen asianomistajan suostumuksen antamista. Tässä tilanteessa konkurssilla ei ole juuri käytännön merkitystä asian kannalta. Tilanne on syyteneuvottelun näkökulmasta samanlainen, kuin muutkin tilanteet, joissa on yksi tai useampia asianomistajia. Jokaisella yksittäisellä velkojalla on tavanomainen asianomistajan syyteoikeus, ja lähtökohtaisesti syyttäjän on jokaisen suostumus saatava.

Vaikeampi tilanne on konkurssin raukeaminen tilanteessa, jossa konkurssipesän nimissä on jo annettu suostumus syyteneuvottelulle. Raukeamisen jälkeen asianomistajana ei ole kuitenkaan enää konkurssipesän velkojakollektiivi vaan jokainen velkoja itsenäisesti. Mikäli asianomistajan suostumus on jo annettu, on puollettava sellaista kantaa, että syyttäjän on tiedusteltava asianomistajien suostumukset uudelleen. RL 39:9.3:n mukaan pesänhoitajalla

³⁹¹ Kukkonen 2018, s. 255.

³⁹² KAM suositus 14, k. 2.2.

³⁹³ Könkkälä – Linna 2020, s. 326.

³⁹⁴ Kukkonen 2018, s. 254–255.

on ollut puhevalta konkurssimenettelyssä velkojen puolesta. Raukeamisen jälkeen tämä puhevalta on kuitenkin poistunut, eikä pesänhoitaja ei ole enää tunnustamisoikeudenkäynnissä millään tavoin asianosainen tai velkojen puhevallan käyttäjä.

Ongelmalliseksi tilanne voi muodostua myös sen vuoksi, että velkojat saattavat olla vastaajan entisiä liike- tai osakaskumppaneita. Myös tässä tilanteessa voi asianomistajan suostumukseen liittyä epäasiallista vaikuttamista tai ehdollisuutta tällaisten velkojen suhteen. Konkurssitilanteissa yleinen rikosnimike on RL 39:6:n mukainen velkojansuosinta.³⁹⁵ Velkojansuosinnassa velallinen ei välttämättä saa itse rikoksesta etua. Suositettava velkoja voi kuitenkin olla jokin velallisen lähipiiriin kuuluva henkilö.³⁹⁶ Pesänhoitajan ollessa velkojen ja syyteneuvottelun välissä, tällainen epäasiallinen vaikuttaminen tai jopa suostumuksella kiristäminen lienee huomattavasti epätodennäköisempää.

Tilannetta, jossa konkurssi raukeaa kesken syyteneuvottelun, tuskin juurikaan esiintyy, sillä raukeamisen sijaan pesän olisi tullut siirtyä julkisselvitykseen. Mikäli pesänhoitajan tiedossa on se, että konkurssi raukeaa, on pesänhoitajan myös ilmoitettava tämä jo rikosilmoitusta tehdessään.³⁹⁷

4.9. Yhteenvedoa syyteneuvottelusta ja konkurssista

Konkurssimenettelyn tavoitteet ovat kaksijakoisia. Ensinnäkin konkurssin tarkoituksena on turvata velkojen perintäintressiä ja oikeus saada suoritus saatavalleen. Toisena tavoitteena on rikosvastuun toteuttaminen ja harmaan talouden torjunta. Syyteneuvottelu vastaa näihin tavoitteisiin hyvin. Asianomistajien asema velkojana on tutkimukseni mukaan ollut hyvin turvattu. Syyteneuvottelussa vastaajan on tunnustettava rikollinen menettelynsä. Syyteneuvottelun tavoittelemat prosessisäästöt ovat lisäksi painottuneet muutoksenhakuun ja pääkäsittelyiden vähenemiseen. Näin ollen prosessin alkuvaiheessa ja rikoksen esitutkintaan yksinkertaistettu menettely ei ole niinkään kohdistunut. Harmaan talouden torjunnan ja rikosvastuun toteuttamisen näkökulmasta syyteneuvottelu ei ole esitetyn vuoksi ongelmallista.

³⁹⁵ KAM suositus 18, k. 3.1.

³⁹⁶ HE 52/2002 vp, s. 24–25.

³⁹⁷ KAM suositus 18, k. 2.2.

Syyteneuvottelu on asianosaisille nopea prosessi verrattuna tavanomaiseen oikeudenkäyntiin. Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi saatavan tuomion lopputulos on ennustettavissa. Konkurssiperiaatteiden näkökulmasta syyteneuvottelu turvaa erityisen hyvin kustannustehokkuuden, joutuisuuden ja ennustettavuuden periaatteiden toteutumista.

Konkurssimenettelyn päätöksenteko on jaettu velkojien ja pesänhoitajan välille. Pesänhoitajan yhtenä vahvana vastuualueena on pesän edustaminen oikeusprosesseissa. Tämä kattaa esitutkinnan, oikeudenkäynnit ja takaisinsaantiprosessin. Konkurssipesän taloudellisten ja prosessuaalisten intressien turvaaminen on vähintäänkin käytännön järjen syistä jätettävä asiaan perehtyneelle pesänhoidon ammattilaiselle. Pesän edustaminen syyteneuvottelussa kuuluuikin ominaisimmin osaksi pesänhoitajan tehtäviä. Luonnollisesti tämä tulkinta rajoittaa tietyssä määrin velkojien autonomian periaatetta.

5. Tutkielman loppupäätelmät

5.1. Asianomistaja velkojana

Tässä tutkielmassa on tarkasteltu asianomistajan asemaa syyteneuvottelussa. Erityisesti tutkielmassa on keskitytty asianomistajan asemaan velkojana. Syyteneuvottelu on omiaan ja tarkoitettu sovellettavaksi talousrikollisuuden kohdalla, ja tapauksissa asianomistajalla on ollut pääsääntöisesti merkittäviäkin taloudellisia intressejä. Asianomistajan oikeutta vaatia vahingonkorvausta ei ole syyteneuvottelusäännöksissä rajoitettu. Lain esitöitä varten annetuissa asiantuntijalausunnoissa ja oikeuskirjallisuudessa asianomistajan prosessuaalisen aseman pelättiin kuitenkin heikkenevän yksinkertaistetun menettelyn myötä.

Tutkimukseni valossa asianomistajan vahingonkorvauksiin liittyvät oikeudet eivät ole käytännössä tasolla heikenneet verrattuna tavanomaiseen rikosprosessiin. Itseasiassa tutkimuksen lähteenä oleva oikeuskäytäntö osoittaa asianomistajan yksityisoikeudellisten vaateiden olevan turvattu todella hyvin. Lähes kaikissa tunnustamisoikeudenkäynnin päätteeksi annetuissa tuomioissa asianomistajien vaatimukset on hyväksytty perusteeltaan ja määrältään. Asianomistajan vaatimukset ovat pääsääntöisesti menestyneet joko vastaajan ja asianomistajan sovintosopimuksen perusteella, taikka vaatimukset on tunnustamisoikeudenkäynnissä hyväksytty syyksilukemisen perusteella.

5.2. Onko asianomistajan prosessuaalinen asema liian vahva?

Asianomistajalla on syyteneuvottelussa vahva prosessuaalinen asema. Syyteneuvottelun soveltamisen edellytyksenä on asianomistajan suostumus, jota ilman syyttäjä ei saa ryhtyä toimiin tuomioesityksen laatimiseksi, eikä asiaa voida ilman asianomistajan suostumusta käsitellä tunnustamisoikeudenkäynnissä. Asianomistajalla on näin ollen mahdollisuus vaikuttaa syyttäjän prosessivalintoihin.

Asianomistajan vahva asema suomalaisessa rikosprosessissa ei ole helposti sovitettavissa syytteestä sopimiseen. Käytännössä lainsäätäjällä olisi voinut toteuttaa yhteensovittamisen kolmella eri tavalla: 1) asianomistajan suostumuksen edellyttäminen, 2) syyteneuvottelun rajaaminen rikoksiin, joissa ei ole asianomistajaa tai 3) asianomistajan syyteoikeudesta luopumisella.³⁹⁸ Suomessa päädyttiin näistä vaihtoehdoista ensimmäiseen. Myös toinen vaihtoehtoista sai asiantuntijalausunnoissa kannatusta. Asianomistajan syyteoikeudesta luopumista ei kannatettu.

ROL 1:10.2:n 3 kohdan mukaan tuomioesityksen tekemisen edellytyksenä on se, että asianomistaja on esitutkinnassa ilmoittanut, ettei hänellä ole vaatimuksia tai suostuu asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä ja ROL 1:10a.1:n mukaan syyttäjän on tarvittaessa selvitettävä asianomistajan suostumus asian käsittelyyn tunnustamisoikeudenkäynnissä. Asianomistajan nimenomainen suostumus ei käytännössä ole kuitenkaan menettelyn välttämätön edellytys. Kanta on hyväksytty myös tutkielman lähdemateriaalina olevassa oikeuskäytännössä. Tuomioistuimet ovat hyväksyneet niin sanotusti konkludenttisen suostumusten tapauksissa, joissa asianomistaja on ollut esitutkinnassa passiivinen, eikä ole esittänyt asiassa vaatimuksia.³⁹⁹ Myös konkurssipesien ollessa asianosaisena, on konkurssipesän antama suostumus oikeuskäytännössä hyväksytty ilman, että jokaiselta velallisen rikoksen asianomistajalta on suostumusta edes pyydetty. Nimenomaisen suostumuksen edellyttäminen jopa sadoilta asianomistajilta supistaisi syyteneuvottelun käytännön soveltamisalaa merkittävästi.

Asianomistajalla on syyteoikeutensa perusteella kuitenkin mahdollisuus käytännössä aina estää syyteneuvottelu esittämällä vaatimuksia tai käyttämällä velallisen rikoksessa itsenäistä

³⁹⁸ Tolvanen DL 2003, s. 1022.

³⁹⁹ Ks. esim. Helsingin KO 27.10.2015 nro 146813 ja Helsingin syyttäjänvirasto 23.9.2015 tuomioesitys asiassa R 14/5261, s. 10 sekä Päijät-Hämeen KO 26.6.2018 nro 127901 ja Salpausselän syyttäjänvirasto 5.6.2018 tuomioesitys asiassa R 17/5402, s. 23.

puhevaltaansa ja syyteoikeuttaan (RL 39:9). Tämän on oikeuskirjallisuudessa katsottu vaarantavan sekä vastaajien että asianomistajien välistä yhdenvertaisuutta. Syyteneuvotteluun pääseminen voi olla sattumanvaraista ja riippua vain yhden asianomistajan valinnasta. Tämä voi epäilemättä aiheuttaa syyteneuvottelun suhteen ongelmia. Oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu sitä, että yksi asianomistaja voi valinnoillaan vaikuttaa valtion varojen käyttöön ja jopa rangaistusvastuun toteutumiseen. Käytännössä syyteneuvotteluun pääseminen voi ratkaista sen tuomitaanko vastaaja ehdolliseen vankeusrangaistukseen vai ei.⁴⁰⁰

Oikeusministeriön tuoreessa selvityksessä *Rikosketjun LEAN-hanke* on näiden ongelmakoh- tien vuoksi esitetty mahdollisuutta asianomistajan suostumuksen vaatimuksesta luopumi- sesta. Tosin selvityksessä muutoksen olevan ongelmallinen asianomistajan aseman kannalta. Käytännössä muutos johtaisi asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden romuttamiseen.⁴⁰¹

Asianomistajan syyteoikeudelle voi eritellä kaksi funktiota. Asianomistajalla voi olla tarve valvoa syyttäjän toimintaa oman etunsa näkökulmasta (kontrollifunktio) ja toisaalta oikeus vaatia hyvitystä rikoksen johdosta (hyvitysfunktio). Kontrollifunktio kytkeytyy erityisesti asianomistajan toissijaiseen syyteoikeuteen.⁴⁰² Lisäksi asianomistajan kontrollifunktio kyt- keytyy syyteneuvottelussa mahdollisuuteen disponoida syyteneuvottelun aloittamista. Huo- mioiden syyteneuvottelun nykyisen soveltamisalan on asianomistajan etujen tosiasiallisen turvaamisen johdosta hyvitysfunktiolla huomattavasti merkityksellisempi rooli.

Rikoksen asianomistajapiirin rajaamiseksi on esitetty luopumista asianomistajan yhtenäi- sestä käsitteestä. Käytännössä tällä tarkoitettaisiin sitä, että asianomistajaa määriteltäessä tarkasteltaisiin, mistä asianomistajan oikeudesta tai velvollisuudesta tapauksessa on kyse. Jotakin tahoja voitaisiin pitää asianomistajana hänen yksityisoikeudellisten vaatimustensa suhteen, mutta samalla taholla ei välttämättä olisi asianomistajalle kuuluvaa syytei- keutta.⁴⁰³ Tällainen asianomistajan määrittämisen jaottelu tarkoittaisi sitä, että syyteneuvot- telussa asianomistajan hyvitysfunktiosta pidettäisiin kiinni ja asianomistajalla säilyisi oikeus vaatia vahingonkorvausta syyteneuvottelun yhteydessä. Asianomistajan kontrollifunktiota

⁴⁰⁰ Sahavirta 2016, s. 391–392.

⁴⁰¹ OM 2020:6, s. 36 ja 54.

⁴⁰² Vuorenää 1999, s. 46 ja 65–67.

⁴⁰³ Vuorenää 1999, s. 46–47. Vuorenää ei tosin itse tällaista jaottelua erillisiin ”asianomistajatyyppeihin” kannattanut, vaan jaottelu oli oikeuskirjallisuudessa esitetty ratkaisumalli liittyen siihen, kenellä on oikeus vaatia syyttäjää ajamaan yksityisoikeudellisia vaatimuksiaan. Rikosprosessilainsäädännön esitöissä myös nimenomaisesti todettiin, ettei asianomistajan piiriä oltu muutta- massa. HE 82/1995 vp, s. 17.

kuitenkin rajoitettaisiin syyteneuvottelun yhdenvertaisuuden ja käytännön toimivuuden takaamiseksi.

Asianomistajan käsitettä ei ole lainsäädännössä määritelty, vaan se on jätetty oikeuskäytännön ja -kirjallisuuden varaan. Mainitun kaltainen asianomistajan kaksijakoinen määrittely voisi luonnollisesti aiheuttaa huomattavia tulkintavaikeuksia. Vaikka asianomistajan kontrollifunktion rajoittaminen voisikin tuoda syyteneuvottelun kannalta etuja, ei ratkaisumalli liene kuitenkaan puolustettava. Syyteneuvottelu on loppuen lopuksi kuitenkin vain yksi rikosprosessin menettelymuoto, eikä asianomistajan määritelmää ole syytä lähteä muuttamaan vain yhden menettelyn vuoksi. Myös syyteneuvottelun soveltamisalan laajentamisesta on käyty keskustelua.⁴⁰⁴ Asianomistajan oikeuksia syyteneuvottelussa ei tulekaan tarkastella vain talousrikollisuuden kannalta. Mikäli syyteneuvottelu laajennetaan koskemaan myös esim. väkivaltarikoksia, tulee menettelyn piiriin myös erityyppiset asianomistajat kuin tässä tutkielmassa tarkastellut. Mahdolliset lakimuutokset asianomistajan asemasta tulee tarkastella myös mahdollisesti laajentuvaa soveltamisalaa silmällä pitäen.

Asianomistajan toissijainen syyteoikeus kytkeytyy myös syyteneuvotteluun. Asianomistajalla on toissijaisen syyteoikeutensa nojalla mahdollista ajaa syytettä sellaisten rikosten osalta, joista on syyteneuvottelussa tehty ROL 1:8.2:n mukainen harkinnanvarainen syyttämättäjättämispäätös tai ETL 3:10 tai 3:10a:n mukainen esitutinnan rajoittamispäätös. Tämä oikeus perustuu PL 21 §:n mukaiseen oikeuteen saada asiansa käsiteltyksi. Asianomistajan toissijaisen syyteoikeuden säilyminen voi vähentää vastaajan halukkuutta suostua syyteneuvotteluun. Asianomistajan oikeuksia lainkaan rajoittamatta ETL:n ja ROL:n rajaamissäännöksiä voitaisiin muuttaa siten, että syyttämättäjättämispäätöksen tai esitutinnan rajoittamispäätöksen voisi tehdä vain sellaisten rikosten osalta, joissa ei ole asianomistajaa tai asianomistaja on valtio. Asianomistajan oikeutta saada asiansa käsiteltyksi ei tämän myötä rajoitettaisi lainkaan, mutta syyteneuvottelun yhdenvertaisuutta ja ennustettavuutta vastaajan kannalta edistettäisiin.

Lisäksi asianomistajan toissijaista syyteoikeutta ja mahdollisuutta estää syyteneuvottelu on mahdollista rajoittaa ilman näiden oikeuksien poistamistakin. Jo nykyinen syyteneuvottelusäännöstö hyväksyy asianomistajan passiivisen suostumuksen. Asianomistajan oikeuksien rajoittamisen lisäksi olisi syytä pohtia preklusiosäännösten lisäämiseksi osaksi syyteneuvottelusäännöksiä.

⁴⁰⁴ Ks. esim. OM 2020:6, s. 54.

5.3. Syyteneuvottelun suhde tunnustamiseen rangaistusta lieventävänä seikkana

Tunnustuksella on voinut olla merkitystä jo ennen syyteneuvottelusäännösten voimaantuloa. Rikoslain 6:6:n 3 kohdan mukaisesti rangaistuksen lieventämisperusteena on tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto, tekijän muu pyrkimys estää tai poistaa rikoksensa vaikutuksia taikka hänen pyrkimyksensä edistää rikoksensa selvittämistä. Sanotun säännöksen lievennys ei kohdistu itse rangaistusasteikkoon. Syyteneuvottelussa annettu tunnustus johtaa sen sijaan RL 6:8a:n mukaan rangaistusasteikon lieventämiseen siten, että rangaistus on enintään 2/3 rangaistuksen enimmäismäärästä ilman tunnustusta ja vähintään rikoksesta säädetyn rangaistuksen vähimmäismäärä. Korkeimman oikeuden mukaan syyteneuvottelussa lievennetyllä rangaistusasteikolla ei voida enää arvioida tekijän pyrkimystä edistää rikoksensa selvittämistä lieventämisperusteena.⁴⁰⁵ Tutkielmani ei käsittele rangaistuksen määräämistä ja mittaamista yleisesti sen suhteellisuuden ja yhdenvertaisuuden kannalta.⁴⁰⁶ Säännöksillä on kuitenkin yhtymäkohtia, joita on syytä käsitellä.

Vaikka ratkaisussa KKO 2018:23 onkin otettu kanta, ettei RL 6:8a:n ja RL 6:6:n 3 kohdan huojennusperusteita tule soveltaa yhtäaikaisesti, voi niiden suhde tulla arvioitavaksi tunnustamisoikeudenkäynnin jälkeisessä tuomioistuimen tekemässä rangaistuksen mittaamisessa. Ratkaisu Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296 annettiin tunnustamisoikeudenkäynnissä. Vastaaja oli syyteneuvottelussa tunnustanut törkeän veropetoksen ja törkeän kirjanpitorikoksen. Jo ennen syyteneuvottelua vastaaja oli kuitenkin oma-aloitteisesti maksanut kaikki vältetyt verot (n. 290.000 euroa), eikä verohallinnolla ollut enää asiassa korvausvaatimusta.⁴⁰⁷ Tuomioesityksessä ja tuomiolauselmassa oli otettu huomioon RL 6:6:n 3 kohdan mukainen rikoksen vaikutusten poistaminen. Tuomioistuin totesi, ettei asiassa ole syytä poiketa RL 6:8a:n mukaisesta kolmasosan huojennuksesta. Rangaistusta mitattaessa vastaaja tuomittiin 1 vuoden ja 2 kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen, mikä oli syyttäjän seuraamuskannanotossa esittämän asteikon alaraja.⁴⁰⁸

⁴⁰⁵ KKO 2018:23, k. 27. Ennen korkeimman oikeuden ratkaisua molempia huojennusperusteita on kuitenkin sovellettu yhtäaikaisesti käräjäoikeuksissa ja hovioikeuksissa. Ks. Törnqvist 2018, s. 322–333.

⁴⁰⁶ Suhteellisuudesta ja yhdenvertaisuudesta ks. esim. Linna 2019, erityisesti s. 275–278 alaviitteineen.

⁴⁰⁷ Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296, s. 3–4. Myös tapauksessa KKO 2018:23 vastaaja oli maksanut pääosan verohallinnon saatavista jo ennen vireilletuloa käräjäoikeudessa ja loputkin hovioikeuskäsittelyn aikana.

⁴⁰⁸ Etelä-Suomen syyttäjälue 4.10.2019 tuomioesitys asiassa R 19/5211/684, s. 3–4 ja Itä-Uudenmaan KO 29.10.2019 nro 147296, s. 4.

RL 6:6:n 3 kohdan soveltamiskynnys on ennen syyteneuvottelun voimaantuloa annetussa oikeuskäytännössä noussut varsin korkeaksi. Esimerkiksi vuonna 2007 kyseistä säännöstä sovellettiin vain 0,2 %:n kohdalla tuomituista,⁴⁰⁹ eikä vastaajan tunnustus RL 6:6:n 3 kohdan mukaisesti takaa minkäänlaista huojennusta tuomioon. Tämä on aiheuttanut vastaajien harjonnassa huomattavaa epävarmuutta, eikä käytännössä ennen syyteneuvottelua tunnustamiselle ole ollut varsinaisesti mitään kannustinta.⁴¹⁰ Syyteneuvottelussa sovellettava lievennetty rangaistusasteikko sen sijaan takaa huojennuksen tuomioon ja syyteneuvottelun RL 6:8a:n tuoma lievennetty rangaistusasteikko oikeuttaa myös suurempaan huojennukseen kuin RL 6:6:n 3 kohta.⁴¹¹ Lisäksi tunnustamisoikeudenkäynnissä annetuissa tuomioissa on RL 6:8a.3:n mukaan nimenomaisesti eriteltävä, mikä rangaistus olisi ollut ilman syyteneuvottelun tuomaa huojennusta.

Vaikka rangaistukseen on mahdollista saada huojennusta tunnustuksella sekä syyteneuvottelussa että RL 6:6:n 3 kohdan perusteella, on huomattava, että säännökset palvelevat osittain eri tarkoitusta. Syyteneuvottelusäännösten säätäminen palvelee sen esitöiden mukaan lähes yksinomaan prosessiekonomisia intressejä. Tunnustus lieventämisperusteena on sen sijaan lähemmin sukua tehokkaalle katumiselle ja yrityksestä luopumiselle. Lisäksi RL 6:6:n 3 kohdan mukainen rikosten vaikutusten poistaminen lieventämisperusteena palvelee lähinnä asianomistajan etua.⁴¹²

Tuoreemmassa KKO:n oikeuskäytännössä RL 6:6:n 3 kohdan soveltamiskynnystä on matallettu. Muuttunutta soveltamiskynnystä on perusteltu nimenomaan syyteneuvottelulainsäädännön voimaantulolla.⁴¹³ Lisäksi korkeimman oikeuden ratkaisun KKO 2018:23 perusteluissa on seikkaperäisestä arvioitu säännösten välistä koherenssia.⁴¹⁴ KKO:n muuttunut ratkaisukäytäntö RL 6:6:n 3 kohdan soveltamisessa syyteneuvottelusäännöksiä myötä on tervetullut rangaistuksen mittaamisen ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta.⁴¹⁵ Tämän tutkielman tutkimuskysymys huomioiden säännösten soveltamisen yhdenmukaistuminen on kuitenkin omiaan aiheuttamaan myös sekaannusta. RL 6:6:n 3 kohdan soveltaminen on osa

⁴⁰⁹ OM 20/41/2009, s. 3–4. Oikeuskäytännöstä esim. KKO 2000:63, KKO 2003:62, KKO 2003:63 ja etenkin KKO 2003:35 ja KKO 2005:56.

⁴¹⁰ Saranpää 2017, s. 313. Ks. myös Valtakunnansyyttäjänviraston lausunto Dnro 007/61/41, 18.2.2014, s. 1.

⁴¹¹ Ks. esim. Linna 2019, s. 283–284.

⁴¹² Saranpää 2017, s. 312. Vrt. kuitenkin KKO 2011:93, k. 22: Uhrien haittojen minimoiminnin lisäksi prosessiasäätöt voidaan huomioida myös lieventämisperusteena. Ks. myös HE 44/2002 vp, s. 198–199.

⁴¹³ Ks. myös KKO 2018:2, k. 15; KKO 2015:69, k. 9 ja KKO 2017:51, *esittelijän mietintö ja eri mieltä olevan jäsenen lausunto*.

⁴¹⁴ KKO 2018:23, erityisesti k. 36.

⁴¹⁵ Tapani 2018, s. 193.

tuomioistuimen harkintaa, eikä sen soveltaminen edellytä asianomistajan suostumusta. Sen sijaan syyteneuvottelu ja RL 6:8a:n soveltuminen edellyttää asianomistajan suostumusta ja asianomistajalla on säännöksen soveltuminen mahdollista halutessaan estää. Mikäli RL 6:6:n 3 kohdan soveltamiskynnystä lasketaan merkittävästi ja sen tuoma huojennus rangaistukseen tulevassa oikeuskäytännössä entisestään lähestyy RL 6:8a:n tuomaa huojennusta, onkin aiheellista kysyä, miksi vain syyteneuvottelun soveltaminen ylipäättään edellyttää asianomistajan suostumusta.⁴¹⁶

5.4. Loppusanat

Vuosina 2015-2016 käytyjen syyteneuvotteluiden pohjalta laadittiin selvitysmuistio, jonka mukaan syyteneuvottelun kariutumisen suurimmaksi syyksi osoittautui vastaajan suostumus. Vastaajat ovat olleet haluttomia suostua syyteneuvotteluun, mikäli syyteneuvottelu ei pysty takaamaan heille mahdollisuutta alle kahden vuoden vankeusrangaistukseen, eli mahdollisuutta selvittää ehdollisella vankeusrangaistuksella.⁴¹⁷ Selvitysmuistio ja tämä tutkielma ei kuitenkaan onnistu vastaamaan siihen kysymykseen, onko asianomistajan suostumuksen saamatta jääminen aiheuttanut syyteneuvottelukelpoisten juttujen päätyminen tavanomaiseen rikosprosessiin. Tämän kysymyksen ratkaiseminen vaatisi erilaisia tutkimusmenetelmiä, kuin Pro Gradu -tutkielmassa on ollut mahdollista käyttää. Asian selvittäminen vaatisi niiden tapausten löytämistä, joita ei ole käyty syyteneuvottelussa. Käytännössä tämä olisi mahdollista toteuttaa vain laajalla syyttäjille ja asianomistajien avustajille kohdistetulla haastattelututkimuksella.

Tutkielmassa on käsitelty asianomistajan asemaa syyteneuvottelussa ja asianomistajan vahvan aseman vaikutusta menettelyn käytettävyyteen. Hyödynnetyn oikeuskäytännön valossa voidaan todeta, että asianomistajan vahva asema ei ole johtanut niihin ongelmatilanteisiin, joita asiantuntijalausunnoissa ja oikeuskirjallisuudessa pelättiin. Asianomistajan yksityisoikeudelliset vaatimukset ovat tulleet hyvin turvatuiksi. Itseasiassa syyteneuvottelu on jokaisessa lähdemateriaalina olleessa tapauksessa johtanut asianomistajan kannalta hyvin suotuisaan lopputulokseen.

⁴¹⁶ Lisäksi voidaan kysyä, miksi vain syyteneuvottelun soveltamisalan ulkopuolelle on rajattu tietyt väkivalta- ja seksuaalirikokset. Tällaista soveltamisalarajauksia ei ole säädetty RL 6:6:n 3 kohdalle. Ks. KKO 2018:60, k. 29–30. KKO sovelsi RL 6:6:n 3 kohtaa mm. törkeää lapsen seksuaalista hyväksikäyttöä koskevassa jutussa. Lisäksi KKO arvioi ratkaisussa RL 6:6:n 3 kohdan ja RL 6:8a:n suhdetta.

⁴¹⁷ Mäkelä – Niemi 2017, s. 17–18.